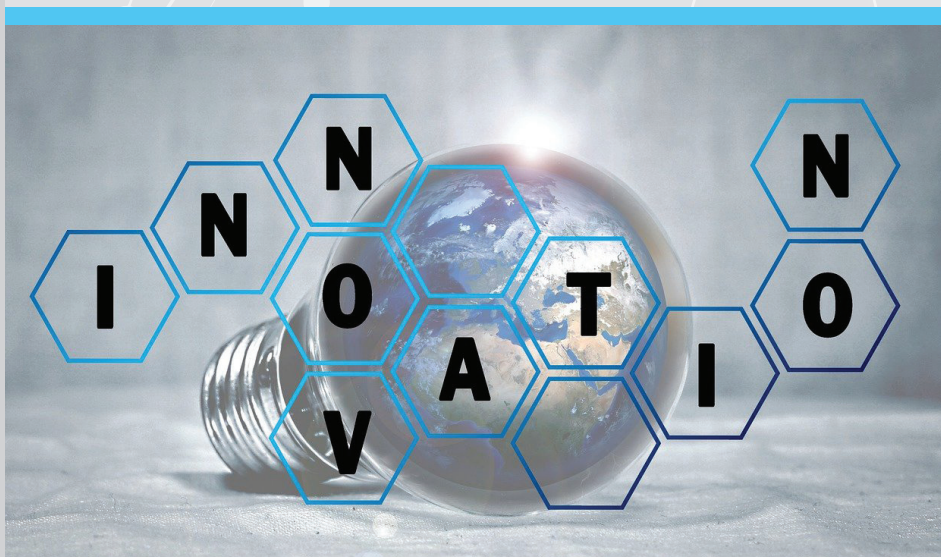

**Даниела
Венциславова
Георгиева**

ДОСТОВЕРНОСТ НА ДАННИТЕ
ЗА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА,
РАЗВОЙНАТА ДЕЙНОСТ И ИНОВАЦИИТЕ
НА НЕФИНАНСОВИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
В БЪЛГАРИЯ

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

Даниела Венциславова Георгиева

**ДОСТОВЕРНОСТ НА ДАННИТЕ
ЗА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА,
РАЗВОЙНАТА ДЕЙНОСТ И ИНОВАЦИИТЕ
НА НЕФИНАНСОВИТЕ
ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ**

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE

Daniela Ventsislavova Georgieva

**Reliability of the research,
development activity and innovation
data of non-financial
enterprises in Bulgaria**

Sofia • 2026

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Даниела Венциславова Георгиева

**ДОСТОВЕРНОСТ НА ДАННИТЕ
ЗА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА,
РАЗВОЙНАТА ДЕЙНОСТ И ИНОВАЦИИТЕ
НА НЕФИНАНСОВИТЕ
ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ**

София • 2026

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

В монографията се представят резултатите от проект на тема „Оценка на достоверността при представяне на данни за научноизследователската и развойната дейност и иновациите на нефинансовите предприятия в България“. Проектът е част от научноизследователската програма на Института за икономически изследвания на БАН и е приет за завършен на заседание на НС с протокол № 20 от 17.12.2025 г.

В резултат на изследването е разгърната нова изследователска перспектива, в която е разгледана концепцията за НИРД и иновациите в контекста на отчетността, надграждайки и доразвивайки съществуващата теория, като представянето на данни за НИРД и иновациите се конкретизира в съответствие с указанията за целите на статистическите изследвания и счетоводните стандарти. Предложено е определение на понятието „иновации“ за отчетни цели, което прецизира текущите дефиниции, интегрирайки специфики на отчитането на НИРД и иновациите, и осигурява съпоставимост между статистическата и счетоводната отчетност. Идентифицирани са конкретни причини и фактори, които могат да доведат до отчитане на недостоверни данни за иновационните дейности на предприятията. Най-съществени от тях са наличието на терминологична несъгласуваност между утвърдени методически ръководства (като „Осло“ и „Фраскати“) и счетоводните стандарти, прилагани в България; дефицит на компетенции при мениджърите и счетоводителите по проблематиката поради липса на ясни указания, примери и насоки; липса на систематичен вътрешен и външен контрол и последваща верификация на подадените данни за НИРД и иновациите; формализиране на процеса по отчитане, при което целта се свежда до „изпълнение на изискването“, без реална управленска ангажираност към точността и достоверността на предоставяната информация. Оценена е достоверността на оповестени данни за научноизследователската и развойната дейност и иновациите на иновативни нефинансови предприятия в България. На тази база е установено, че тя е ограничена и непълна, като оповестяваните от предприятията данни за НИРД и иновациите са занижени или липсващи, което е обща предпоставка за ниска достоверност на предоставяните данни. Очертани са организационни възможности и основни компетенции, необходими за разкриване на реалната иновативна динамика в нефинансовите предприятия и на същността на изискуемите от тях данни, които се използват за оценка на иновационния потенциал на страната, за да се гарантира достоверност на предоставяната информация.

На корицата: изображение на Andreas Baetz om Pixabay

© Даниела Венциславова Георгиева, автор, 2026

© София Любомирова Попйорданова, художник на корицата, 2026

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2026

ISBN 978-619-245-608-5 (pdf)

Съдържание

Списък на използваните съкращения / 7

Списък на таблиците / 8

Списък на фигурите / 9

Увод / 11

Първа глава. Съвременни дефиниции и фундаментални разбирания за НИРД и иновациите / 18

Определения за НИРД и иновации в научната литература / 19

Основни дефиниции в утвърдени методически ръководства и стандарти / 34

Процеси при отчитането на НИРД и иновациите от предприятия / 50

Втора глава. Представяне на достоверни данни за НИРД и иновациите от нефинансовите предприятия / 63

Описание на целевата група / 65

Анализ на събраните и обобщени данни от проведени полуструктурирани интервюта / 68

Обобщение на резултатите от полуструктурираните интервюта / 82

Резултати от анализ на публична информация на иновативните предприятия от целевата група / 86

Обобщение и анализ на представянето на достоверни данни за иновационната дейност и НИРД от предприятия / 91

Трета глава. Събиране и обобщаване на изискуемите данни за НИРД и иновациите на нефинансовите предприятия / 97

Методика на изследването / 97

Резултати от изследването / 98

Анализ на данните и проверка на статистически хипотези / 112

Дискусия и обобщение на резултатите от анкетното проучване / 115

Въздействие на неотчетените данни за НИРД върху водещи макроико-
номически показатели / 119

Заклучение / 132

Литература / 141

Приложения / 153

Приложение 1. Промени във времето на изследователския фокус в на-
учната литература по темите за научноизследователската и раз-
войната дейност и иновациите / 153

Приложение 2. Медиен мониторинг / 155

Приложение 3. Въпросник за проведени индивидуални интервюта с
представители на предприятия, които кандидатстват с иновация в
конкурса „Иновативно предприятие на годината“ / 160

Приложение 4. Обобщени резултати от анализ на съдържанието на фи-
нансовите отчети на иновативни предприятия / 161

Приложение 5. Анкетна карта за изследване на достоверността при
представяне на данни за научноизследователската и развойната
дейност и иновациите на нефинансовите предприятия в България
/ 170

Приложение 6. Резултати от дисперсионен анализ при резултативна
променлива години стаж и избрана факторна променлива, $\alpha = 0.05$
/ 182

Списък на използваните съкращения

БАН – Българска академия на науките
БВП – брутен вътрешен продукт
ГФО – годишен финансов отчет
ЕИБ – Европейска инвестиционна банка
ЕС – Европейски съюз
ИИ – изкуствен интелект
ИКТ – информационни и комуникационни технологии
ИС – интелектуална собственост
ИТ – информационни технологии
КИД – класификация на икономическите дейности
МСП – малки и средни предприятия
МСС 38 – Международен счетоводен стандарт 38 „Нематериални активи“
НИРД – научноизследователска и развойна дейност
НКИД – Национален класификатор на икономическите дейности
НКПД – Национална класификация на професиите и длъжностите
НСИ – Национален статистически институт
НСС 38 – Национален счетоводен стандарт 38 „Нематериални активи“
ОИСР – Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ОПР – отчет за приходите и разходите
САЩ – Съединени американски щати
ЮЛНЦ – юридически лица с нестопанска цел
R&D – Research and Development

Списък на таблиците

Табл. 1. Темпорална динамика на изследователския интерес по клъстери / 31

Табл. 2. Разграничаване на иновациите от рутинните промени в продуктовата и процесната дейност на предприятията / 38

Табл. 3. Дефиниции и дейности за НИРД, разграничени по фази / 42

Табл. 4. Видове разходи и възможни вътрешни за предприятието източници на информация по видове иновационна дейност / 47

Табл. 5. Групиране на анализираните предприятия и вид иновация, с която кандидатстват / 66

Табл. 6. Разпределение на предприятията, за които интервюираните заявяват, че имат персонал за НИРД и иновации, по вид дейности, бр. и % / 70

Табл. 7. Разпределение на предприятията, за които интервюираните посочват, че имат дълготрайни нематериални активи, свързани с интелектуалната собственост, бр. / 72

Табл. 8. Дял на прогнозните разходи за НИРД спрямо прихода на „Барин Спортс“ АД, 2019–2021 г., % / 122

Списък на фигурите

Фиг. 1. Карта на клъстерите по ключови думи на публикувани разработки за НИРД и иновации / 28

Фиг. 2. Иновационни партньорства по икономическа дейност, брой партньорства / 75

Фиг. 3. Мрежова карта на партньорства по икономически дейности, извършвани от анализираните предприятия / 76

Фиг. 4. Отговори на въпроса: „Какво разбирате под иновация?“ / 99

Фиг. 5. Отговори на въпроса: „Какво разбирате под научноизследователска и развойна дейност?“ / 100

Фиг. 6. Отговори на въпроса: „Моля, оценете приоритета на следните документи при отчитане на НИРД и иновационните дейности във финансовите отчети на предприятията и пред НСИ“, бр. / 102

Фиг. 7. Отговори на въпроса: „Откъде може да се получи най-достоверна информация за НИРД и иновационната дейност на предприятията?“, % / 103

Фиг. 8. Отговори на въпроса: „В каква степен смятате, че настоящите справки за иновационната дейност и НИРД, подавани към НСИ, дават реална представа за иновационния капацитет на предприятието?“, % / 107

Фиг. 9. Оценка на релевантността на твърдения, свързани с отчитането на НИРД и иновационната дейност на предприятията в справките, попълвани и подавани към НСИ / 109

Фиг. 10. Резултати от оценката на значимостта на индикатори за определяне на иновационния капацитет на предприятията / 110

Фиг. 11. Разходи за НИРД в сектор предприятия по икономическа дейност [КИД – 2008], хил. лв. / 123

Фиг. 12. Преизчисление на разходите с добавени данни за разходите за НИРД на „Барин Спортс“ АД, 2019–2021 г., по сектори, лв. / 124

Фиг. 13. Разходи за НИРД в сектор предприятия по големина на предприятията, хил. лв. /125

Фиг. 14. Преизчисление на разходите с добавени данни за разходите за НИРД на „Барин Спортс“ АД, 2019–2021 г., по големина на предприятието, лв. /126

Фиг. 15. Преизчисление на разходите за НИРД при добавяне на 1 допълнителен процент предприятия от средния за сектора, 2019–2021 г., лв. /127

Фиг. 16. Преизчисление на разходите за НИРД при добавяне на 1 допълнителен процент предприятия от средния за сектора, 2019–2021 г., лв. /128

Фиг. 17. Преизчисление на разходите за НИРД при добавяне на 1 допълнителен процент микропредприятия от средния брой, 2019–2021 г., лв. /130

Фиг. 18. Карта на промените в изследователската проблематика, свързана с НИРД и иновации /154

Фиг. 19. Брой публикации по години на база медиен мониторинг по ключови думи „НИРД“ и „отчитане НИРД“ /156

Фиг. 20. Брой медийни публикации с неутрална, положителна и отрицателна тоналност по години на база медиен мониторинг /159

Увод

За оценка на степента на иновативност на предприятията често се използват разнообразни методи и подходи за измерване на количествени и качествени данни, събирани чрез анкетни и статистически проучвания, анализи на финансови отчети, информация за патенти и др. [Stundziene et al., 2024]. Това многообразие е предпоставка за наличието на ограничения и предизвикателства, свързани със съпоставимостта, обхвата, актуалността и надеждността на събраната информация [Rammer, Es-Sadki, 2023]. Учените, бизнесът и публичният сектор имат трудности при извършването на коректен анализ на последващия иновационен потенциал и формулирането на обосновани управленски решения [Todorov et al., 2024]. Измерването на иновации е процес на оценяване и анализ на иновационната дейност в организации, индустрии или икономики чрез различни методи и показатели. То цели определянето на степента, ефективността и въздействието на иновациите върху икономическия растеж, конкурентоспособността и устойчивото развитие. В научната литература няма единодушие относно методите и подходите за измерване и оценка на иновациите на предприятията. Счита се, че една от причините е многообразието от дефиниции и различия при разбирането на понятието „иновации“ [Edison, Bin Ali, Torkar, 2013].

Цел в областта на науката и научната инфраструктура, изведена в Националната програма за развитие „България 2030“, са стимулирането и ускоряването на процеса на разработване и интегриране на иновации в отделните сектори на икономиката, базирани на взаимовръзките между образователните институции, научните центрове и бизнеса. Стимулирането на приложните научни изследвания и инициативите за тяхната комерсиализация ги превръщат в пазарни продукти с висока добавена стойност [Визия, цели и приоритети на Националната програма за развитие „България 2030“, с. 12]. Стратегията залага целева стойност от 2,5% на разходите за научноизследователска и развойна дейност (НИРД) от БВП на страната към 2030 г. По последни налични данни от НСИ разходите за научно-

изследователска и развойна дейност през 2023 г. са 0,79% от БВП. По данни на Европейското иновационно табло (2025) България е в групата на нововъзникващите иноватори (на предпоследно място преди Румъния), като е на равнище под средното за тази група в ЕС. Негативно за развитието на иновационната екосистема в България се счита неефективното публично финансиране за НИРД, както и слабото използване на научните постижения за патентна дейност и комерсиализация на научните резултати [Мотиви към проект на Закон за насърчаване на научните изследвания и на иновациите, 2023].

Нефинансовите предприятия имат задължение за подаване на годишен отчет за дейността към НСИ съгласно приложимата нормативна уредба, а именно съгласно Закона за статистиката, Националната статистическа програма за съответната отчетна година, Закона за корпоративното подоходно облагане и Закона за данъците върху доходите на физическите лица. Изготвянето на справка за НИРД и справка за иновационната дейност на предприятието, които са елементи от тези отчети, следва да се извърши от лица, управляващи или представляващи юридически лица [Закон за статистиката, чл. 20, ал. 1]. Характерът на справката за НИРД е предпоставка той да се попълва не от мениджърите на предприятията, а предимно от счетоводен персонал. Независимо от законодателните изисквания за отчитане на НИРД в литературата [Георгиева, Д., 2020] се защитава виждането, че съществуват пропуски в декларираната информация в годишните отчети на предприятията. Подобни пропуски може да доведат до грешки със съществен характер при попълване на финансовите отчети, приложенията и справките към тях. Това може да предизвика неточност в данните, обект на обработка от НСИ [Георгиева, Д., 2017], а оттам и до последващо занижено представяне на реалния иновационен капацитет на бизнес сектора и на националната икономика. В допълнение, липсата на подходящ контрол върху предоставяните данни към НСИ относно НИРД и иновациите на нефинансовите предприятия е предпоставка за изкривяване на информацията. Подобно изкривяване може да се търси както в неподаване на информация, така и в деклариране на данни за НИРД и иновации от предприятия, които не извършват подобен вид дейности. Поставените проблеми не са обект на детайлен анализ от научната литература в страната, което налага по-задълбочено изследване на процесите по отчитане на НИРД и иновациите на нефинансовите предприятия. В

контекста на необходимостта от събиране, обработка и анализ на големи масиви с данни за цялостната дейност на предприятията (в т.ч. социална, екологична, корпоративна и др.), отчетността вече придобива нов, по-широк смисъл, който не е обвързан само и единствено със счетоводната отчетност. В разработката под „отчетност“ се разбира събиране, обработка, обобщаване и представяне на данни с финансов и нефинансов характер за НИРД и иновациите на нефинансовите предприятия. Във връзка с това основен фокус на разработката е оценката на достоверността на данните за НИРД и иновационните дейности, които нефинансовите предприятия отчитат към НСИ и в годишните си финансови отчети.

На базата на класификационния признак „начин на придобиване“ иновациите на предприятията се делят основно на външно придобити и вътрешно създадени. Това разграничение е основополагащо при определяне на подходите за отчитане на разходите за НИРД. Вътрешно разработените иновации представляват резултат от осъществявани в рамките на предприятието научноизследователски и развойни дейности. Те са свързани с формирането на нови знания, технологии, продукти или процеси, създадени от персонала на организацията чрез използване на притежаваните от предприятието материални и нематериални ресурси. Външно придобити са иновации, които предприятието закупува, получава чрез технологичен трансфер или по друг начин, от трето лице или организация, с цел да повиши своя технологичен капацитет, производствена ефективност или конкурентоспособност. Те не са създадени по стопански начин в предприятието и не са резултат от научноизследователските и развойните дейности на организацията. Потенциален проблем, свързан с отчитането на иновациите, може да възникне най-вече при вътрешно създадените нововъведения поради причината, че те приоритетно се отчитат като нематериални активи, за които трудно може да се определи бъдещата им възвръщаемост, срок на полезност, момент на признаване и себестойност.

Настоящото изследване е фокусирано върху предпоставките, определящи достоверността на данните за научноизследователската и развойната дейност и иновациите, които се предоставят на Националния статистически институт в рамките на годишната отчетност за дейността на нефинансовите предприятия в страната. Тези данни са в основата на определянето на иновационното състояние на Бъл-

гария, като служат и за оценка на напредъка на страната в сравнителен международен план. Достоверността на данните се изследва от две гледни точки. Едната са обстоятелствата (в т.ч. същностното разбиране и интерпретация на използваните индикатори за НИРД и иновациите), които оказват влияние върху процеса по събиране и обработка на съответните данни. Другата гледна точка са количествената и качествената информация за НИРД и иновациите, която се обобщава от нефинансовите предприятия. *Това ще позволи:*

1. Установяване на проблеми, свързани с разбиране същността на НИРД и иновациите, което е основа за коректната интерпретация на реалните процеси и резултати, свързани с тях, в нефинансовите предприятия;

2. Идентифициране на причините, водещи до несъответствие между извършваните НИРД и иновации, и информацията за тях, предоставяна от нефинансовите предприятия;

3. Очертаване на възможности и компетенции за разкриване на реалната динамика в нефинансовите предприятия и на същността на изискуемите от тях данни, които се използват и за последваща оценка на иновационния потенциал на страната, за да се гарантира достоверността на предоставяната информация;

4. Идентифициране на фактори, мотивиращи нефинансовите предприятия към достоверното представяне на НИРД и иновациите си.

Цел на настоящата разработка е да се определят предпоставки и причинно-следствени връзки за наличието на несъответствие между предоставените данни от нефинансовите предприятия и реалното състояние и развитие на НИРД и иновациите. Тези връзки ще се разглеждат в контекста на (1) компетенциите и отговорността на счетоводния персонал да събира, обработва и попълва коректно данни в справките и отчетите и (2) компетенциите и отговорността на управленския персонал за достоверността на тези данни.

За осъществяване на поставената цел са изведени следните *изследователски задачи*:

1. Преглед и съпоставителен анализ на съвременни дефиниции и фундаментални разбирания за НИРД и иновациите;

2. Изследване на подбрани случаи относно представянето на достоверни данни за НИРД и иновационната дейност от предприятия;

3. Провеждане на стандартизирано социологическо проучване чрез полуструктурирани интервюта относно същностното разбиране и практиката по събиране и обобщаване на изискуемите данни за НИРД и иновациите на нефинансови предприятия;

4. Извеждане на предпоставки и причинно-следствени връзки за наличието на недоверни данни между отчитаната и предоставяна от нефинансовите предприятия информация и реалното състояние и развитие на НИРД и иновациите.

Изследователската *теза* е, че коректното същностно разбиране на НИРД и иновациите е предпоставка за прецизност на информацията, събирана, обобщавана и предоставяна от нефинансовите предприятия, което би изсветлило данните за иновационното представяне на предприятията, а оттам и за иновационния потенциал на България. *Обект* на изследване са НИРД и иновациите от гледна точка на събираната, обработваната и отчитаната от нефинансовите предприятия информация. *Предмет* на изследване са предпоставките за наличие на недоверност между данните, предоставяни от нефинансовите предприятия в България, от една страна, и реалните НИРД и иновации, от друга страна.

Формулирани са следните *работни хипотези*:

1. Необходимо е прецизиране на използваните дефиниции за НИРД и иновациите в контекста на отчитането и предоставянето им от български нефинансови предприятия;

2. Коректното същностно разбиране за НИРД и иновациите би изсветлило реалните процеси и резултати, свързани с тях в нефинансовите предприятия, което в дългосрочен план би способствало за преодоляването на проблеми, предизвикани от наличието на недоверни данни в масивите на НСИ за иновационния потенциал на микро- и макроравнища.

Изброените цели и задачи са изпълнени посредством комбинация от количествени и качествени *методи на изследване*. Тези методи и подходи включват ситуационен, исторически, сравнителен, кабинетен, индуктивен и дедуктивен подход, контент анализ, както и анализ на статистически и вторични данни. В рамките на кабинетното проучване е направен клъстерен анализ на публикувана научна литература, както и медиен мониторинг на онлайн публикации. Представени са резултати от полуструктурирани интервюта с упра-

вители на иновативни предприятия, както и данни от анкетно проучване сред счетоводители. Използвани са статистически тестове, с които се верифицират зависимости. Приложен е и анализ на съдържанието на отчети на иновативните предприятия от целева група.

Изследването има няколко съществени *ограничения*:

1. Анализът на подбрани случаи не включва всички икономически сектори и не позволява извеждането на детайлни заключения, диференцирани по размер на предприятието;

2. В рамките на проведеното анкетно проучване сред счетоводители основно ограничение представлява малкият обем на извадката, който обаче е съотносим към избора на най-адекватния статистически метод;

3. Изследването е насочено само към отчитането на научноизследователската и развойната дейност и иновациите във финансовите отчети на предприятията и попълването на справка за НИРД и справка за иновационна дейност. Изследването не включва количествена оценка на реалното използване на статистическите данни от страна на публичните органи и други външни заинтересовани страни, което ограничава заключенията до възприятията на управители и счетоводители, а не до измерими ефекти от отчетността;

4. Анализите са фокусирани само върху вътрешно създадените в рамките на нефинансовите предприятия иновации;

5. Фокусът на анализа за дълготрайните нематериални активи е върху онези от тях, които представляват резултат от НИРД и/или формират част от интелектуалната собственост на организациите и могат да бъдат пряко свързани с техните иновационни дейности;

6. Въпреки че авторът на разработката отчита факта, че в България организации, сред които неправителствени, научни и образователни институции, осъществяват иновационна дейност в различни направления, обект на изследване са само нефинансовите предприятия;

7. Достоверността при представяне на данни за научноизследователската и развойната дейност и иновациите на нефинансовите предприятия в България е анализирана от гледна точка на отчетността;

8. Въпреки че авторът осъзнава, че понятията „иновационна дейност“, „иновационна активност“ и „иновационен процес“ нямат еднозначно значение за целите на настоящата разработка, те се използват като синоними в контекста на съвкупност от ресурси, фази и дейности, насочени към реализиране на конкурентно предимство,

основано на вътрешно създадена и внедрена иновация. Понятията „иновационен капацитет“, „иновационен потенциал“ и „иновативност на предприятията“ се използват в контекста на предприятия, които притежават и използват необходимите ресурси, активи и възможности за осъществяване на иновационна дейност, от която разработват иновации. Фокус на анализите е поставен върху иновациите и иновационните дейности, а не върху оценката и отчитането на иновационния потенциал;

9. Понятията „фирма“, „предприятие“, „организация“ и „юридическо лице“ са използвани в монографията като синоними;

10. За целите на емпиричното изследване във втора глава се използват определенията за НИРД, въведени в методическото ръководство от „Осло“ и „Фраскати“. За целите на емпиричното изследване в трета глава, въпреки че се цели извършването на сравнителен анализ между използваните от счетоводителите определения, въведени в методическите ръководства и тези в счетоводните стандарти, приоритет е даден на определенията за НИРД в МСС 38 и СС38.

Резултатите от анализите в монографията обогатяват съществуващата литература в областта, като очертават теоретично обосновани и емпирично подкрепени предпоставки и причини за наличието на несъответствие между предоставените към НСИ данни от нефинансовите предприятия и реалното състояние на НИРД и иновациите. Новостта може да се търси в изведените визии, нагласи и текущи практики относно отчитането на НИРД и иновациите от гледна точка на управители на иновативни предприятия и счетоводители, които са съпоставени с реално публикуваните данни в отчетите на тези предприятия. Подобен анализ надхвърля традиционните рамки на предходни изследвания, които обикновено се фокусират или върху социологическо проучване на дадена целева група, или върху анализ на съдържанието на публикувани финансови отчети. Приложеният в разработката подход позволява съпоставка между заявените от предприятията иновационни дейности и реално отчетените данни за тях, разкривайки потенциални несъответствия, които могат да повлияят върху достоверността на отчитаната информация. Постигнатите резултати могат да се интерпретират като основа за последващо разработване на методология за формулиране на подходящи показатели за оценка на иновативността на предприятията чрез събиране на индиректни данни, базирани на отчетността.

Съвременни дефиниции и фундаментални разбирания за НИРД и иновациите

Иновативно ориентираните фирми (иновативни предприятия) са „организации, чиято дейност е свързана изцяло с трансферирането (реализацията) на иновативни продукти и услуги на пазара“. Иновационният процес е „последователност от дейности, насочени към реализирането на конкурентно предимство, основано на иновации“ или, казано по друг начин, „процес на преобразуване на научните знания в пазарно реализиран продукт“. Иновационната активност на фирмите отразява „свкупността на иновационните дейности, които са насочени към пазарна реализация“. Иновационният потенциал е „свкупност от материални и нематериални дълготрайни и краткотрайни активи в рамките на една икономическа система, която определя възможностите за осъществяване на иновационни дейности“ [Икономическа енциклопедия, 2005, 310–311]. Като се основаваме на предходните определения, обект на изследване в настоящата разработка са иновационните дейности и процеси на фирмено ниво, анализирани през призмата на отчетността. Те се разглеждат като основополагащи при разработването на иновации, докато иновационният потенциал и иновационният капацитет се разглеждат като производни (вторични) резултати от иновационните дейности. Авторът не цели анализ и оценка на иновационния капацитет и иновационния потенциал на предприятията и икономиката, а разглежда иновациите и иновационните дейности, чието изследване за целите на отчетността формира основа за тяхното последващо анализиране, оценяване и интерпретиране в по-широкия контекст на иновационния капацитет.

НИРД е една от дейностите, в рамките на иновационния процес, водеща до създаването на нови знания, технологии и решения, които впоследствие се материализират в иновационни продукти или услуги. В този смисъл иновациите са резултат от практическата реализация на научните и технологичните резултати, генерирани в рамките на НИРД. Същевременно обаче не всяка иновация е пряко предхождана от НИРД. Част от иновациите могат да са резултат от вътрешнофирменото ноу-хау, спонтанни решения и други дейности,

които не са свързани с НИРД. Поради това НИРД може едновременно да се разглежда както като елемент от иновационните процеси и фази, така и като самостоятелна дейност, която не е задължително свързана с възникването на иновация. В този контекст НИРД и иновациите са концептуално свързани, но функционално разграничими, като фокусът на изследването е поставен първично върху отчитането на иновационните дейности, разглеждани като процеси на създаване и разработване на нововъведения, а вторично – върху НИРД. Авторската визия в случая е, че крайният резултат от иновационните дейности и процеси е иновацията, докато НИРД е градивна, но не задължителна иновационна дейност, която в определени случаи може да доведе до създаване на нововъведения, а в други няма непосредствена връзка с пазарната реализация на новия продукт или услуга.

Определения за НИРД и иновации в научната литература

В литературата се приема, че Йозеф Алоиз Шумпетер е основоположник на иновационната теория [Trott, 1998, р. 6; Георгиева, Т., 2006, с. 13]. Той определя иновациите като „нови комбинации“ на съществуващи ресурси, вследствие на които [Schumpeter, 1911]:

- се създават нови продукти или качествено се изменят вече търгувани на пазара стоки;
- се използват нови производствени методи или се променя търговското приложение на съществуващи продукти;
- продукцията се лансира на изцяло нови пазарни ниши или производствени отрасли;
- се въвеждат нови източници за доставка на суровини;
- се откриват нови начини за организация на производството и изменения в отрасловата структура.

Шумпетер счита, че иновацията е икономическата реализация на нововъведението, с което я разграничава от изобретението. От тази визия до наши дни концепцията за иновациите непрекъснато се развива и изменя под влияние на геополитически и социално-икономически промени. В резултат на това в специализираната литература не съществува единно мнение по отношение на дефиницията за понятието „иновация“.

В икономическата енциклопедия на БАН под „иновация“ се разбира преобразуване на научни знания в пазарно реализиран продукт.

По-конкретно, това са всички подобрения, усъвършенствания или изцяло нови състояния и процеси, които са носители на конкретни стопански и социални ползи [Икономическа енциклопедия, 2005, с. 313]. Питър Дракър [2002, с. 37] я дефинира като „действието, което дарява ресурсите с ново качество, за да възпроизведат богатство“. Иновацията според Gault [2018, р. 618.] е внедряване на нов или съществено променен продукт (стока или услуга) или процес (в т.ч. производството, доставката, организационните или маркетинговите процеси). Нов или съществено променен продукт е внедрен, когато е предоставен на разположение на потенциалните потребители, докато новите или съществено променените процеси се считат за внедрени, когато започнат да се използват в оперативната дейност на организацията, включително при предоставянето на продукта на потребителите. Bartol и Martin [1991, р. 226] определят иновацията като „нова идея, прилагана за разработването или за подобряването на даден процес, продукт или услуга“. Иновацията се възприема като многоетапен процес, в рамките на който организациите трансформират идеи в нови или усъвършенствани продукти, услуги или процеси с цел да постигнат напредък, да подобрят конкурентоспособността си и успешно да се диференцират на пазара [Baregheh, Rowley, Sambrook, 2009, р. 1334]. Иновациите са основополагащи за въвеждането на нови процеси, предизвикващи промени в поведението на потребителите, в структурата на персонала и в начините на работа в организациите. Съществено при тях е стремеж към промяна и подобрене, което влияе не само върху бизнес средата, но и върху социалното поведение и организационните модели [Reiman, Dotger, 2008]. Иновацията се дефинира като интегрална и динамична система, обхващаща всички аспекти на иновационния процес от материализиране на идеята в готов продукт или услуга чрез взаимодействие с вътрешната и външната среда на организацията до успешната ѝ пазарна реализация. Целта е постигането на икономическа, научно-техническа, индустриална, социална, екологична или друг вид ефективност [Manuylenko et al., 2015]. В „Зелената книга за иновации“ терминът се определя като процес, свързан с подновяване и разширяване обхвата на продукти и услуги, както и свързаните с тях пазари. Иновацията обединява всички дейности по създаване и разпространение на нови методи за производство, както и дейностите по въвеждане на промени в управлението, организацията на рабо-

та, условията на труд и уменията на работната сила [Green paper on innovation, 1995, p.1, 4].

В българската научна литература иновациите са обект на дискусии сред мнозина специалисти в областта. Според Р. Чобанова „иновацията променя характеристиките на един или повече продукти/бизнес процеси“ [2023b, с. 460]. Подобна е визията и на Найденова, която, изследвайки проблематиката от вътрешноорганизационен контекст, счита, че иновацията е „синоним на промяната“, като нейният успех се измерва на база положителното ѝ влияние върху предприятието [Найденова, П., 2023, с. 519]. За Миланова и Найденова [2024, с. 33] иновацията е материализираният резултат от капиталовложенията на предприятието в нова техника, технология, нови форми на организация на производството, обслужването, управлението и др. А. Димитрова възприема иновацията като „нещо оригинално и по-ефективно, което навлиза на пазара или в обществото и е с подобрени характеристики“ [Dimitrova, A., 2022, с. 694]. За Т. Ненов [2010, с. 28] това са „целенасочено провеждани изменения във всички сфери на стопанската дейност на организациите с цел бързото им адаптиране към настъпващите външни промени и постигане на дългосрочна ефективност на пазара“. Според Георгиев и Цветков [1997, с. 35] иновацията е „нещо, което се прави за първи път, а подтикът за това е нова идея“. Р. Иванова [2015, с. 163] предлага под иновация да се разбира „всеки нов или усъвършенстван продукт, услуга, процес, технология, метод на организация и управление на производствения процес, снабдяването, дистрибуцията, организацията и условията на работа, промени в уменията на заетите, нова дейност, нова организационна структура, като всичко това води до затвърдяване и подобряване конкурентоспособността на съответния пазарен субект“. И. Христов [2002, с. 135] я дефинира като „нововъведение, при което за даден субект е налице нещо, което никога не е било“. Иновациите като нови форми на техническия прогрес са „голям потенциален източник за генериране на самоподдържащи се положителни ефекти по отношение нарастването на производителността и стопанския растеж“ [Леонидов, 2001, с. 20]. Те имат важна роля за повишаване на конкурентоспособността и стимулиране на бизнес растежа във всички сфери на научното знание, технологичния напредък и икономическото развитие [Русчева, Димитрова, 2023, с. 459].

Stundziene et al. [2024] правят литературен преглед на различните видове иновации и подходите за оценяване и анализ на иновационната дейност в организациите. Освен липсата на унифицирана система от показатели за оценка, което ограничава сравнимостта на резултатите между различните сектори и индустрии, авторите определят още няколко бариери пред измерването на иновации. Една от тях е използването основно на количествени измерители, като брой патенти, разходи за НИРД, инвестиции в нововъведения, брой специалисти, ангажирани с иновационните дейности, брой лансирани на пазара нови продукти и др. *Разходите за НИРД невинаги осигуряват изчерпателно измерване на иновационния капацитет на предприятията поради причината, че не всички иновации са резултат от вътрешноорганизационните дейности и процеси по създаване на ново знание.* Те могат да са резултат от трансфер на технологии и пазарно придобито знание. Аналогично, патентните регистрации не представляват универсално достоверен индикатор за оценка на иновативността на предприятията поради причината, че някои организации избират алтернативни механизми за защита на интелектуалната си собственост, като търговски тайни, лицензионни споразумения и др., които не се отчитат в патентното ведомство [Rammer, Es-Sadki, 2023]. Качествените данни като иновационна култура, сътрудничество с научни организации при създаване на иновацията, удовлетвореност на потребителите и др., остават до голяма степен извън обхвата на индикаторите за оценка, а оттам и до събираните и обобщавани данни от предприятията. Традиционните счетоводни методи и подходи за отчитане на активите, пасивите, приходите и разходите невинаги отразяват реалната стойност на нововъведенията, тъй като нематериалните активи (в т.ч. генерирани нови знания, ноу-хау и др.) са трудно оценими. Допълнителен проблем е ограниченото им представяне във финансовите отчети, което води до тяхното подценяване и неотразяване в баланса на предприятията. Това създава затруднения за инвеститорите и финансовите анализатори при оценката на стойността, конкурентоспособността и иновациите на предприятията [Quan Minh Quoc Binh et al., 2020].

Използваните индикатори за оценка на иновациите често имат ограничена приложимост за различни индустрии, което допълнително усложнява последващата оценка на иновационния капацитет в различни сектори на икономиката. Счита се за необходимо подобря-

ване на методологията за измерване и оценка на иновациите чрез използване на повече качествени данни на фирмено ниво, съобразени със спецификите на индустрията [Stundziene et al., 2024]. Подходящо е тези данни да допълват съществуващите макроикономически показатели и да осигурят по-цялостна оценка на иновационната активност. Росица Чобанова [2023a] счита, че в българския контекст оценката на иновациите трябва да бъде по-тясно свързана с политиките за конкурентоспособност и устойчив растеж. Същевременно бизнесът е фрагментиран и се наблюдава увеличаване на малките предприятия спрямо големите. Авторката защитава и тезата, че проблемът в България е ограничената съпоставимост на националните данни с европейските такива [Chobanova, 2023b]. Това може да е следствие от начина, по който предприятията оценяват и отчитат своята НИРД и иновационна дейност. Заради липсата на подходящи индикатори и оценъчни бази компаниите измерват по-малко от реалното, измерват грешни или изобщо не измерват иновациите си [James et al., 2008]. Анкетните проучвания от типа „Общностно изследване на иновациите“ [Community Innovation Survey – CIS] също имат своите ограничения, свързани със субективния характер на отговорите, ограничената представителност и късното публикуване на резултатите. Това може да намали тяхната актуалност при вземането на икономически обосновани управленски решения [Rammer, Es-Sadki, 2023].

Иновацията се развива във времето чрез ясно обособени етапи и фази, в рамките на които се реализират конкретни резултати [Manuylenko et al., 2015]. Резултатите от иновационните процеси и дейности са по-ефективни продукти, услуги, технологии или бизнес модели, създадени от технически или научни разработки. Иновационният процес като съвкупност от дейности изисква голям период за реализация [Георгиева, Т., 2006, с. 58], в рамките на който НИРД служи за подобрене и усъвършенстване на първоначално генерираната идея. *Независимо че не всяка иновация е предхождана от НИРД, равнището и увеличаването на интензивността на научноизследователската и развойната дейност е сред най-често използваните показатели за оценка на иновациите в предприятията* [Chobanova, R., 2023b]. В този смисъл НИРД е съществена част от иновационния процес.

Значението на НИРД за създаване на иновации може да се проследи още от периода непосредствено след Втората световна война

(1950–1960). Тогава иновационният процес е възприеман като линейна последователност от действия („технологично тласкан процес“) за създаване на нови технологични продукти, които са резултат от НИРД и човешките знания и умения [Trott, P., 1998, p. 17]. Чрез целенасочено и систематично използване на научното знание се цели подобряване на качеството на живот на хората в резултат на удължаване на жизнения цикъл на продукта и търсене на нови методи на продуктово и процесно усъвършенстване [Trott, P., 1998, 172–173, p. 212]. При този модел има слаба взаимовръзка между създателите на нововъвежданията и потребителите му. През 70-те години на XX век се появява концепцията за „пазарно тегления“ модел на иновации [Георгиева, В. Д., 2019]. Той се основава на идеята за създаване на нови продукти, съобразени с потребителските нужди. Сред основните критики към модела са ограничения в прилагането му и липсата на ефективна дифузия на знания между производствените звена. През 80-те години на XX век възниква „взаимно обвързаният“ модел, при който чрез обмен на знания и идеи се постига координация между НИРД, производството и маркетинговите дейности на предприятието [Twiss, B., 1974, p. 7]. Моделът изисква висока вътрешноорганизационна култура и синергия между звената, която може да е трудно постижима при йерархични или фрагментирани структури. Освен това, не се вземат предвид промените във външната среда като регулаторни изменения, пазарни колебания и технологични шокове, които оказват пряко или косвено въздействие върху иновационните дейности. През периода 1980–1990 г. се утвърждава „интерактивният“ модел, който е комбинация между предходните два модела и въвежда обратна връзка между всички участници в иновационния процес, затвърждавайки ролята на НИРД на вътрешнофирмено равнище [Trott, P., 1998, p. 19]. В началото на XXI век се развиват нови концепции за НИРД и иновациите, фокусирани върху знанието като иновационен ресурс. Мрежовият модел е един от тях. При него се подчертава значението на сътрудничеството и създаването на устойчиви взаимоотношения между предприятието и неговите партньори, в т.ч. научни институти, доставчици, клиенти и др. Друг пример е моделът на отворените иновации. При него организациите все по-целенасочено търсят външни източници на идеи, знания и технологии, за да ускорят и подобрят иновационните си процеси чрез сътрудничество и дифузия на ресурси [Trott, P., 2011, p. 24]. Подобни модели разширяват класическите разбирания за НИРД и

иновациите, променяйки фокуса от самостоятелното създаване и материализиране на новото знание към отвореността и глобализацията на иновационния процес.

В научната литература се води дебат между ефектите от НИРД върху финансово-икономическото състояние на предприятията. Някои автори защитават тезата, че има положителна връзка между инвестициите на предприятията в НИРД и брутната печалба [Zhaohui, Xiaokang, 2011; Dave, P. et al., 2013], както и между разходите за НИРД и рентабилността на предприятията [Chao, Kavadias, 2013]. Според Bloemendaal [2020] между интензивността на научноизследователската и развойната дейност (определена като отношението на разходите за НИРД спрямо общите продажби) и рентабилността на предприятията има отрицателна връзка. Авторът защитава тезата и за неблагоприятно влияние на НИРД върху цялостното финансово представяне на организациите. Подобна идея подкрепят Leung и Sharma [2021], според които интензивността на НИРД оказва отрицателно влияние върху краткосрочното финансово представяне на предприятията, но положително въздействие върху дългосрочното. Според Booltink и Saka-Helmhout [2017] само определени нива на интензивност на НИРД (5,8% за нетехнологични МСП със слабо участие в международни НИРД мрежи и 18,1% за такива с висока степен на международна интеграция) водят до повишена ефективност и конкурентоспособност на предприятията. На базата на предходното може да направим заключение, че **НИРД не може самостоятелно да се счита като основен показател за оценка на степента на иновативност на предприятията, но може да се ползва като показател за определяне на това дали предприятието е иновативно въобще.**

За очертаване на фундаменталните разбирания на понятията „НИРД“ и „иновации“ е извършен анализ на контекста, в който тези термини се използват съвместно в научната литература. **Целта е да се очертаят основните изследователски тенденции и динамиката на научния интерес към темите за НИРД и иновациите, като чрез анализ на публикационната активност се проследят промените на тяхното съдържание и приложение в различни изследователски и практико-приложни парадигми. По този начин може да се определи в каква степен темата за отчетността е обект на научно проучване в литературата. Допълнително се цели да се установи дали и до каква степен темите, свързани с отчетността**

и разходите за НИРД и иновации, имат трайна устойчивост на изследователския интерес във времето. В основата на проучването е заложена авторовата визия, че в случай на установен слаб научен интерес по проблематиката това може да се интерпретира като част от причините за наличието на недостоверни данни между отчитаната и предоставяна от нефинансовите предприятия информация за НИРД и иновациите.

Визуализацията на информационните потоци чрез „научни карти“ и „атласи на знанието“ е метод, използван в научните среди от края на XX в. [Börner, 2010; Small, 2003]. Методът се доразвива на базата на концепцията VOS („визуализация на сходствата“). VOS е разработена в началото на XXI век като аналитичен подход за изследване и представяне на структурни зависимости и повтарящи се данни [Bukar et al., 2025, p. 2]. Техниките за клъстеризация и анализ на съвместно цитиране на публикации, ключови думи и връзки между списания са инструменти за изследване на структурата, динамиката и еволюцията на научните разработки. Чрез тях се проследяват закономерностите в развитието на научните области, определят се водещи изследователски направления, както и взаимодействия между различни науки и дисциплини [Small, 1973]. **Авторът избира използването на този подход, защото позволява да се изследва доколко въпросите за отчетността, прозрачността и оповестяването на НИРД са интегрирани в научната литература като фактор, който може да повлияе върху отчетността на предприятията.**

Чрез използване на предходно описаните подходи е извършен анализ на 3456 научни публикации, индексирани в базата данни Web of Science и съдържащи ключовите думи (key words) „иновации“ и „НИРД“. Периодът на анализ е януари 1995 г. – април 2025 г. От общо 3456 разработки съществена част (3090 бр.) са публикувани през периода 2008–2025 г. За периода 1995–2007 г. броят на публикациите е 366, като в тях предимно е изследвано въздействието на иновациите върху икономическия растеж и конкурентоспособността (виж приложение 1). Анализът е осъществен чрез използване на софтуерния продукт VOSviewer¹. Избраният аналитичен подход

¹ Чрез него се визуализират библиометрични мрежи между списания, автори или публикации на основата на съвместно цитиране, библиографско обвързване или съавторство.

е co-occurrence mapping (анализ на съвместна поява на термини за НИРД и иновации), като единица на анализ са ключовите думи на авторите. Праг за минимален брой съвместни срещания е избран десет. Получените тематични клъстери се интерпретират с фокус върху позиционирането на термините „НИРД“ и „иновация“ в различни изследователски полета. При съставяне на картите първичните данни са предварително обработени така, че да се премахнат потенциални смислово дублиращи се и безсъдържателни думи. Изследването се ограничава до публикации от базата данни на Web of Science, което може да доведе до потенциални пропуски на публикации от други източници. Използването на ключови думи, дефинирани от авторите на публикации, крие риск от терминологични несъответствия, тъй като различни изследователи могат да представят едни и същи понятия с различни термини, което ограничава обхвата на анализа и може да доведе до пропуск на релевантни източници. Независимо от тези ограничения избраният подход осигурява висока степен на валидност и надеждност на резултатите.

На база честота на ключовите думи „НИРД“ и „иновации“ и връзката между тях, изчислени в анализираните 3456 публикации, са идентифицирани пет основни клъстера (виж фиг. 1 и табл. 1). Колкото по-близо в клъстера са ключовите думи, толкова по-често те са съвместно срещани в анализираните разработки, което определя и общите тематични направления в тях. Идентифицираните клъстери са:

1. Клъстер 1 (син) с тематична насоченост към „Иновационна политика, финансиране и екологични измерения на НИРД“.

Централна позиция в клъстера заема понятието „R&D investment“ (инвестиции в НИРД), около което се групират термини като „government subsidy“ (държавна субсидия), „governance“ (държавно управление), „financing constraint“ (финансово ограничение), „emission“ (емисии) и „environmental regulation“ (екологична регулация). Това показва научен интерес към институционалната рамка на иновационната дейност и нейното публично финансиране. Връзките между термини като „high-tech enterprise“ (високотехнологично предприятие), „corporate green innovation“ (корпоративни зелени иновации), „energy efficiency“ (енергийна ефективност) и „climate change“ (климатични промени) показват фокус върху ролята на иновациите за устойчивото развитие и екологичните политики. Връзката на понятията „financing constraint“ (финансово ограничение) и

„information asymmetry“ (информационна асиметрия) с „governance“ (държавно управление) показва интерес на изследванията върху публичната подкрепа за иновативни предприятия в условия на информационни ограничения. Връзката между „governance“ (държавно управление) и „R&D investment“ (инвестиции в НИРД) подчертава значението на институционалното управление и стратегическото планиране за стимулиране на иновациите и ефективното разпределение на публичните ресурси.

2. *Клъстер 2 (зелен) с тематична насоченост към „Фирмена иновационна дейност и производствена ефективност“.*

Този клъстер се фокусира върху ключови думи като „manufacturing firm“ (производствена фирма), „product innovation“ (продуктова иновация), „firm innovation“ (фирмена иновация), „innovation output“ (иновационен резултат), „internal R&D“ (вътрешноорганизационна НИРД) и „firm innovation performance“ (иновативна резултатност на предприятието). Това показва научен интерес към вътрешнофирмените иновационни процеси на производствените предприятия. Връзките с „knowledge source“ (източник на знание) и „workforce“ (работна сила) подчертават значението на човешкия капитал и достъпа до знания като ключови фактори за иновационна активност. Включени са и изследвания, разглеждащи външноикономическите връзки и участието в международната търговия. Зеленият клъстер обобщава научния интерес към НИРД и иновациите като инструменти за повишаване на фирмената конкурентоспособност на национално и международно равнище.

3. *Клъстер 3 (червен) с тематична насоченост към „Отворени иновации и взаимодействие на участници в иновационната екосистема“.*

Клъстерът отразява мултидисциплинарен и глобален подход към иновациите, като акцент е поставен върху достъпа до външни знания чрез сътрудничество, партньорства и международна интеграция. Той е съставен основно от ключови думи като „open innovation“ (отворени иновации), „internationalization“ (интернационализация), „partnership“ (партньорства), „innovation management“ (управление на иновациите), „creativity“ (креативност) и „knowledge sharing and spillover“ (споделяне и разпространение на знания). Фокус е поставен върху разработването на отворени иновации в условията на глобализация чрез международни мрежи за споделяне на знания.

Акцентът върху интернационализацията и преливането на знания показва разширяване на фокуса от национални към глобални иновационни екосистеми. В червения клъстер са включени и теми за креативността и управлението на иновациите в контекста на способността на предприятията да управляват творческите процеси като част от своята иновационна дейност.

4. *Клъстер 4 (лилав) с фокус върху теми относно „Иновации в здравеопазването, фармацевтиката и общественото благосъстояние“.*

Клъстерът съдържа основно публикации за иновациите в здравеопазването, като се анализират научните, икономическите и правните аспекти на фармацевтичното развитие. Ключови думи като „pharmaceutical firm“ (фармацевтично предприятие), „new drug“ (ново лекарство), „pandemic“ (пандемия), „health“ (здраве), „welfare“ (социално благосъстояние) и „disease“ (заболяване) отразяват фокуса на лилавия клъстер върху взаимовръзката между здравно ориентирани научноизследователски и развойни дейности и теми като глобални здравни кризи и иновации в разработването на лекарства. Изследванията за „spillover“ (разпространение) ефектите показват интерес към теми за ефективното споделяне и разпространение на знания и иновации като фактор за развитие на фармацевтичната индустрия. Включването на теми като „licensing“ (лицензиране) и „profit“ (печалба) показва изследователска насоченост върху процесите на комерсиализация на фармацевтичните иновации, правната защита и управлението на интелектуалната собственост като механизми за реализиране на пазарна стойност от научноизследователската и развойната дейност в сектора.

5. *Клъстер 5 (жълт) с фокус върху „Иновационни системи и инструменти на иновационната политика“.*

Централно място в този клъстер заема темата за иновационната система („innovation system“). Срещат се ключови думи като „definition“ (дефиниция), „R&D policy“ (политики за НИРД), „R&D subsidy“ (субсидии за НИРД), „policy instrument“ (политически инструменти), „private investment“ (частни инвестиции), „crowding“ (взаимодействието между публични и частни инвестиции) и др. Те са раздалечени един от друг, което показва, че основният научен интерес е към теоретичните основи на иновационната политика, включително дефинирането на ключови понятия, изграждането на иновационни системи и оценката на политически инструменти. Разполо-

жението и свързаността на термините показват по-слаба емпирична обвързаност и подчертават преобладаващия фокус върху концептуални и методологични въпроси.

Табл. 1. Темпорална динамика на изследователския интерес по клъстери

Клъстер	Период на публикационна активност	Основна насоченост
Син	2019–2025	Фокус върху връзката между иновационната политика, публичното финансиране на НИРД и екологичните предизвикателства. Акцентът е върху ролята на държавното управление, достъпа до финансиране и зелените иновации в контекста на устойчивото развитие.
Зелен	2015–2018	Разглежда иновационната активност на производствените фирми и влиянието на вътрешнофирмените процеси, човешкия капитал и външните пазари върху иновационните резултати. Основен интерес е върху повишаването на конкурентоспособността и фирмения растеж чрез НИРД.
Червен	2015–2018	Разглежда отворените иновации и транснационалното сътрудничество като механизми за достъп до знания, повишаване на креативността и генериране на иновации. Подчертава ролята на партньорства, глобални мрежи и споделени ресурси в иновационната екосистема.
Лилав	2013–2015 2020–2023	Публикациите в клъстера изследват иновациите в здравеопазването и фармацевтиката, особено в контекста на глобални здравни кризи. Анализират се комерсиализацията на нови лекарства, управлението на интелектуална собственост и разпространението на знание в индустрията. Наблюдават се два пика, като единият е породен от пандемията.
Жълт	1995–2018	Поставя акцент върху концептуалните и политическите основи на иновационната система, с интерес към дефиниции, политически инструменти и взаимодействие между публични и частни инвестиции. Основно внимание е отделено на дизайна и ефективността на иновационната политика.

Източник: на базата на данните от фиг. 1 и 2, както и приложение 1

Теми за микроикономическите финансови аспекти и отчетността на разходите за НИРД и иновациите може да се открият във всички клъстери. Ключовото словосъчетание „оповестяване на НИРД“ е използвано от автори в първия клъстер. То е идентифицирано в 24 научни разработки, публикувани около 2015 г. Публикациите отразяват интереса към прозрачността и отчетността на иновационната дейност като част от добрите корпоративни практики и намаляването на информационната асиметрия. **Данъчните аспекти на НИРД**, в т.ч. данъчни облекчения и стимули, намират отражение във втория и четвъртия клъстер в общо 106 публикации за периода 2015–2019 г. Фокус е поставен върху регулаторното значение на фискалната политика в контекста на иновационната дейност. **Финансирането на НИРД и иновации** е ключово словосъчетание в 193 разработки от третия клъстер между 2018 г. и 2021 г. Основните изследователски интереси в тази група са свързани с инвестициите за НИРД и иновации, механизмите на субсидиране, бариерите пред достъпа до публични средства и ефектите от финансирането върху иновационните резултати. Разработки с ключово словосъчетание „разходи за НИРД“ могат да се намерят в третия и четвъртия клъстер. За периода 2017–2019 г. то е открито в 44 публикации по въпроси, свързани с връзката между разходите за НИРД и макроикономически индикатори, най-вече brutния вътрешен продукт. В 20 публикации, основно през периода 2014–2015 г., *„разходите за НИРД“ са асоциирани с теми за ефективността и икономическата възвръщаемост на инвестициите в НИРД и иновациите*. В петия клъстер за отчитането на НИРД има 19 научни разработки, публикувани около 2014 г. Те са относно корпоративното измерване на иновационната активност.

Въз основа на клъстерния анализ може да се обобщи, че научният интерес през последните години към теми, свързани с екологичната устойчивост („зелени иновации“, „енергийна ефективност“ и „екологична регулация“), е показателен за засилващото се влияние на климатичните промени и устойчивото развитие върху разработването на иновационни стратегии и политики в областта. **Финансово-икономическите и счетоводните аспекти на НИРД са по-слабо анализирани спрямо теми, свързани с финансиране на иновациите, което показва, че отчетността не се възприема като проблем в академичните среди. Публикационният пик по теми, свързани**

с отчитане и оповестяване на НИРД, е около 2015 г., последван от спад на интереса, което свидетелства за липса на системен подход към изследването на проблематиката. Това може да се обясни, от една страна, с реакция на академичните среди към конкретни икономически или регулаторни въпроси или събития. От друга страна – с извършването на анализ по научни програми и проекти с кратък времеви период, след което изследователският интерес се пренасочва към други актуални теми и проблеми.

Тейлър [2017] защитава тезата, че иновацията следва да се разбира като креативен процес, чийто успех зависи от ефективното взаимодействие между дейностите по генериране на творческата идея и практическата ѝ реализации. Според Linton [2009] степента на успех на една иновация зависи не само от самата технология, но и от това доколко социалната и икономическата среда са готови да я възприемат. От тази гледна точка иновацията може да бъде дефинирана и като възприемане на нещо ново, създаващо стойност за индивида или организацията, която го използва [Baldwin, Curley, 2007]. Потребителят често заема централно място в процеса, чрез който се реализира стойността на една иновация [Curley, Salmelin, 2013]. *В този контекст иновациите са внедрени оригинални и усъвършенствани решения, които отговарят на нововъзникнали или съществуващи пазарни потребности. Концепцията за НИРД и иновациите следва да се анализира не само от гледна точка на научните публикации в областта, но и въз основа на утвърдени международни стандарти и ръководства за тяхното дефиниране, класификация и измерване.*

Присъединяваме се към визията на цитираните автори от литературния обзор, че иновациите са резултат от систематичен креативен процес по създаване на нововъведение и превръщането на концептуална идея в новост за предприятието, сектора, в който оперира, националния или световния пазар. В обхвата на подобна концепция обаче могат да попаднат множество продукти, услуги и процеси, които без конкретика при интерпретирането на реалната новост да останат извън отчетността или да бъдат погрешно възприети за нововъведения. В този контекст предложените определения са приоритетно фокусирани върху връзката процес–резултат, пренебрегвайки механизмите, чрез които тези дейности се идентифицират, оценяват

и отчитат. Първичното вложение на ресурса (разходи за труд, материали, активи и др.), базиран на документална обосновааност, е основа за започване на иновационните дейности от отчетна гледна точка. Липсата на подходящо определение за целите на отчетността може да доведе до изместване на фокуса към вторичното – наблюдение на вече реализирания процес или постигнатия резултат, без проследимост на вложените разходи и ресурси, чрез които първично започва процесът по създаване на иновацията.

Основни дефиниции в утвърдени методически ръководства и стандарти

Методическото ръководство от Осло (Oslo Manual) е документ, изготвен в сътрудничество между ОИСР и Евростат. Той предлага насоки за събиране и анализиране на съпоставими данни за иновациите и свързаните с тях дейности за предприятия с различен географски произход, секторна принадлежност, организационна структура и мащаб. Документът се възприема за международно признато ръководство за събиране и интерпретиране на данни за иновациите с широко въздействие върху формирането на политики и научни изследвания в областта [Paredes et al., 2025]. Счита се, че представената в документа дефиниция за иновации е концептуално ориентирана към потребностите на статистическите изследвания. Основен акцент е поставен върху измерването на иновационната активност в рамките на бизнес сектора [Gault, F., 2018]. *Методическото ръководство „Фраскати“ (Frascati Manual)* е международно призната методология за събиране и използване на статистически данни за НИРД. Ръководството съдържа дефиниции на основни понятия, насоки за събиране на данни и класификации на научноизследователските дейности. Дефинициите в документа са възприети от множество държави и служат като общ терминологичен инструмент в области като научно-технологична политика, икономическо развитие, фискална, данъчна и регулаторна политика. Те подпомагат разработването на стандарти и насоки за финансовото счетоводство, инвестиционната дейност и търговската статистика [Frascati Manual, 2015]. Ръководството е възприето от Евростат за статистически изследвания на научноизследователската и развойната дейност и е ме-

тодологичен документ, използван и прилаган от НСИ при събирането и анализа на данни за НИРД.

В последното издание на Методическото ръководство от Осло [2018] обхватът на дефиницията на понятието „иновация“ е разширен в контекста на социалните и екологичните ѝ измерения. Определението се прилага и в Методическото ръководство „Фраскати“ [Frascati Manual, 2015, p. 60]. Възприетата в двата документа дефиниция определя иновацията като „нов или подобрен продукт или процес (или тяхна комбинация), който се различава съществено от предишните продукти или процеси на дадена единица и който е предоставен на потенциалните потребители или е въведен в употреба от самата единица“ [Ръководство от Осло, 2018, с. 32]. Дефиницията за „продукт“ е от Системата на националните сметки (SNA). Там продуктите са стоки или услуги, които са резултат от производствения процес в дадено предприятие и могат да бъдат разменени или използвани като входни ресурси за създаване на нови стоки и услуги за крайно потребление от домакинства и правителства или като инвестиции. Оттук „продуктовата иновация“ представлява „нова или подобрена стока или услуга, която се различава съществено от предишните стоки или услуги на предприятието и която е въведена на пазара“. Стоките са произведени физически (материални) обекти, за които съществува текущо или потенциално търсене и за които могат да се установят права на собственост. Собствеността позволява стоки (и права върху тях) да се прехвърлят от един собственик на друг чрез пазарни сделки. Услугите са резултат от производствената дейност на предприятията, която променя потреблението на единиците или улеснява обмена на продукти, включително и на финансови активи. Продуктовите иновации водят до съществени подобрения в техническите характеристики или функционалността на продукта. Тези подобрения могат да бъдат свързани с качеството, надеждността, издръжливостта, ефективността и удобството за използването на продукта от потребителя. В някои случаи иновациите могат да включват изменения, при които усъвършенстването на едни продуктови характеристики е съпътствано от влошаването на други. Продуктовите иновации могат да се основават както на използването на нови технологии и знания, така и на комбинации от вече съществуващи такива [Ръководство от Осло, 2018, с. 53, 70, 74, 246, 251].

Освен продуктови иновации в Ръководството от Осло е въведен още един вид иновации, а именно „бизнес процесни иновации“. Бизнес процесната иновация е нов или усъвършенстван бизнес процес, внедрен в практиката и свързан с една или повече бизнес функции, който се различава съществено от предходните процеси на организацията. Те могат да обхващат начина на производство на стоки и предоставяне на услуги, логистиката по снабдяване и дистрибуция, комуникацията с контрагенти, обработката на информация и счетоводно-административните дейности на предприятието. Бизнес процесните иновации могат да са свързани с промени в практиките за организиране на работния процес и взаимоотношенията с външни партньори. Имат и вътрешноструктурно проявление за разпределяне на отговорности, вземане на решения и управление на човешките ресурси. Подобен вид иновация може да се прояви и при използваните маркетингови подходи за промоцията, опаковането, ценообразуването, пласмента на продуктите и следпродажбеното обслужване [Ръководство от Осло, 2018, 20–21].

В Ръководството от Осло е въведено и понятието „бизнес иновация“, представляващо „нов или подобрен продукт или бизнес процес (или тяхна комбинация), който се различава съществено от предишните продукти или бизнес процеси на фирмата и който е въведен на пазара или е въведен в употреба от предприятието“ [Ръководство от Осло, 2018, с. 44, 242]. Един продукт се счита за въведен (внедрен)² на пазара, когато стане достъпен за покупка и използване от целевите потребители. Бизнес процесът се счита за въведен, когато бъде интегриран и функционира в реалните оперативни дейности на организацията. Следователно съществено изискване е иновацията да бъде практически реализирана чрез активно приложение или чрез предоставянето ѝ за използване от външни икономически субекти, включително други държави, предприятия, физически или юридически лица. Активното приложение на продуктовата иновация предполага тя да бъде достъпна за крайните потребители, което е необходимо условие в процеса на внедряването ѝ. Въпреки това ефективността на иновацията не следва да се

² Процесът на въвеждане се дефинира като „имплементация“ и представлява момента, в който значително усъвършенстван или нов продукт или бизнес процес за първи път става достъпен за приложение.

измерва и оценява единствено на база приходи от продажби. Ограничаването на иновациите само до комерсиалната им реализация може да доведе до преждевременно отпадане на нововъведения от продуктовото портфолио на предприятието, най-вече когато печалбата от продажбите им се отчита на по-късен етап от планираното. В същото време е възможно предприятието да отчете положителни финансови резултати от иновацията, без тя да носи добавена стойност за потребителите, или обратното – тя да има добавена потребителска стойност, без да има пазарна възвръщаемост. В резултат *предложеното в документа определение за иновация не е пряко свързано със задължително постигане на непосредствен търговски или стратегически успех за предприятието, което лансира нововъведението на пазара.*

За да класифицира дадено предприятие определен продукт, услуга или процес като иновация, е необходимо той да притежава поне една съществено различаваща се характеристика спрямо продуктите, услугите или бизнес процесите, които юридическото лице текущо предлага или използва. Изискването за съществено различие се отнася както за разработени от самата организация продукти или процеси, така и за вече създадени иновации. По този начин концепцията за иновация обхваща не само създаването на нововъведение, но и процеса на неговото разпространение (дифузия). Оценката дали дадено изменение представлява съществено различие съдържа елемент на субективност, обусловен от редица вътрешни фактори като например технологичен капацитет, интензивност на научноизследователската и развойната дейност, големината на предприятието и други [Ръководство от Осло, 2018, с. 69]. **Подобен субективизъм може да има пряко влияние върху последващата оценка и отчитане на иновациите от предприятията. По наше мнение некоректното интерпретиране на това какво е и не е иновация може да се възприеме като предпоставка за идентифициране на неинновативни предприятия като иновативни и обратното.** В Ръководството от Осло са предложени примери и насоки за по-коректно определяне на случаите, когато дадена стока, услуга или процес не се считат за иновация. Обобщено представяне е предложено в табл. 2.

Иновационната дейност обхваща всички развойни, финансови и търговски дейности на едно предприятие с цел внедряване на

Табл. 2. Разграничаване на иновациите от рутинните промени в продукто-
вата и процесната дейност на предприятията

Пример	Иновация	Обяснение
Софтуерни актуализации, които коригират открити грешки в кода на програмния продукт или приложението.	не	Липсва съществена новост.
Сезонни модификации и естетически промени (напр. промяна в цвета или незначителни модификации на формата).	не	Естетически, рутинни промени, които не отговарят на критерия за „значителна разлика“.
Закупуване на идентично оборудване или ремонт и актуализация на вече притежавани от предприятието активи, които не водят до съществено подобрене в техническите характеристики.	не	Няма промяна спрямо съществуващите активи на предприятието.
Дребни подобрения на продукта, които не водят до значими нови характеристики и подобряване на функционалността му.	не	Не се покрива критерият за значителна разлика.
Продуктът или процесът е създаден с вече налични в предприятието инструменти и технологии, без значима новост спрямо предходните разработки на организацията.	не	Липсва съществена промяна от досегашните разработки на предприятието.
Първото внедряване на персонализирано производство (напр. компютърни игри, приложения).	да	Представява нов бизнес процес.
Концепции, прототипи и модели, непуснати в реална употреба (напр. краудсорсинг проекти).	не	Липсва реално внедряване на пазара.
Доклади, резултати от проекти и публикации на консултантски организации по договор с възложител.	не	Ролята на тези доклади, публикации, консултации е в иновационната дейност на възложителя.
Нови бизнес процеси, чертежи и дизайнерски решения, въведени от консултантска фирма при изпълнение на договор с възложител.	да	Ако има новост и приложимост.

Добавяне на нов продукт за продажба от търговци на едро и дребно.	не	Не се покрива критерият за значителна разлика в дейността на продавача.
Съществени промени в бизнес процесите на търговците на едно и дребно (напр. разработване на нова верига за доставки).	да	Има новост и приложимост, като се счита за процесна иновация.
Продукт или процес на новосъздадено предприятие.	да	Отговаря на критериите за новост и значимост, ако предлаганият продукт или процес се различава съществено от конкурентите на пазара.
Сливания или придобивания на други предприятия.	не	Организационно, но не иновационно действие.
Внедряване на нови процеси след сливане или придобиване на предприятие.	да	Ако възникне нов бизнес процес вследствие на сливането.
Прекратяване на външно възлагане на иновационен процес или изтегляне на продукт от пазара.	не	Не представлява въвеждане на новост.
Промени в цените на продуктите и стоките, породени от външни икономически фактори.	не	Липсва иновативна дейност от страна на фирмата.
Нови управленски или корпоративни стратегии, които не са приложени на практика.	не	Липсва внедряване на иновация.
Промяна в бизнес процес, който в идентична форма вече се използва в друго подразделение на същата фирма.	не	Не отговарят на критерия за „значителна разлика“.

Източник: адаптирано от Ръководство от Осло, 2018, 79–80

иновация. Дефинициите за „иновация“ (резултат) и „иновационна дейност“ (процес) се използват в Ръководството като основа за класифициране на предприятията в три основни категории – иновативни, иновационно активни и неиновативни фирми. **Иновативно е всяко предприятие, което самостоятелно или съвместно с други организации създава една или повече иновации в рамките на даден наблюдаван период.** Иновационно активно е всяко предприятие, кое-

то в определен етап от наблюдаван период участва в една или повече дейности, свързани с разработването или внедряването на нови или усъвършенствани продукти или бизнес процеси, имащи конкретна цел на използване. Неиновативно е всяко предприятие, което през даден наблюдаван период не разработва и не внедрява иновации. Неиновативните предприятия могат да бъдат иновационно активни, когато участват в една или повече иновационни дейности (независимо дали те са успешно приключени, преждевременно прекратени или изоставени), дори и в случаите, когато иновациите не са внедрени на пазара [Ръководство от Осло, 2018, с. 34]. В Ръководството от Осло [87–91] са предложени осем дейности, в рамките на иновационния процес, които могат да се използват за определянето на фирмите като иновационно активни или неактивни. Тези дейности са: научноизследователски и развойни дейности; инженерни, дизайнерски и други творчески дейности; маркетингови дейности и дейности за изграждане на търговска марка (бренд); дейности, свързани с интелектуалната собственост; дейности за обучение на служители; разработка на софтуер и дейности, свързани с бази данни; дейности, свързани с придобиване или наемане (лизинг) на материални активи; дейности по управление на иновации.

В Ръководствата „Осло“ и „Фраскати“ се използват еднакви определения за понятието „НИРД“, както и критерии за признаването на дадена дейност за такава. Научноизследователската и развойната дейност са дефинирани като творческа и систематична работа за разширяване и разработване на нови приложения на вече съществуващи познания (в т.ч. знанията за човечеството, културата и обществото). За да бъде определена като НИРД, дадена дейност следва да отговаря на пет критерия. Те са: наличие на новост, творчески подход, неопределеност на резултатите, системност и възможност за преносимост или възпроизводимост на крайния продукт, процес или услуга. НИРД обхваща три основни категории – фундаментални изследвания, приложни изследвания и експериментални разработки. Приложните изследвания се характеризират с постигането на конкретни практически цели, а експерименталните разработки – със създаване на нови или усъвършенстване на съществуващи продукти и производствени процеси [Ръководство от Осло, 2018, с. 45, 87–91, 252]. И в двата случая е налице целенасочено търсене на иновационен резултат. Макар фундаменталните изследвания, провеждани от предприятията, невинаги да са свързани с реализиране на конкрет-

ни иновации в краткосрочен план, те допринасят за натрупването на знания, които имат значение за бъдещата иновационна активност.

Barge-Gil и López [2014] защитават необходимостта от по-ясното разграничение между изследователската и развойната дейност. Авторите подчертават, че тези две дейности се отличават съществено по отношение на цели, механизми, резултати и въздействие върху иновационния процес. Въпреки че в рамките на икономическите анализи често се разглеждат като една обща дейност, диференцирането им на две отделни е от значение за анализа на ефекта от инвестициите в НИРД върху фирмената конкурентоспособност.

Често счетоводните информационни системи на предприятията не осигуряват достатъчно детайлизирана класификация на разходите по отделни видове иновационни дейности [Ръководство от Осло, 2018, с. 94]. Това е така, защото предприятията поддържат отчетни данни за разходите в съответствие със счетоводно-информационните и административните си потребности. В резултат те могат да представят само обобщени данни за НИРД, без информация за останалите иновационни дейности. Това може да се случи, когато понятието „иновация“ не е интегрирано в счетоводните или отчетните системи на предприятието. *Възможно е част от предприятията да отчитат и декларират разходите си за НИРД единствено при наличие на задължение от страна на публични институции за статистически или данъчни цели.* Информацията относно разходите за иновационна дейност често е разпределена между различни структурни единици в рамките на организацията. Подобна вътрешноорганизационна фрагментация затруднява процесите по събиране, консолидиране и анализ на данните, ограничавайки тяхната точност, навременност и съпоставимост [Ръководство от Осло, 2018, с. 97]. В допълнение, класификацията и оценката на иновациите и иновационните дейности от предприятията имат субективен характер в зависимост от гледната точка и убежденията на лицата, отчитащи или деклариращи тези дейности [Galindo-Rueda, Van Cruysen, 2016].

В литературата се защитава идеята, че е необходимо предприятията да осигуряват открит достъп до информацията относно целите, процесите и резултатите от своите иновационни проекти. Разработването на механизми за публична отчетност и информираност повишава доверието между създаващите иновации и заинтересованите страни, както и улеснява социалния контрол върху иновационната дейност

[Whitty, Gerste, Poskakukhina, 2010]. Публичната отчетност се осигурява чрез множество механизми и инструменти, в т.ч. финансово-счетоводни и нефинансови оповестявания на предприятията. Barth и Gee [2024] свързват качеството на счетоводната информация с икономическото благоденствие, отчитайки, че характеристиките и спецификите на иновациите водят до отчетно-информационни предизвикателства. **Отчетността на най-ниското равнище е основополагаща за надеждността и коректността на финансовите отчети на предприятията.** Приемайки, че понятията „НИРД“ и „иновации“ се интерпретират от участниците в процеса по различен начин спрямо техните социално-икономически нагласи, обект на последващ анализ е дефинирането на понятията за отчетни цели от страна на съставителите на финансови отчети. Отчитането на НИРД във финансовите отчети на предприятията се обуславя от принципите и правилата на Национален счетоводен стандарт 38 „Нематериални активи“ и Международен счетоводен стандарт 38 „Нематериални активи“, по-конкретно текстовете за вътрешно създадени в предприятието нематериални активи. Най-общо вътрешно създаден нематериален актив се признава в зависимост от етапа на неговото създаване, а именно в коя фаза на НИРД се намира разработката му. В текстовете на стандартите са предложени определения на понятията „научноизследователска“ и „развойна“ дейност, както и дейности, които да послужат за разграничение на двете фази (виж табл. 3).

Табл. 3. Дефиниции и дейности за НИРД, разграничени по фази

	Национален счетоводен стандарт 38 „Нематериални активи“	Международен счетоводен стандарт 38 „Нематериални активи“
	<i>Научноизследователска дейност</i>	
	Оригинална и планирана проучвателна дейност с цел достигане на нови научни или технически знания и познания.	Оригинално и планирано проучване, предприето с цел да се получи ново научно или техническо познание и разбиране.
<i>Примерни дейности</i>	1. Дейности, които имат за цел постигането на нови знания; 2. търсенето, оценяването и окончателната селекция за прилагането на изследователски открития или други знания и познания;	1. Дейности, чиято цел е получаването на нови познания; 2. търсенето, оценката и окончателният избор на приложения на научноизследователските открития или други познания;

	3. търсенето на алтернативни възможности за материали, устройства, продукти, процеси, системи или услуги; 4. формулирането, проектирането, оценяването и окончателното селектиране на възможни алтернативи за нови или усъвършенствани материали, устройства, продукти, процеси, системи или услуги.	3. търсенето на алтернативи за материали, устройства, продукти, процеси, системи или услуги; 4. формулата, дизайнът, оценката и окончателният избор на възможни алтернативи за нови или подобрени материали, устройства, продукти, процеси, системи или услуги.
	Развойна дейност	
	Практическото прилагане на изследователските открития или други знания в план или схема за производството на нови или съществено подобрени материали, устройства, продукти, процеси, системи или услуги преди започването на търговското производство или употреба в дейността на предприятието.	Прилагането на научноизследователски открития или други познания към план или проект за производството на нови или съществено подобрени материали, устройства, продукти, процеси, системи или услуги преди началото на търговско производство или ползване.
Примерни дейности	1. Проектиране, изграждане и изпитание на предпроизводствени прототипи и модели; 2. проектиране на инструменти, матрици, шаблони и други подобни, които предполагат използването на нова технология; 3. проектиране, изграждане и експлоатация на пилотна машина, която не е икономически реализуема за целите на търговското производство; 4. проектиране, изграждане и изпитване на определена алтернатива за нови или усъвършенствани материали, устройства, продукти, процеси, системи и услуги.	1. Проектирането, изграждането и изпитването на прототипи и модели преди производството или преди използването; 2. проектирането на инструменти, матрици, шаблони и матрични плочи, свързани с нови технологии; 3. проектирането, изграждането и експлоатацията на пилотни съоръжения, които не са в мащаб, икономически осъществим като търговско производство; 4. проектирането, изграждането и изпитването на избрани алтернативи за нови или подобрени материали, устройства, продукти, процеси, системи или услуги.

Източник: Национален счетоводен стандарт 38 „Нематериални активи“ и Международен счетоводен стандарт 38 „Нематериални активи“

Стандартите не предлагат дефиниция на понятието „иновации“. Във връзка с това за разлика от Ръководствата „Осло“ и „Фраскати“ стандартите не предвиждат ясно разграничение на дейностите в рамките на иновационния процес. Това може да се разглежда като предпоставка за възникване на несъответствия между дефинициите, прилагани за целите на събирането и обработката на статистически данни, и тези, използвани от предприятията в процеса на първичното им отчитане.

За целите на отчетността разходите, свързани със създаването на ново знание под формата на нематериален актив, се делят на текущи и капитализируеми. Подобно деление според Hunter, Webster и Wyatt [2012] може да доведе до асиметрия в информацията. Това е така, защото ако активът се намира в изследователската фаза на един вътрешен проект, той не се признава, съответно разходите не се капитализират в стойността на актива и не се формира себестойност за него. В този случай предприятието не може да докаже, че крайният резултат от НИРД е актив, който с достатъчна сигурност е носител на бъдещи икономически изгоди. Когато активът премине във фаза на развитие (развойна дейност), той се признава като нематериален актив, при определени условия. Предприятието трябва да докаже най-малко техническа възможност за завършване на актива, намерение и способност за неговото използване или продажба, наличие на очаквани бъдещи ползи, адекватни ресурси за довършване и възможност разходите по разработката да бъдат надеждно измерени [СС 38 „Нематериални активи“]. *В резултат приложимите в страната счетоводни стандарти интерпретират НИРД само в контекста на вътрешно създаден нематериален актив, при който разходите за научноизследователската фаза се отчитат като текущ разход за периода. Разходите през развойната фаза при покриване на предходно посочените условия се използват за отчитане на актив, който е резултат от развойната дейност и който се посочва в баланса на предприятието.* Самото покриване на критериите за признаване на актива е пряко свързано със субективната оценка на счетоводния персонал. *Това може да доведе до трудности, най-вече при идентифициране на фазата, в която се намира активът, определянето на себестойността му и доказване на възможността да генерира бъдещи икономически изгоди.* Поради тази причина МСС 38 (параграф 53) позволява ако едно предприятие не е в състояние

ясно да разграничи изследователската от развойната фаза в рамките на вътрешен проект за създаване на нематериален актив, разходите по този проект да се отчетат изцяло като извършени в рамките на изследователската фаза – в превод като текущи. Това означава, че няма да бъде отчетен вътрешногенериран обект на интелектуална собственост в баланса на предприятието. В допълнение, **в счетоводната практика оценката за бъдещите икономически ползи за предприятието често обвързва резултатите от дадена дейност с възвръщаемостта им под формата на приходи. Подобен подход може да ограничи възприемането на иновациите единствено като източник на финансови резултати, без да се вземе предвид изискването в Ръководството от Осло за активно приложение и използване на нововъведенията.**

Необходимостта разходите за повечето иновационни дейности, с изключение на разходите за материални активи, да бъдат коректно разграничени на текущи и разходи за капитализация е въведено и в Ръководството от Осло [2018, 93–94]. В текстовете на документа е предложено текущите разходи да включват всички изразходени средства за труд и материали (имащи срок на ползване под една година), както и по лизингови договори на дълготрайни активи. Годишната брутна стойност, заплатена за придобиване на дълготрайни активи, както и разходите за тяхното вътрешно разработване се считат за капиталови. Те включват още и брутни разходи за придобиване на земя и сгради, машини, инструменти, транспортни средства и друго оборудване. Включват се и разходи за софтуер, бази данни и други нематериални активи, включително създадени в резултат на НИРД. За максимално точна и изчерпателна информация относно общите разходи за иновации, както и за избягване на двойното отчитане на отделните дейности, се препоръчва разходите за НИРД да се разграничат от останалите в рамките на иновационния процес [Ръководство от Осло, 2018, с. 97]. Допълнително разграничение на разходите за НИРД може да се направи на базата на класификационния признак „източник на разхода“. На тази основа разходите могат да се разделят на вътрешни и външни. Вътрешните разходи за НИРД обхващат всички текущи разходи плюс брутните капиталови за научноизследователска и развойна дейност. В тях следва да бъдат включени и капиталовите разходи за дълготрайни активи, използвани за НИРД, без тези за амортизация на капитализирани активи, резултат от или

използвани в НИРД. Външните разходи за НИРД включват разходите, свързани с покупката на научноизследователски и развойни услуги от външни изпълнители или партньорски организации. Разходите за външни иновационни дейности включват „покупка на услуги за НИРД“ и „други закупени услуги, извън НИРД“.

Поради откритите несъответствия между методическите ръководства и стандартите относно видовете иновационни дейности и разходите по вид дейност може да се приеме за целесъобразно тяхното по-детайлно идентифициране и разграничаване за отчетни цели. Групиране на разходите по видове иновационни дейности е представено в табл. 4 (в обхвата на иновационните дейности не са включени дейностите по управление на иновации поради причината, че за тях се препоръчва събирането на качествени данни).

В резултат на съпоставителния анализ между текстовете на ръководствата и стандартите може да се направи заключение, че **докато счетоводните стандарти изискват прилагането на стриктни критерии за признаване на нематериални активи, резултати от научноизследователската и развойната дейност на предприятията, Ръководството от Осло въвежда по-широк и функционален подход, основан на връзката на разхода с иновационната дейност.** Различие е открито по повод разходите, които подлежат на капитализиране. *Счетоводните стандарти в България допускат капитализация само на разходи във фазата на развойната дейност при определени условия за признаване на нематериален актив. Ръководството от Осло определя като капиталови по-широк кръг от разходи, които пряко или косвено могат да се свържат с НИРД. Подобен подход позволява да се събере по-пълна информация за инвестициите на предприятието в НИРД и иновации, включително и за разходи, които счетоводно не са свързани с иновационната дейност. Докато счетоводните стандарти са подчинени на принципа на предпазливостта, изискващ активите да не са надценени, а пасивите – подценени, Ръководството от Осло цели събиране на пълна статистическа база за иновациите на предприятията, включващо широк набор от данни.*

Липсата на съгласуваност между счетоводните стандарти и утвърдени методически ръководства може да доведе до затруднения в процеса на събиране на съпоставими данни както на фирмено, така и на национално равнище. В резултат част от

Табл. 4. Видове разходи и възможни вътрешни за предприятиято източници на информация по видове иновационна дейност

№	Вид иновационна дейност	Група разходи	Видове разходи, включени в групата	Примерни източници на данни
1	Научно-изследователска и развойна дейност	Разходи за НИРД	• Персонал, материали, капиталови активи за НИРД и други вътрешни разходи, свързани с НИРД; • Външни разходи по закупени услуги за НИРД от външни организации; • Разходи за лицензи за интелектуална собственост и софтуерни продукти, използвани за НИРД; • Разходи за дизайн и разработка на софтуер, който отговаря на петте критерия за НИРД.	• Годишни финансови отчети; • Счетоводни регистри; • Отдели/дирекции по НИРД и иновации; • Отчети за проекти (напр. финансирани от ЕС); • ERP системи (с модули за НИРД).
		Разходи за услуги	• Разходи за закупени услуги от външно за предприятияето лице; • Закупуване на външни ИС за нуждите на НИРД.	
		Разходи за персонал	• Възнаграждения, социални осигуровки и данъчни задължения за служители, ангажирани с иновационни дейности (извън НИРД); • Когато персоналят е частично ангажиран с тези дейности, разходите се отчитат пропорционално.	
	Иновационни дейности извън НИРД		• При невъзможност за точно изчисление може да се приложи метод на база човеко-месеци или човеко-часове.	• Отдел „Човешки ресурси“, „Труд и работна заплата“ или друг подобен; • Времени таблици и отчети за разпределение на време (ако има внедрени системи за отчитане на работно време по проекти); • Данни от ERP система; • Протоколи или планове за разпределение на времето на персонала по проекти (вкл. иновационни дейности); • Счетоводни регистри.
		Разходи за материали и консумативи	• Разходи за суровини и материали, използвани за осъществяване на иновационни дейности. Не се включват материалите и консумативите, използвани и отчетени за НИРД.	• Счетоводни регистри; • Отдел „Логистика“; • Материалноотговорно лице за склада; • Система за управление на запаси.
		Капиталови разходи	• Разходи за придобиване (в т.ч. по стопански начин) на материални и нематериални активи, използвани за иновации. Не се включват капиталовите активи, пряко свързани с НИРД.	• Годишни финансови отчети; • Счетоводни регистри; • Актове за въвеждане в експлоатация; • Техническа документация/ спецификации на активите; • ERP система – модул за активи/ инвестиции.

2	Инженерни, дизайнерски и други творчески дейности	Разходи за инженерни, дизайнерски и други творчески дейности	• Разходи за технически спецификации, тестване, настройка, инсталиране на оборудване; • Разходи за дизайнерски дейности, свързани с подобиране на продуктите и бизнес процесите.	• Годишни финансови отчети на предприятията; • Отдели „Дизайн“, „Развитие на продукти“, „Инженерен отдел“; • Счетоводни регистри; • Вътрешносистемни разчети (ERP, PDM/PLM системи) – за проследимост на разходите по продукти или етапи от разработката.
3	Маркетингови дейности и дейности за изграждане на бранд	Разходи за маркетингови дейности, когато са нови методи за ценообразуване, позициониране или промоция	• Включват разходите за пазарни изследвания, бенчмаркинг, реклама, промоции, стратегическо позициониране на продукти, брандиране; • Разходи за участия в търговски изложения и разроботка на маркетингови стратегии; • Разходи за събиране на данни за пазарни изследвания. Изключват се разходите за дистрибуция и продажби.	• Годишни финансови отчети на предприятията; • Счетоводни регистри; • Договори с рекламни агенции; • CRM и маркетингови системи; • Планове, протоколи, отчети и бюджети за маркетинг и комуникации; • Отдели „Маркетинг“ и „Бизнес развитие“.
4	Дейности, свързани с интелектуалната собственост (ИС)	Разходи за ИС. Разделят се на разходи за управление на ИС и разходи за придобиване на ИС. Разходи за придобиване на ИС.	• Административни, правни и консултантски разходи, свързани с регистрация, управление, лицензиране и защита на ИС права (патенти, търговски марки, авторски права, индустриални дизайни); • Разходи за придобиване на търговски марки; • Разходи за обучение по управление на ИС; • Разходи за регистрация и поддръжка на ИС (вкл. вътрешни разходи за персонал и външни консултанти); • Не се включват разходите за ИС, които са отчетени като НИРД.	• Годишни финансови отчети; • Счетоводни регистри; • Отдели „Правен“, „Патентен“, „Интелектуална собственост“; • Вътрешни регистри и бази с данни за ИС; • ERP или ИС системи за управление.

5	Дейности за обучение на слушатели	Разходи за обучение на персонала, насочено към внедряването на нови технологии, процеси и продукти	• Таки за обучителни курсове и учебни материали; • Административни разходи и разходи за външатражирания за обучителни звена (при вътрешно обучение); • Разходи за командировки на обучаемите лица; • Не се включват разходи за обучение на външни лица (напр. клиенти), както и за начално професионално обучение (напр. за стажанти и чираци).	• Отдел „Човешки ресурси“; • LMS системи (Learning Management System); • Вътрешни бюджети и счетоводни регистри за обучение на персонала; • Протоколи за преминати обучения; • Вътрешни бюджети за обучение по проекти/программи за иновации; • Разходоуправдателни документи – присъствени списъци, фактури, заповеди и др.
6	Разработка на софтуер и дейности, свързани с бази данни	Разходи за разработка на софтуер и бази данни	• Всички разходи по дейности, свързани с разработване на софтуер и информационни системи; • Разходи за събиране, обработка и анализ на данни, управление на бази данни и статистически анализи; • Разходи за облачни услуги, ако са част от процеса на софтуерна разработка или бази данни.	• Годишни финансови отчети на предприятията; • Счетоводни регистри; • ИТ отдел/звена за дигитална трансформация; • ERP/системи за управление на ИТ проект; • Отчети от облачни платформи (AWS, Azure, Google Cloud).
7	Придобиване на материални активи (лизинг)	Разходи за придобиване или наем на материални активи	• Придобити чрез покупка или финансов лизинг материални активи, използвани за иновационни цели; • Вътрешно създадени по стопански начин активи, използвани за собствени нужди (ако са капитализирани). Изключват се капитализираните разходи по НИРД.	• Счетоводни регистри; • Договори за лизинг и амортизационни планове; • Системи за управление на активи (EAM/CMMS); • Отдел „Управление на активи“ или друг подобен.

Източник: авторът по идея от Ръководството от Осло [2018, 95–96]

иновационните дейности, като например дизайнерска дейност, вътрешно ноу-хау, обучение или управление на интелектуална собственост, свързани с НИРД и иновации, остават извън обхвата на отчетността въпреки потенциала им за дългосрочен икономически ефект. Това може да доведе до формирането на „скрити иновации“ („тъмни иновации“). Тъмните иновации са „потребителски иновации и иновации, базирани на дизайн, брендиране, софтуер или други нематериални инвестиции, а не на научноизследователска и развойна дейност“ [Edwards-Schachter, 2018, p. 66]. *Ограничената възможност за тяхното отчитане чрез утвърдените метрики и индикатори създава необходимост от разработване на нови методологически подходи с използване на повече качествени измерители.*

Процеси при отчитането на НИРД и иновациите от предприятията

Значението на създаденото знание, материализирано в нематериални активи, нараства под въздействието на технологичното развитие, дигитализацията на бизнес процесите и внедряването на иновации в дейността на предприятията. Поради липса на надеждна информация качествени данни за нематериалните активи в България има от 2000 г. [Керемидчиев, Градев, Димитров, 2012, 137–138]. Счита се, че измерването и оценката на нематериалните активи е дългогодишен проблем не толкова в националните сметки, колкото в бизнес практиката [Aglietta, 2011, p. 200]. Основната причина е, че счетоводителите не желаят да ги капитализират във финансовите отчети, а ги отчитат като текущ разход. Corrado, Hulten и Sichel [2006, p. 203] защитават тезата, че за периода 1995–2003 г. капитализацията на нематериалните активи увеличава отчетения темп на растеж на производството с приблизително 11% на час, което се различава спрямо стойностите, отчетени в официалните национални сметки.

Според Naheed et al. [2024] оповестяването³ на информация за зелени иновации от предприятията пред заинтересованите страни е

³ Оповестяването представлява предоставяне, разгласяване, съобщаване на информация относно възприетите от предприятието политики и практики посредством публикуването им като приложение към финансовите отчети или чрез разпространение в интернет пространството.

свързано с клиентското търсене на такива данни. Клиентите и партньорите на предприятията, които поддържат чести и персонални взаимоотношения с управленския персонал, могат да повлияят върху обхвата и пълнотата на оповестената информация. В резултат **липсата на заинтересованост към данните за НИРД и иновациите от страна на потребителите може да се счита като една от причините оповестяването на подобна информация да не е сред стратегическите приоритети на управленския персонал.** Torres et al. [2024] защитават идеята, че страните с по-високи нива на отчетност и по-добро управление на оповестените данни имат повече инвестиции в наука и нововъведения, с което се стимулира развитието на иновационната екосистема.

Инвеститорите възприемат счетоводната информация, свързана с НИРД, като съществена при вземане на инвестиционни решения и подкрепят задължителната капитализация на разходите за развойна дейност [Mazzi et al., 2022]. Такава капитализация често се основава на експертна преценка от страна на счетоводителите за вероятността от реализиране на бъдещи икономически ползи от инвестицията. Прагът за признаване обикновено изисква тази вероятност да надвишава 50% [Hunter, Webster, Wyatt, 2012]. Данни от Европейската консултативна група по финансови отчети [EFRAG, 2021, p. 45] са показателни за това, че повечето компании не представят иновациите си като капитализирани активи в отчетите. Счетоводните системи осигуряват ограничена информация относно обхвата и структурата на направените разходи за нематериални активи, в т.ч. НИРД [Hunter, Webster, Wyatt, 2012]. Съществува разминаване между информационните потребности на ползвателите на финансовите отчети и подхода на съставителите по отношение на представянето на данни за нематериалните активи и разходите за НИРД. Потребителите на отчетна информация (включително инвеститори, анализатори и контролни органи) очакват по-подробно и специфично оповестяване относно характера, етапа на развитие, рисковете и икономическите ползи от тези ресурси. Съставителите на финансови отчети често възприемат по-консервативен подход, обоснован от несигурността при оценката, опасения за конкурентоспособността на предприятието и липсата на конкретни нормативни изисквания за пълно оповестяване [Zambon et al., 2023, p. 67]. За необходимо се счита *въвеждането на по-подробно оповестяване, обхващащо както счетовод-*

ното отчитане на нематериалните активи и разходите за НИРД, така и по-подробна текстова информация относно естеството, целите и етапите на осъществяваните дейности. Подобен подход може да подпомогне за повишаване на прозрачността и доверието в управленските решения, както и за увеличаване на полезността на финансовата информация за инвеститорите [Mazziet et al., 2022, p. 17; Zambon et al., 2023].

В специализираната литература се защитава тезата, че съществува несъответствие между действащите счетоводни стандарти и информационните потребности на ползвателите на финансови отчети [Nichita, 2019]. В резултат през 2024 г. Международният съвет по счетоводни стандарти сформира работна група за цялостно преразглеждане и актуализиране на МСС 38 „Нематериални активи“. Констатациите от работата на групата потвърждават, че стандартът е концептуално остарял и има ограничена приложимост спрямо съвременните икономически реалности. Стандартът не обхваща адекватно нововъзникващи форми на активи, като например криптовалuti, което създава предизвикателства пред тяхното правилно отчитане и надеждно представяне във финансовите отчети. МСС 38 не предоставя достатъчна информация и за коректното идентифициране, признаване и отчитане на вътрешно създадените нематериални активи спрямо външно придобитите. Това ограничава прозрачността, затруднява управленските решения и оценката от инвеститорите. Допълнително, липсата на унифицирана и последователно прилагана терминология възпрепятства точната идентификация, класификация и оценка на тези активи. На тази основа се обсъждат два подхода за подобрене на отчетността – чрез разширяване на критериите за признаване и чрез усъвършенстване на изискванията за оповестяване на качествени данни [IASB, 2025].

Потребителите на информация от годишните финансови отчети намаляват доверието към публикуваните данни, ако считат, че те са манипулативни или чрез тях се търси лична изгода [Xiao, Shailer, 2022]. Годишните финансови отчети са документи с информативни функции, които служат за изграждане на имидж на предприятието и засилване на доверието на инвеститорите в достоверността на отчетената и публикувана информация [Shroff, N., 2015, p. 1]. Достоверността предполага, че информацията не съдържа съществени грешки или субективизъм и представя вярно настъпилите в организация-

та събития или процеси. Достоверното отразяване на стопанските операции и събития гарантира, че финансовият отчет е неутрален, пълен и обективен, като помага за постигане на съответствие между количествените данни и описателните елементи на представената информация [Zusa, M., 2009]. Достоверността се основава на истинността, искреността, уместността и разбираемостта на информацията в отчетите [Vogel, R., 2019, 233–234]. Нефинансовата отчетност, като елемент на годишните финансови отчети, е инструмент за представяне на икономическа, социална и екологична информация от предприятията към инвеститори, държавна администрация, общности и други лица. Тя е в интерес на всички заинтересовани страни [Бакърджиева, Р., 2020, с. 781].

Европейският съюз въвежда изисквания за оповестяване на информация от предприятията с цел защита на интересите на инвеститорите, заинтересованите страни и насърчаване на пазарната прозрачност [Директива 2013/34/ЕС]. Тези изисквания са от съществено значение за функционирането на вътрешния пазар и за постигане на устойчиво икономическо развитие в съюза. Въвеждането им отразява стремежа на ЕС за усъвършенстване и разширяване на практиките за оповестяване на информация от предприятията, както и повишаване на прозрачността и надеждността на публикуваните в отчетите данни. Оповестяванията (най-често под формата на приложения) към финансовите отчети могат да се класифицират на задължителни и доброволни. Задължителните се основават на действащите нормативни разпоредби в приложимите счетоводни стандарти, обикновено формулирани в обособен раздел „Оповестяване“ или в основния текст на стандартите. Те определят обхвата и съдържанието на информацията, която законодателят счита за съществена за осигуряване на вярно, честно и пълно представяне на финансовото и икономическото състояние на предприятието. Доброволното оповестяване включва всяка допълнителна информация извън задължителната, публикувана с цел по-коректна интерпретация на финансовите данни и по-висока степен на прозрачност пред заинтересованите страни. Целта е да се намали информационната асиметрия между ръководството на компанията и външните ползватели на оповестяванията [Nealy, Paleru, 2001]. По данни на Европейската инвестиционна банка (ЕИБ) само 8% от българските компании отчитат, че разработват и внедряват продукти, процеси или услуги, които са нови за

българския или световния пазар. Същевременно около 27% от предприятията инвестират в НИРД и иновации [EIB Investment Survey Country Overview 2023, Bulgaria, p. 18]. Следователно има разминаване между обема на инвестициите в НИРД и реално отчетените резултати. **Това разминаване може отчасти да се обясни с факта, че на текущия етап в България няма ясна нормативна рамка, изискваща конкретни оповестявания за НИРД и иновациите на предприятията. Частично подобни изисквания са разписани в счетоводните стандарти, но те не обхващат данни за целия иновационен процес. Директива (ЕС) 2022/2464 за корпоративно докладване за устойчивост също не предвижда оповестяване на данни в областта.**

На национално равнище според изискванията на Закона за счетоводството предприятията публикуват годишните си финансови отчети, годишни доклади по глава седма от закона (вкл. доклад за дейността, отчет за устойчивостта и др.), одиторския доклад и доклада с одиторско мнение върху отчета за устойчивостта (ако предприятията имат задължение да изготвят такъв) [Закон за счетоводството, глава шеста и седма]. Всички търговци по смисъла на Търговския закон публикуват годишните финансови отчети и докладите към тях в Търговския регистър и Регистъра на ЮЛНЦ, воден от Агенцията по вписванията. Справката за научноизследователската и развойната дейност, както и справката за иновационната дейност на предприятията не са елементи на годишния финансов отчет, подлежащ на публикуване в Търговски регистър и Регистъра на ЮЛНЦ.

Достоверното счетоводно отчитане на НИРД и вътрешно създадените нематериални активи е пряко свързано с коректното попълване на справката за НИРД и справката за иновационната дейност на предприятията. *Ако предприятието е иновативно и научноизследователската и развойната дейност са основен фокус на дейността, процесът по попълване на статистическите и счетоводните справки, свързани с НИРД, може да не представлява трудност за счетоводителите и управителите. В случай, че предприятието е микро, НИРД не е основна дейност, иновацията възниква „случайно“ или организацията няма опит в областта, е възможно попълването на данните да е предизвикателство за счетоводството и мениджмънта.*

Справката за НИРД, съгласно указанията на НСИ, се попълва от „всички предприятия, фирми, научни институти и организации, Българската академия на науките, Селскостопанската академия, висшите училища, университетските болници и други организации на самостоятелен баланс, които независимо от вида на основната си дейност през годината са извършвали научноизследователска и развойна дейност – т.е. ако поне едно лице от персонала през цялата година е било заето с НИРД“. В контекста на микропредприятия или организации с ограничен брой на персонала е възможно самият управител да бъде лицето, разработващо иновацията. В подобни случаи **може да възникват затруднения при обективното документиране на ангажираността му с научноизследователска и развойна дейност през цялата отчетна година. Това създава предпоставки за субективизъм при попълването на съответните справки, като решението може да зависи от личната преценка на счетоводния или управленския персонал. При липса на убеденост относно значимостта или необходимостта от предоставяне на такава информация съществува риск справката за НИРД да бъде непълнена или пренебрегната.** В указанията към справката е разписано, че „за да бъде дадена дейност определена като научноизследователска, тя трябва да ... се осъществява планирано със заделен бюджет и да води до резултати, които могат да бъдат възпроизвеждани“. Критерият за планираност и наличие на бюджет може да е причина за изключване на спонтанни научноизследователски и развойни процеси от оперативната дейност на организацията. **Изискването за възпроизводимост на резултатите може да ограничи признаването им за иновации в случаите, когато предприятието ги определя като вътрешно ноу-хау и с бъдещ потенциал за допълнително разработване. Предизвикателство може да са и точното определяне и въвеждане на данни в справката относно персонала, зает с НИРД.** По-конкретно в указанията към справката е разписано, че персоналят включва всички лица, които са пряко ангажирани с осъществяването на НИРД, както и лицата, оказващи директна подкрепа за НИРД (мениджъри, администратори, техници, чиновници). Общият персонал е сборът на въведените данни за изследователи и друг персонал, зает с НИРД. За изследователи се приемат „професионалните специалисти, пряко ангажирани в извършването на НИРД, т.е. които работят по формулирането и създаването на

нови знания, усъвършенстват и развиват концепции, теории, модели, техническо оборудване, софтуер и оперативни методи. Към тази категория се отнасят и редовните докторанти, тъй като изготвянето на дисертационен труд отговаря на дефиницията за НИРД. Включват се и студентите по магистърски програми, които осъществяват НИРД срещу заплащане“ [Указания към справка за НИРД, НСИ]. Другият персонал, зает с НИРД, е „техническият и помощен персонал. Към технически персонал се отнасят лицата, притежаващи необходимите знания и опит в една или няколко области на науката, които работят под ръководството и контрола на изследователите. Помощен персонал са квалифицирани и неквалифицирани работници, както и административен, секретарски и чиновнически персонал, участващ в изпълнението на научноизследователски проекти или пряко свързан с такива проекти.“ Това означава, че **ако предприятието няма назначено лице на длъжност „изследовател“, „научен работник“ или друга подобна длъжност по НКПД – 2011, въвеждането на данни за такива работници може да повлияе на достоверността на отчетените данни. В някои предприятия са внедрени специализирани вътрешни програми или механизми за генериране на иновативни идеи от служителите. В подобни случаи идентификацията на лицата, ангажирани с НИРД, обикновено не представлява съществено затруднение, тъй като съществуват ясно дефинирани процеси и отговорности. В организации с малък персонал или с „размити“ функционални роли определянето на ангажираността с НИРД често е субективна преценка на мениджмънта, което може да повлияе на точността и съпоставимостта на отчетните данни.**

В справка за НИРД се изисква попълване на информация за персонала, преизчислен в еквивалент на пълна заетост, извършващо се на базата на продължителността на работното време през годината, в което лицето е ангажирано с НИРД. Тези данни могат да се вземат от ведомости за заплати, времеви листа, проектни отчети и всеки друг административен документ, който може да удостовери действителната ангажираност на служителите с НИРД. В случай, че НИРД е основна дейност или част от проектната дейност на организацията, то подобни документи са елемент от цялостната проектна отчетност. Липсата на подходящи документи може да доведе до субективно въвеждане на „хипотетични дан-

ни“ или ретроспективно създаване на документи, които може да са с невярно съдържание.

В справката се изисква попълване на информация за текущите разходи за НИРД по видове изследвания. В указанията към справката е дадена възможност „приблизително по преценка“ на попълващия тези разходи да се разпределят между разходи за фундаментални изследвания, разходи за приложни изследвания и разходи за експериментални разработки. **Поради причината, че счетоводните стандарти не изискват подобно разграничение на разходите, това е предпоставка за необходимостта от въвеждането на допълнителна аналитична отчетност в счетоводните сметки или отново субективно разпределение на разходите.** *Освен разходи по видове изследвания в справката се изисква попълване на разходи за „придобиване на дълготрайни материални активи (като земя, сгради, съоръжения, машини, оборудване, транспортни средства и др.) и на дълготрайни нематериални активи (като например компютърен софтуер), предназначени за НИРД“.* Счетоводната интерпретация на термина „придобиване на активи“ е свързана с продължителен процес, който още не е приключил и активът все още не е в състояние и местоположение, годно за неговата употреба по предназначение. В резултат може да се повдигне въпросът следва ли в справката да се посочи само стойността на вече придобити през годината дълготрайни материални и нематериални активи, които ще се ползват за НИРД или се въвеждат и данни за направени разходи по активи в процес на „придобиване“? Указанията към справката не дават конкретен отговор, поради което попълването на тази информация отново е въпрос на счетоводна интерпретация и субективизъм.

На базата на прегледа на указанията към справката за НИРД и предходните съждения може да се постави и друг въпрос: **къде се отчитат разходите за развойна дейност?** Справката е с наименование „справка за научноизследователската и развойната дейност“, но реално всички изискуеми разходи за попълване са за научноизследователска дейност. Както вече беше разгледано, всички разходи за научни изследвания счетоводно се отчитат като текущи разходи и тяхното достоверно въвеждане в справката е предимно въпрос на подходяща счетоводна система, ясно разписана счетоводна политика и организация на счетоводството. Предходното може да се приеме,

че е в пряка връзка със знанията и компетенциите на счетоводния персонал в областта на НИРД.

Предприятията от нефинансовия и финансовия сектор с 10 и повече заети лица, чиято основна икономическа дейност попада в областта на добивната и преработващата промишленост, енергетиката и комуналните услуги, търговията на едро (с изключение на автомобили и мотоциклети), транспорта и пощенските услуги, информационните и творческите индустрии, далекосъобщенията, финансовите и застрахователните дейности, архитектурните, инженерните и техническите услуги, научноизследователската и развойната дейност, както и рекламата и маркетинговите проучвания, са задължени да попълнят и подадат към НСИ справка за иновационната дейност на предприятието [НСИ, 2025с]. Справката се подава периодично и обхваща данни за три последователни отчетни периода. Изискването предприятията да са с най-малко десет наети лица изключва микропредприятия с персонал под този праг освен в случаите, когато организацията реши доброволно да я подаде. Препоръчително е справката да се попълни от „мениджърския екип“ на предприятието [Справка за иновационната дейност на предприятието, НСИ]. Някои от въпросите, като дял от оборота и разходи за НИРД, трудно могат да се попълнят достоверно без информация от счетоводната система на предприятието. *Ако справките за НИРД и иновационната дейност се възприемат като елемент от цялостната финансова отчетност на юридическото лице, то може отговорността за попълването и подаването им да се делегира изцяло на счетоводителя.* **Когато справката за иновационната дейност на предприятието се попълва от счетоводителя, е възможно да възникнат затруднения от терминологично естество или поради недостатъчна експертиза относно съдържанието и обхвата на иновационната дейност.**

В справката за иновационната дейност на предприятието продуктовата иновация е определена като „реализирането на пазара на нова или усъвършенствана стока или услуга, която се различава значително от предишните стоки и услуги на предприятието“. В икономическата теория стоката се определя като „продукт на труда, предназначен за размяна“ [Речник на съвременния български книжовен език]. В счетоводната теория стоките са краткотрайни активи, придобити главно чрез покупка и предназначени за продаж-

ба [НСС 2 Стоково-материални запаси, чл. 2, т. в]. Те не са продукти на труда на предприятието и не са създадени в резултат на производствения му процес. Ако счетоводителят няма достатъчно компетенции или познания в областта на иновациите, е възможно да потърси данни за продуктови нововъведения от неправилна счетоводна сметка, а именно „стоки“.

В справката за иновационната дейност на предприятието е предложено определение и за понятието „иновационна дейност“. Това са „всички развойни, финансови и търговски дейности, осъществени от предприятието с цел въвеждане на иновации“. От счетоводна гледна точка развойната дейност е „прилагането на научноизследователски открития или други познания към план или проект за производството на нови или съществено подобрени материали, устройства, продукти, процеси, системи или услуги преди началото на търговско производство или ползване“ [МСС 38 „Нематериални активи“, параграф 8]. Това означава, че за счетоводни цели развойната фаза включва процеси по проектирането, изграждането и изпитването на прототипи, но изключва потенциални търговски дейности. Предложеното определение за иновационна дейност в справката за иновационната дейност на предприятието не се различава от възприетото в Ръководството от Осло, но може да създаде объркване за счетоводителя. **Използването на понятия и дефиниции от Ръководството от Осло предполага наличие на предварителни познания у лицето, отговорно за попълването на справката, относно съдържанието и методологичните принципи, разписани в ръководството.** Това не е задължително, но може да се определи като препоръчително условие за гарантиране на максимално точно и достоверно представяне на изискуемите от Националния статистически институт данни за НИРД и иновациите.

Фокусът на определението „иновационна дейност“ в справката за иновационната дейност на предприятието е върху финалната част на иновационния процес, свързан с материализиране на новото познание и неговата пазарна реализация. **Това определение „изключва“ научноизследователската фаза, която в голяма част от случаите предхожда развойната фаза.** НИРД невинаги предхожда създаването на иновация, което може да се приеме като причина за изключване на научноизследователската дейност от цялостната иновационна дейност. Същевременно в справката за иновацион-

ната дейност на предприятието се изисква попълване на данни по следния въпрос: „През последните три години [202х – 202х] Вашето предприятие осъществявало ли е някоя от следните иновационни дейности?“. Първата посочена под този въпрос дейност е „научноизследователска и развойна дейност“. **Това противоречи на предходните съждения и може да доведе до некоректно интерпретиране на това какво всъщност е иновационна дейност.**

В резултат на извършения анализ на въведените текстове и указания в справката за НИРД и справката за иновационна дейност на предприятията считаме, че те са непълни, неточно формулирани и дават възможност за различно тълкуване на изискуемите данни от страна на предприятията. В указанията не е отчетена спецификата на счетоводната дейност, а именно нормативно регламентирания характер на счетоводната отчетност, при който яснотата и еднозначността на терминологията са от съществено значение за правилното отразяване на стопанските операции.

*В обобщение на направения в главата анализ може да се стигне до заключение, че ранните теоретични разбирания на понятието „иновация“ се фокусират върху технологичното усъвършенстване, модернизацията и обновлението на материално-техническите средства и машини. Тези концепции изключват пазарната динамика, социално-икономическите условия и геополитическите промени, в рамките на които иновационните процеси се осъществяват. С развитието на научната мисъл иновациите се възприемат като резултат от взаимодействието между различни участници в процеса по създаване и материализиране, трансфер и приложение на новото знание. В литературата се предлагат разнообразни дефиниции и разбирания за иновациите, като общото между тях е акцентът върху новостта, промяната и приложението на нови идеи в икономически, социален и технологичен контекст. **Те обаче не са пряко съобразени със спецификите на отчетността на иновационните дейности.** Липсата на съгласуваност между въведените определения в методическите ръководства, стандартите и указанията към справките за НИРД и иновационната дейност на предприятията може да доведе до некоректна интерпретация за същността на иновационния процес. Предходното може да се разглежда като предпоставка за потенциални различия в начина, по който предприятията класифицират и отчитат своите иновационни дейности, което от своя страна*

намалява достоверността, съпоставимостта и оценката на събираните статистически данни. Това може да е и причина за представянето на неиновативни идеи и разработки като нововъведения и, обратно, водещо до потенциално недостоверно отчитане на данни за НИРД и иновациите на предприятията. В допълнение резултатите от иновационните дейности следва да се отчитат във финансовите отчети на предприятията предимно като нематериални активи, което може да затрудни оценката на достоверността на представените в отчетите данни. Липсата на съществени определения в стандартите, като това за иновации, допълнително може да създаде предпоставки за представянето на грешна и недостоверна информация в отчетите и справките към НСИ.

За целите на текущата разработка от гледна точка на отчетността в процеса по събиране и отчитане на данни за НИРД и иновациите на предприятията предлагаме следното определение за понятието „иновации“:

Иновациите са идентифицируеми, измерими и контролируеми резултати от целенасочената научноизследователска и развойна дейност, както и от неформалните творчески процеси и/или вътрешно натрупаното ноу-хау, които водят до създаване на нови или значително усъвършенствани продукти, услуги, технологии или бизнес процеси, имащи потенциал да генерират бъдещи икономически ползи чрез тяхното въвеждане в употреба от предприятието или лансиране на пазара.

Разходите за НИРД се използват като част от индикаторите за последваща оценка на иновационния потенциал на предприятията и интензивността на иновационната активност на икономиката. В резултат на направения анализ може да предположим, че данните за НИРД, обект на обработка от НСИ, може да не отразяват в достатъчна степен реално вложените от предприятията ресурси за целите на иновационните процеси. Това може да създаде риск от подценяване или надценяване на иновативността на предприятията и да се възприеме като допълнителна предпоставка за потенциално недостоверно представяне на НИРД и иновационни дейности. Отчитането на иновациите в рамките на финансовата отчетност може да се основава както на критериите за признаване на нематериални активи, така и на допълнителни финансови и нефинан-

сови оповестявания, позволяващи на потребителите на информация да оценят степента на новост, фазата на развитие, полезността, вида на иновациите, както и тяхната икономическа стойност. В резултат може да е необходимо предприятието да надгради използваната счетоводно-информационна система чрез въвеждане на допълнителни аналитични категории и нефинансови индикатори, които да осигурят по-пълна, навременна и съпоставима информация за реалните иновационни инвестиции и ефекти за предприятието.

За целите на отчетността ясното разграничаване на дейностите, които попадат в обхвата на иновационния процес, подпомага предприятията не само по отношение на коректното представяне на данни за НИРД и нововъведения, но и при формирането на обективна представа за степента на иновативност. Това може да изисква допълнителни знания и аналитични умения от управленския персонал. За адаптирането на използваната терминология са необходими по-задълбочени проучвания относно концептуалното разбиране на понятията „НИРД“ и „иновации“ сред мениджърите и счетоводителите в България. Поради това в рамките на разработката се изследват разбиранията, компетенциите, отговорността и практиките на управленския персонал и счетоводителите за представянето на достоверни данни за НИРД в справките и отчетите на предприятията.

Втора глава

Представяне на достоверни данни за НИРД и иновациите от нефинансовите предприятия

Медийната среда е фактор за формиране на обществените нагласи и създаване на информираност относно НИРД и иновациите. Анализът на медийното отразяване позволява да се оценят не само честотата и контекстът, в който се публикува информация за НИРД и иновации, но и начинът, по който тя може да се възприеме от обществото и бизнеса. **Целта на медийния мониторинг е да се установи доколко темите, свързани с отчитането на НИРД и иновациите, присъстват в публичното пространство.** Това дава възможност да се проследи дали комуникацията по темата достига до ключовите целеви групи. По този начин медиите може да се разглеждат като възможен информационен инструмент, помагач за достоверното и коректното отчитане на данни от предприятията. Във връзка с това на основата на извършен медиен мониторинг може да се твърди, че медийният фокус по темите за НИРД и иновациите има фрагментарен и епизодичен характер, зависещ от геополитическите и икономическите събития (виж приложение 2). Темите за НИРД се фокусират около представянето на макроикономически данни, позиции на България в международни класации (най-често European Innovation Scoreboard) и коментари върху недостатъчното финансиране на научните изследвания. Пиковите в медийния интерес съвпадат със събития като пандемията от COVID-19 през 2020 г., приемането на стратегически документи и международни доклади през 2021–2023 г., както и развитието на изкуствения интелект, киберсигурността и военните инициативи през периода 2024–2025 г. *Научните публикации, анализирани в първата глава на монографията, разглеждат НИРД в контекста на вътрешнофирмени процеси, глобализационни предизвикателства, трансфер на знания, финансиране и регулаторни предизвикателства. Подобни теми са по-рядко в обхвата на медийните публикации. В медийното пространство липсва публикационен интерес и към отчетността на НИРД, данъчните стимули в областта, както и корпоративното разкриване на информация. Липсата на систематично наблюдение и отразяване на финансовоотчетните въпро-*

си за НИРД и иновациите може да доведе до ниска осведоменост в обществото и бизнеса относно значението и въздействието на прозрачната и надеждната информация върху макроикономическите показатели на страната. Това може да затрудни не само коректната интерпретация на реалните резултати и ползи от инвестициите в наука и иновации, но и да доведе до обществено недоверие към ефективността на НИРД, създавайки условия за подценяване на нейния принос към икономическото развитие. Във връзка с това е подходящо да се изследва визията на управители на иновативни предприятия относно същностното разбиране на НИРД и иновациите и мотивите за оповестяване или неоповестяване на достоверна информация за нововъведенията на организациите.

За определянето на степента на отчитане на разходите за НИРД и иновациите на предприятията е подходящо използването на методология, основана на казусен анализ (изследване на подбрани случаи) *чрез анализ на първични данни от полуструктурирани интервюта и на вторични данни от оповестената във финансовите отчети на предприятията информация* [Gerring, J., 2017]. От една страна, чрез полуструктурираните интервюта може да се открият визията и разбиранията на интервюираните лица за отчетността като цяло. От друга страна, чрез метода на анализ на съдържанието на финансовите отчети, който в научната литература се използва за подобен вид проучвания [Teixeira Da Silva et al., 2013, p. 403; Abeysekera, 2006; Beretta, Bozzolan, 2008], може да се представи информация относно текущото отчитане на данните за НИРД и иновациите на предприятията.

Изследването е осъществено на *два етапа*. *Първият* обхваща периода октомври 2023 г. – ноември 2024 г., когато са проведени индивидуални полуструктурирани интервюта с представители на ръководните органи на предприятията. В близо 35% от интервютата освен ръководителите вземат участие и представители на отдел „Маркетинг и връзки с обществеността“, както и инженерен и технически персонал. Интервютата са със средна продължителност 60 мин. и са проведени онлайн чрез използване на видеовръзка през Google Meet. За проверка на наличието на реална иновация интервюираните демонстрират нововъведението, с което кандидатстват. При невъзможност това да се случи онлайн е проведена физическа среща с тях. Разработеният въпросник обхваща три основни групи въпроси (виж приложение 3). Първата група е свързана с идентифициране на

това дали предприятието е иновативно. Втората обхваща въпроси, свързани с иновацията на предприятието. Третата група са въпроси за отчетността на предприятията в областта на НИРД и иновациите.

Вторият етап е осъществен през периода декември 2024 г. – април 2025 г., когато е извършен анализ на съдържанието на публикувани годишни финансови отчети и приложенията към тях на иновативните предприятия от целевата група. Използвани са общодостъпни финансови отчети, публикувани в Търговския регистър и Регистъра на юридическите лица с нестопанска цел. Анализирани са данни за периода 2020–2023 г. поради причината, че към момента на анализа за 2024 г. отчетите на предприятията не са публикувани. Ограничение на изследването е, че не за всички предприятия е открита публична информация за целия анализиран период. В допълнение е направен съпоставителен анализ на публикуваната информация на официалните интернет страници на предприятията. Целта е да се определи дали има съществена информация на интернет страницата за иновации или иновационна дейност, която липсва в нефинансовите оповестявания към годишните финансови отчети.

Описание на целевата група

Целевата група са предприятия, които се самоопределят за иновативни и имат разработена и реално внедрена иновация. Вътрешноорганизационното трансформиране на предприятията в иновативни е сложен и времеемък процес. Формирането на иновационен потенциал изисква продължителни усилия и обхваща всички функционални нива и структури на организацията [Найденова, П., 2023, с. 524]. Организации с висок иновационен потенциал поддържат непрекъснато обновяване на своите продукти и услуги, активно внедряват разнообразни иновации, разполагат с развита научноизследователска и развойна база, квалифициран научен персонал и високо ниво на професионална компетентност на служителите [Миланова, А., П. Найденова, 2024, с. 31]. *Следователно самоопределянето на предприятие като иновативно може да се разглежда като самоосъзнатостта на организацията, че създаваните от нея продукти, процеси, услуги, бизнес модели са резултат от приложението на вътрешното ноу-хау и откритията, удовлетворяващи*

конкретна потребност и носещи конкурентно предимство. Поради липсата на централизирана и публично достъпна база данни за иновативни предприятия в България обект на по-задълбочен анализ са юридически лица, кандидатстващи с иновация в националния конкурс „Иновативно предприятие на годината“. През последните двадесет години, до 2025 г., конкурсът ежегодно се организира от Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ и Enterprise Europe Network – България, с подкрепата на Европейската комисия. **Методологията на провеждането му изисква предприятията да имат вече внедрена иновация за последните дванадесет месеца преди кандидатстването, което се проверява на няколко етапа – административно, от вътрешно и от външно жури. Изискването за реално внедряване на нововъведението, с което се кандидатства, означава, че иновацията е преминала през пълния си жизнен цикъл (от разработка до практическо приложение), което предполага извършени и съответно отчетени разходи, активи или приходи от НИРД в отчетните документи на предприятието.** В резултат предприятията – обект на анализ, имат доказана иновационна активност и осъзната вътрешнофирмена визия за създаване на нововъведения, което ги прави релевантен обект на изследване по отношение на отчетността на разходите за НИРД. Обект на анализ са предприятия, кандидатстващи в конкурса „Иновативно предприятие на годината“ за 2023 и 2024 г.

Табл. 5. Групиране на анализираните предприятия и вид иновация, с която кандидатстват

Сфера на извършваната от предприятието дейност	Предприятие	Предметът на дейност е пряко свързан с НИРД и иновации	Вид иновация, с която се самоопределят за иновативни
Обработка и анализ на големи данни	„Бизпортал“ АД	не	продуктова иновация
Електронни технологии и роботика	„Барин Спортс“ АД	да	продуктова иновация
	„Гига Аутомата“ ООД	да	продуктова иновация
	„Мелексис България“ ЕООД	да	продуктова иновация

Земеделска техника и селскостопански продукти	„Грийн Ливинг Фарм“ ЕООД	не	продуктова иновация
	„Смарт Фарм Роботикс“ ООД	да	продуктова иновация
Консултантски и образователни услуги	„Академия Щастлив живот“ ЕООД	не	продуктова иновация
	„Хомо Деус“ ЕООД	не	продуктова иновация
	„Янг Талънтс 50+“ ООД	не	бизнес процесна иновация
	„Дейта Сайънс Съсайъти“ ЕООД	не	продуктова иновация
Търговия	„Нешънъл Окшън Къмпани“ АД	не	бизнес процесна иновация
	„Рентроникс“ АД	не	бизнес процесна иновация
Рециклиране и управление на отпадъци	„Биоком“ ЕООД	не	бизнес процесна иновация
Инженеринг, индустриални технологии и системи	„Мултитест“ ООД	да	продуктова иновация
	„Уотър Фюел Инженеринг България“ ООД	да	продуктова иновация
	„ДжиПиТиЕс“ ЕООД	не	бизнес процесна иновация
Разработка на софтуери и ИТ решения, автоматизация на бизнес и производствени процеси	„Невроморфика“ ЕООД	да	продуктова иновация
	„Гамифино“ ООД	не	продуктова иновация
	„Диджитъл Полиси Хъб“ АД	не	продуктова иновация
	„Зекенг“ АД	да	продуктова иновация
	„Сименсо“ ЕООД	да	продуктова иновация
	„ДигиТех Консулт“ ЕООД	не	бизнес процесна иновация
	„Логисофт“ ЕООД	да	бизнес процесна иновация
Сигурност и системи за видеонаблюдение	„АЙ ПИ Секюрити Сълюшънс“ ЕООД	не	продуктова иновация
	„Ен Ер Джи Софт“ ЕООД	не	продуктова иновация

Химическа промишленост и козметика	„Биофарма Лабораторис“ ЕООД	не	продуктова иновация
	„Карбон Тех АР Джи“ ООД	да	продуктова иновация
	„Солвей Соди“ АД	не	бизнес процесна иновация
	„Нова Екологичи“ ЕООД	не	продуктова иновация
Хранително-вкусова промишленост	„Био Бенямин“ ООД	не	продуктова иновация
	„Винарска изба Царина“ ЕООД	не	бизнес процесна иновация

Източник: собствени анализи на база събрани данни от интервюта и Търговския регистър

Бележка: поради конфиденциалност на част от информацията за предприятията детайлна индивидуална пастпортизация на анализиранияте обекти не може да бъде представена. За целите на разработката е представена сравнителна обобщена информация за предприятията

Анализирани са общо 31 предприятия от различни сектори, индустрии и отрасли (виж табл. 5). На база сферата на дейност е направено групиране на предприятията в 11 групи. Най-много са юридическите лица, разработващи софтуерни приложения и програми, създаващи информационни технологии, както и решения за автоматизация на бизнес и производствени процеси (6 бр.). Поради спецификата на дейността две от предприятията не могат да бъдат причислени към определена икономическа група. За тях са изведени отделни групи.

Анализ на събраните и обобщени данни от проведени полуструктурирани интервюта

В специализираната литература няма единна методология за оценка на иновациите. Предлагат се разнообразни методологии и индикатори за оценка [Stundziene et al., 2024; Todorov et al., 2024; Edison et al., 2013; Rammer, Es-Sadki, 2023; Chobanova, 2023a; Chobanova,

2023b]. Затова за целите на първичната административна проверка част от данните, които се изискват от кандидатите в конкурса „Иновативно предприятие на годината“, са еднотипни с индикатори, използвани за измерването на европейския иновационен индекс чрез Европейското иновационно табло. По-конкретно данни за финансиране и подкрепа за НИРД, права върху интелектуална собственост, човешки потенциал, партньорство и сътрудничество с научни организации и университети. По време на провеждане на интервютата посочените от предприятията данни са обект на допълнителна проверка чрез въпросите от първата и втората група на анкетната карта. Целта е събиране на максимално релевантна информация, която да бъде последващо проверена през втория етап на проучването.

Наличието на персонал, зает с научноизследователската и развойната дейност, има важно значение при оценката на иновациите на предприятията. Той се използва не само като доказателство за извършвани НИРД дейности от експерти и научни работници в дадена област, но и като измерител на организационна култура, насочена към създаване на нови знания, технологии и нововъведения [Миланова, Найденова, 2024; Георгиева, Т., 2008]. В настоящото изследване данните за персонала показват броя на предприятията, които заявяват, че имат заети с НИРД, спрямо общия брой интервюирани предприятия в съответната икономическа сфера на дейност. Това дава възможност за анализ, независим от големината на фирмата, и позволява сравнение между различни икономически дейности.

Резултатите от обработката на получените данни от интервютата показва, че двадесет и едно от предприятията, обект на анализ, имат обособен отдел за НИРД и иновации. Всички юридически лица, извършващи дейност в сферите „Електронни технологии и роботика“, „Земеделска техника и селскостопански продукти“, „Обработка и анализ на големи данни“ и „Хранително-вкусова промишленост“, разполагат с персонал за НИРД и иновации (виж табл. 6). Сравнително висок е и процентът на предприятията с подобен персонал, които извършват дейности по „Разработка на софтуери и ИТ решения“ (85,71%) и „Инженеринг, индустриални технологии и системи“ (66,67%). Половината от анализираните в групите „Химическа промишленост и козметика“, „Сигурност и системи за видеонаблюдение“ и „Търговия“ твърдят, че имат заети лица за научни изследвания, развойна дейност и иновации. Най-малко предприятия

Табл. 6. Разпределение на предприятията, за които интервюираните заявяват, че имат персонал за НИРД и иновации, по вид дейности, бр. и %

Сфера на извършваната от предприятието дейност	Общ брой анализирани предприятия в дадената група	Заявен персонал за НИРД и иновации, бр.	Заявен персонал за НИРД и иновации, %	Процентно отношение на персонала, зает с НИРД и иновации, спрямо общия брой на персонала
Електронни технологии и роботика	3	3	100,00	23,04
Земеделска техника и селско-стопански продукти	2	2	100,00	30,00
Обработка и анализ на големи данни	1	1	100,00	15,15
Хранително-вкусова промишленост	2	2	100,00	13,89
Разработка на софтуери и ИТ решения	7	6	85,71	23,53
Инженеринг, индустриални технологии и системи	3	2	66,67	26,09
Сигурност и системи за видео-наблюдение	2	1	50,00	3,28
Търговия	2	1	50,00	100,00
Химическа промишленост и козметика	4	2	50,00	7,14
Консултантски и образователни услуги	4	1	25,00	25,00
Рециклиране и управление на отпадъци	1	0	0,00	0,00

Източник: на база данни от проведените полуструктурирани интервюта, N = 31

с подобен персонал има в сферите „Консултантски и образователни услуги“ (25%) и „Рециклиране и управление на отпадъци“ (0%). Две от предприятията, обект на анализ (1 в търговията и 1 в хранително-вкусовата промишленост), твърдят, че всички наети лица извършват дейности по НИРД и иновации.

Данните в таблица 6 са показателни за съществуваща хетерогенност на персонала, зает с научноизследователска и развойна дейност. Най-много персонал, зает с НИРД, има в предприятията, които може да се идентифицират, че извършват дейност във високотехнологични сектори като електроника, инженеринг и информационни технологии. Това може да е следствие от необходимостта от непрекъснато усъвършенстване на продуктите и процесните иновации, както и от бързината на морално изхабяване на иновациите в тези сектори. Предприятията с икономическа дейност, свързана със сигурност и химия/козметика, имат по-малък дял заети с НИРД, което може да се обясни с придобиването на външни нововъведения, а не вътрешното им създаване. Изключението при търговията може да се дължи на специфична фирмена структура, както и на ограничения размер на подизвадката.

Оценката на иновационната дейност на предприятията на база притежавани интелектуални активи включва анализ на различни форми на права върху ИС, създадени през иновационния процес, включително патенти, търговски марки и регистриран промишлен дизайн [Chobanova, 2023b, p. 463]. Над половината от анализираниите предприятия (71%) твърдят, че имат дълготрайни нематериални активи (търговски марки, патенти, полезни модели, авторски права, ноу-хау и др.), които могат пряко да се свържат с НИРД и иновационната им дейност (виж табл. 7). Три имат регистрирани патенти, а шест – регистрирани полезни модели (едно от юридическите лица отчита едновременно регистриран полезен модел и патент). Всички предприятия, които извършват дейност по „Разработка на софтуери и ИТ решения“, твърдят, че имат нематериални активи като авторски права върху софтуерни продукти, търговски марки и фирмено ноу-хау. Притежанието и контролът върху подобен вид нематериални активи отразяват спецификата на дейността в ИКТ сектора, при която иновацията е предимно вътрешно създаден нематериален ресурс, защитим чрез авторско право [Закона за авторското право и сродните му права]. Процентът на анализираниите организации за „Разработка

Табл. 7. Разпределение на предприятията, за които интервюираните посочват, че имат дълготрайни нематериални активи, свързани с интелектуалната собственост, бр.

Сфера на извършвана от предприятието дейност	Общ брой анализирани предприятия	Брой предприятия, които твърдят, че имат дълготрайни нематериални активи, свързани с ИС
Електронни технологии и роботика	3	3
Земеделска техника и селскостопански продукти	2	1
Обработка и анализ на големи данни	1	0
Хранително-вкусова промишленост	2	1
Разработка на софтуери и ИТ решения	7	7
Инженеринг, индустриални технологии и системи	3	2
Сигурност и системи за видеонаблюдение	2	1
Търговия	2	2
Химическа промишленост и козметика	4	3
Консултантски и образователни услуги	4	1
Рециклиране и управление на отпадъци	1	1

Източник: на база данни от проведените полуструктурирани интервюта, N = 31

на софтуери и ИТ решения“, които имат персонал, зает с НИРД, е около 85%. Това е предпоставка да се предположи, че може да има връзка между вътрешния иновационен капацитет на организацията и създаването на интелектуална собственост, която не е пряк резултат от НИРД.

Всички предприятия, обект на анализ, които извършват дейност в сферата „Електронни технологии и роботика“, твърдят,

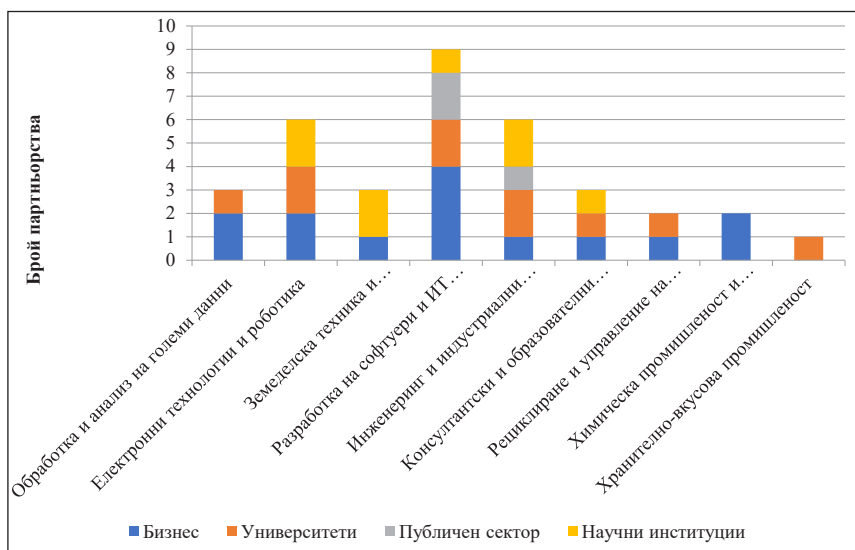
че имат нематериални активи, свързани с иновационния процес. Основно те са патенти, полезни модели и търговски марки. Това може да се интерпретира като резултат от продуктово ориентиран иновационен процес, при който научните изследвания водят до патентоспособни технически решения. По данни от интервютата в дейностите по „Инженеринг, индустриални технологии и системи“ предприятията имат предимно полезни модели и търговски марки. Полезните модели отразяват по-инкременталния характер на създаваните иновации. В „Химическа промишленост и козметика“ юридическите лица под анализ имат търговски марки и фирмено ноу-хау. При „Търговия“, „Сигурност, системи за видеонаблюдение“ и „Консултантски и образователни услуги“ обобщените данни от интервютата показват, че анализираните предприятия имат приоритетно търговски марки и фирмено ноу-хау като основни дълготрайни нематериални активи. Един от управителите твърди, че има регистриран полезен модел. Иновационната дейност на тези предприятия е предимно за дистрибуция, пазарно позициониране и бранд мениджмънт, отколкото за разработка на нови технологии и нововъведения. От събраните данни прави впечатление, че предприятието, извършващо дейност в обработката и анализа на големи данни, не твърди да има дълготрайни нематериални активи, свързани с ИС, въпреки че „целият персонал е ангажиран с НИРД“. Предприятията, разработващи земеделска техника и селскостопански продукти, считат за нематериални активи, свързани с иновационния процес, само фирменото ноу-хау. Интервюираното предприятие, извършващо дейност по рециклиране и управление на отпадъци, има само търговска марка. Едно от двете предприятия в хранително-вкусовата промишленост има патент. Наличието на патент е значимо, тъй като патентоспособните разработки в хранителната индустрия са относително редки поради сложността за доказване на новостта и последващата техническа реализуемост.

Разликите в данните по видове дейности може да се обясни с различните технологични ресурси и възможности за патентна и авторска защита. Високият дял на дълготрайни нематериални активи в предприятията, опериращи в електронните технологии, роботиката, инженеринга и ИТ, може да е следствие от натрупване на капитализирани софтуерни разработки. В търговията, химическата

промишленост и козметиката значим дял нематериални ресурси са търговските марки, дизайните и формулите, които може да са резултат на по-ограничени развойни дейности. При предприятията, разработващи софтуерни приложения, повечето дълготрайни нематериални активи може да се дължат на капитализацията на вътрешно разработени софтуери, когато са изпълнени счетоводните критерии за признаване. Обратно, при обработката на „големи данни“ липсата на дълготрайни нематериални активи може да е резултат от преобладаване на ноу-хау, клиентски листа и търговски тайни, които трудно подлежат на патентна защита и често се управляват чрез неформални механизми.

Иновативността на едно предприятие не се определя единствено от вътрешните му ресурси, а в значителна степен от неговата способност да участва в мрежи за трансфер на технологии и партньорства за иновации [Chesbrough, 2003]. Партньорствата за иновации са ключов механизъм за преодоляване на ресурсни ограничения и ускоряване на достъпа до нови технологични знания [Ръководство от Осло, 2018, 133–134]. Формите на иновационно партньорство са разнообразни и могат да са както съвместни изследователски проекти и неформални сътрудничества, така и публично-частни партньорства. Независимо от формата на партньорство участието в иновационни мрежи повишава способността на организацията да идентифицира възможности, да споделя рискове и да създава стойност чрез съвместно разработване на иновации [Laursen, Salter, 2006]. Партньорствата в областта на нововъведенията предоставят важна информация за иновационната култура на предприятието, неговата позиция в научноизследователската екосистема и способността му за съвместно създаване на знания. Това прави партньорствата не само инструмент за създаване на иновации, но и индикатор за зрелостта на организацията за споделяне на знания и трансфер на технологии при създаване на нововъведение.

От събраните и анализирани данни от интервютата може да се направи заключение, че има относително висока степен на сътрудничество с външни организации при разработката на иновации. Над половината (61,29%) от интервюираните твърдят, че имат партньорства с цел развитие на нови продукти, услуги или технологии (виж фиг. 2).

Фиг. 2. Иновационни партньорства по икономическа дейност, бр.

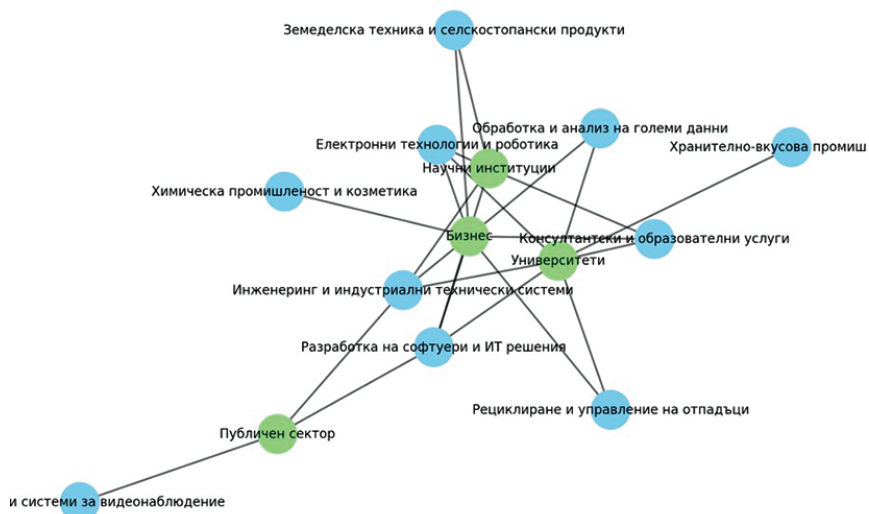
Източник: по данни от индивидуални интервюта, N = 31

На фиг. 3 е представена мрежова карта, визуализираща взаимодействията между икономическите сфери на дейност на анализиранията предприятия и различните типове партньорства, които интервюираните лица твърдят, че имат. Сферите на дейност на предприятията, които са свързани с по-голям брой партньорства, се намират в центъра на картата, показвайки по-висока степен на взаимодействие.

Иновационните партньорства на анализиранията предприятия са предимно сътрудничества от типа „бизнес-бизнес“ (14 бр.). Сравнително висок е и броят на партньорствата с академичните среди, като преобладава взаимодействието с университети (10 бр.) спрямо партньорствата с научни институции (8 бр.). Сътрудничествата на предприятията с публичния сектор са сравнително малко (5 бр.), основно поради „трудности в комуникацията с държавата“.

Предприятията, разработващи софтуерни и ИТ решения, имат най-много партньорства за разработване на иновации с външни организации (4 от 7 предприятия имат общо 9 партньорства). Основната част от тях са с други предприятия от бизнес сектора (44,44%),

а най-малко – с научни институции (11,11%). Всички юридически лица, извършващи дейност в областта на земеделската техника и селскостопанските продукти, имат партньорски отношения, най-вече с институти на БАН. Всички организации, извършващи дейност по разработка на електронни технологии и роботи, също посочват, че имат партньорства по създаване на иновации. Близо 67% от тях са с университети и научни институции, сред които има и такива от чужбина. Две от трите анализирани предприятия с фокус инженеринг, индустриални технологии и системи твърдят, че имат партньорства за създаване на иновации. Те, заедно с предприятията, разработващи електронни технологии и роботи, имат най-голям дял сътрудничества с академичните среди. В резултат, тези икономически дейности заемат централно място в мрежовата карта. При консултантските и образователните услуги 75% от интервюираните имат формални партньорски отношения с други организации (университет, институт и бизнес организация) за разработка на иновативни продукти и услуги. Едно от юридическите лица, извършващи

Фиг. 3. Мрежова карта на партньорства по икономически дейности, извършвани от анализирани предприятия

Източник: по данни от индивидуални интервюта, N = 31

дейност в сигурността и разработването на системи за видеонаблюдение, има формални партньорски отношения за създаване на иновации с публичния сектор. Едно от предприятията в химическата промишленост има партньорства за иновации с две бизнес организации. В сферата на хранително-вкусовата промишленост подобно партньорство има с университет. Предприятието, извършващо търговска дейност, не заявява да има сътрудничество с други организации и институции.

Може да се предположи, че при наблюдаваните предприятия иновационните партньорства се формират под въздействието на три основни фактора. Първият е стремежът към достъп до и трансфер на знания и активи, както и желанието за бърза комерсиализация на иновацията. Това води до преобладаване на бизнес–бизнес партньорствата. Вторият са технологичната специфика и необходимостта от научна инфраструктура, които са в основата на изградените по-тесни академични връзки. Партньорствата с академични институции възникват основно в ситуации, когато иновационните дейности изискват специализирана научна инфраструктура и достъп до водещи знания, но обикновено остават ограничени по обхват и се реализират в рамките на конкретни проектни сътрудничества. Третият фактор са потенциални институционални и комуникационни бариери, ограничаващи сътрудничеството с публичния сектор. Въпреки ограниченията, произтичащи от малките секторни подгрупи и самооценъчния характер на данните от интервютата, резултатите може да се обяснят на база причинно-следствената връзка между технологичния профил на предприятията (дали са във високо- или нискотехнологични сектори) и избраните от тях партньорства.

Седем от деветнадесетте предприятия, които имат иновационни партньорства, притежават патентовано изобретение или регистриран полезен модел. От тях:

- Две извършват дейност в областта на електронните технологии и роботиката. Те имат 1 партньорство с научна организация (институт на БАН), 1 с университет и 1 с бизнес организация.
- Две извършват дейност, свързана с инженеринг, индустриални технологии и системи. Те имат 2 партньорства с научна организация, 2 с университети, 1 с публична институция (Министерството на околната среда, храните и селските райони) и 1 с бизнес организация.

- Едно извършва дейност по сигурност и разработка на системи за видеонаблюдение, като сътрудничеството му е с публична институция (община).

- Едно предприятие от химическата промишленост и козметиката има две партньорства с чуждестранни бизнес организации.

- Регистриран полезен модел отчита едно предприятие, извършващо дейност за разработка на софтуери и ИТ решения. То има партньорство с публична институция (община).

Обобщение: на базата на предпочитаните форми на партньорства се установява, че доминиращи в целевата група са **бизнес сътрудничествата**. Това предполага, че **предприятията основно търсят пазарно ориентирани съюзи, които да подкрепят приложимостта и комерсиализацията на иновациите**. Партньорствата с университети имат значителен дял, особено в технологичните отрасли. Значително по-слабо е взаимодействието на предприятията с научните институции, които въпреки ролята си за генериране на научно знание са включени в ограничен брой сътрудничества. **Най-слабо е сътрудничеството с публичния сектор, което подчертава необходимостта от повишаване на държавното участие и институционалната подкрепа за разработване на иновации**. Мрежовата карта идентифицира и предприятия с ограничен брой партньорски връзки, които заемат периферни позиции в мрежата. Такива са например „Консултантски и образователни услуги“, „Рециклиране и управление на отпадъци“ и „Хранително-вкусова промишленост“. Ниската степен на свързаност при тях ги поставя в по-неблагоприятна позиция по отношение на достъпа до нови знания, технологии и възможности за сътрудничество, което би могло да ограничи иновационното им развитие в дългосрочен план. По-гъстите и разнообразни мрежи са признак за зрялост, наличие на доверие между участниците и готовност за споделяне на знания и ресурси. Предприятията, интегрирани в по-широки мрежи, имат повече възможности за създаване и внедряване на иновации. За да се подобри функционирането на иновационната екосистема в България, важна роля може да има активното включване на публичните институции и научните организации в съвместни проекти за генериране на ново знание. Увеличаването на публично-частното партньорство може да пови-

ши ефективността на иновационния процес в по-слабо свързаните икономически дейности.

За класифициране на вида иновация, с която предприятията кандидатстват в конкурса, е възприето въведеното в Ръководството от Осло деление на продуктова и бизнес процесна иновация [2018, с. 20]. От интервютата може да се направи заключение, че по-голямата част от анализираните предприятия (близо 71%) кандидатстват в конкурса с продуктова иновация (виж табл. 5). Близо 32% твърдят, че иновацията, с която кандидатстват, е новост за световния пазар. От тях две имат юридическа защита на базата на патент и две имат регистриран полезен модел. За 29% от интервюираните лица създадената иновация е новост за България, а близо 23% считат, че нововъведението им има по-добри технически параметри от съществуващи на българския пазар подобни продукти. Иновацията на две от тези предприятия е защитена юридически с патент и с регистриран полезен модел. Малък процент (16%) от интервюираните считат, че иновацията им представлява нововъведение с по-добри технически характеристики от продукти, предлагани на световния пазар. От тях две имат регистриран полезен модел.

По въпросите относно отчитането на НИРД и иновациите на предприятията към НСИ тринадесет от управителите твърдят, че обработката и декларирането на данни за такъв вид дейности се извършват от счетоводството. За трима от тях основна причина да попълват и подават справка за НИРД и справка за иновационната дейност на предприятието е изискуемостта на документите при кандидатстване с проектно предложение за безвъзмездно финансиране от европейските програми. Едно предприятие има износ на продукти извън България, което налага попълването на справките. Справката за иновационната дейност на предприятието е първично попълнена от двама от интервюираните, които делегират на счетоводството мултиплицирането на информацията за всяка последваща отчетна година, без да осъществяват повторен преглед или контрол на декларираните данни.

Според единадесет от интервюираните те не подават справка за научноизследователската и развойната дейност и справка за иновационната дейност на предприятието. От тях петима отговарят, че *основната причина за неподаване на справките е поради „незнание“*. За две от тези пет предприятия декларирането на данни за НИРД

и иновационни дейности е положително, но „никой не им е казал за това, или че въобще трябва да се отчита“. Едно предприятие от следващата година подлежи на задължително подаване на данни за НИРД поради смяна на кода по класификацията на икономическите дейности. Мнозинството (близо 55%) от интервюираните считат, че **попълването и подаването на справка за НИРД и справка за иновационната дейност на предприятието е времеемко, ресурсоемко и има „бюрократичен характер без никаква добавена стойност за организацията“**. Споделя се и мнението, че предприятията не отчитат достатъчно данни за иновациите си поради **риск от последващи проверки, нелоялна конкуренция и кражба на интелектуална собственост**, която е резултат от НИРД. Противоположно е мнението само на един от интервюираните, представляващ предприятие, разработващо софтуери и ИТ решения. Той счита, че „ако продуктът е истинска иновация и някой може да я открадне и пресъздаде от обикновен разговор или отчитането ѝ в отчетите, то това не е иновация и не заслужава да са инвестира в нея“. Някои от управителите изказват и мнение, че „не обичаме да даваме голяма гласност на тази информация ... данните се ползват от статистиката или академичните среди и реално никой не знае какво става с тази информация, която отчитаме“.

От всички анализирани предприятия 23% не знаят дали счетоводството подава информация за НИРД и иновациите в рамките на годишната отчетност на предприятията към НСИ. Те считат, че *справките са част от цялостната финансова отчетност на предприятията и са в компетенциите на счетоводните отдели*.

Мненията на интервюираните по въпроса „Какво може да мотивира предприятията да отчитат повече информация за иновациите си?“ са разнородни. Мнозинството от управителите са на мнение, че **стимул** за всяко предприятие е популяризирането на дейността, съответно на иновацията сред обществото. За някои предприятия популяризирането на иновацията извън страната и положителното ѝ възприемане от чуждестранните пазари е сред най-важните индикатори за оценка на степента им на иновативност. Въпреки това голяма част от иновативните предприятия „не успяват добре да се позиционират на пазара и не могат да се продават добре“. *Предлага се организирането от държавата на събития, тип форуми или борси за иновации, в които предприятията, коректно отчитащи*

своята иновационна дейност, да могат да участват безплатно и да рекламират нововъведенията си. Сред предложенията са и организирането, провеждането и медийното отразяване на „конкурс за най-изрядно предприятие по големина, с награди, сертификати или други подобни“. Някои от интервюираните лица имат съмнения относно възможността НСИ да „осигури видимост на иновативните предприятия“. **Вътрешнофирмената иновационна култура също се посочва като фактор, който оказва въздействие върху мотивацията за отчитане и деклариране на повече данни за НИРД и иновациите.** Мнозинството от интервюираните споделят, че ако изчерпателното отчитане е законово изискуемо за всички, то няма да има потребност от мотивация, защото това ще се възприема като задължение на организациите. Една трета от управителите считат, че въвеждането на „данъчни облекчения за лицата, които декларират подобни данни“ или допълнителни „привилегии при кандидатстване за безвъзмездно финансиране по национални програми“ може да мотивират публикуването на повече и всеобхватна информация.

От гледна точка на данните, които е подходящо да се събират от НСИ, за да отразят в най-пълна степен иновативността на предприятията, мнозинството от интервюираните се обединяват около идеята, че това зависи в най-голяма степен от вида на нововъведението и индустрията. „За текстилната индустрия, химическата промишленост и козметиката е сложно да се обясни иновативното в иновацията, което затруднява комуникацията към институциите“, а оттам и оценката ѝ. Подходящ индикатор за оценка на иновации в козметиката е „експортният потенциал на предприятието“. В случая се счита, че новите козметични продукти се „възприемат първоначално в големите европейски държави. Ако предприятие експортира в такива държави, или в най-добрия случай в Корея, то това е оценка, че продуктът е иновативен и полезен.“ Счита се, че *при дигиталните нововъведения степента на иновативност не следва да се оценява чрез патент.* „Ако иновацията е реална, то клиентите ще го разберат и ще използват продукта“, затова подходящи данни са „бързина на възприемане на иновацията от потребителите и на достигане до пазара“. Мнението, че данни относно „резултата от иновацията“, измерен на база „приходи от продажби на новия продукт“, „пазарен дял, спечелен благодарение на иновацията“, „време до получаване на възвръщаемост от инвестицията“ е също подходящо да се съби-

рат за определяне на степента на иновативност на фирмите. За предприятията, извършващи дейност в информационните технологии, *данните за патентите не са най-добрият индикатор за оценка на иновативността им* поради причината, че процесът по получаване на патент е времеемък. Споделя се мнението, че „новостартиращи иновационни бизнеси чак на последващ етап инвестират в персонал за НИРД и патенти, например ако искат да излезнат на борсата или на чужди пазари“. Мнозинството от интервюираните подкрепят идеята, че данните, които се събират, следва да се групират на база вида на предприятието, неговата големина, сферата на дейност и вида на иновацията. Предлага се сред данните, които се събират от НСИ, да има и свързани с това *в каква степен продуктите са познати на клиентите, колко са устойчиви на пазара и по колко иновационни проекта работи персоналът*. Предприятията, извършващи дейност в сферата на инженеринг, индустриални технологии и системи, подкрепят голяма част от текущите индикатори за оценка, съответно текущо събираните данни за брой патенти, персонал, зает с НИРД, съществуването на обособен отдел за иновации и разходи за НИРД.

Обобщение на резултатите от полуструктурираните интервюта

Процесът по разработване на продуктова иновация е свързан с продължителен период за проучване, проектиране, тестване и внедряване (особено ако се създава изцяло нов продукт, а не само подобрение на съществуващ такъв). Създаването на продуктова иновация е свързан и с по-висока степен на риск. Неопределеността по отношение на техническата осъществимост, финансовата обезпеченост, потребителските нагласи и пазарната реализация може да доведе до значителни инвестиции с несигурна възвръщаемост. Продуктовите иновации често изискват вложение на средства, съответно отчитане на разходи за НИРД, поне един отчетен период преди създаването на продукт от развойна дейност и внедряването му на пазара. На тази основа може да се формулира следният въпрос за анализ: *дали предприятията от целевата група, които имат продуктова иновация, отчитат повече данни за НИРД и иновации в отчетите си?*

На база събраните и обобщени данни от интервюираните лица може да се посочи, че наличието на персонал за НИРД и иновации зависи от икономическата дейност на предприятията. Средно около една четвърт от целия персонал в разглежданите групи предприятия е ангажиран с научноизследователска и развойна дейност. Въпреки че юридическите лица, разработващи земеделска техника и селскостопански продукти, заявяват, че целият им персонал е ангажиран с НИРД, като нематериални активи посочват единствено наличие на фирмено ноу-хау. Това може да се тълкува като неформализирано знание или липса на капацитет за трансформиране на технически решения в правно защитими иновации. Резултатите подкрепят твърдението на Брънзова и Димитрова, че хранително-вкусовата промишленост и земеделието се характеризират с по-ниска иновационна активност [Branzova, Dimitrova, 2023, p. 4]. Предприятията, извършващи дейности по инженеринг и индустриални технологии, имат по-инкрементална иновационна активност. Над 66% от тях твърдят, че имат служители, които извършват научноизследователска и развойна дейност. Може да се предположи, че това отразява ориентираност към практическа приложимост и оптимизация на съществуващи инженерни решения, при което се цели бърза пазарна реализация на нововъведенията. Сравнително малък (около 23%) е дялът на персонала, зает с НИРД, спрямо общия брой на персонала на анализиранияте предприятия в групите за разработка на софтуери и ИТ решения и електронни технологии и роботика. Нематериалните активи на организациите, разработващи софтуери и ИТ решения, са предимно авторски права върху софтуер, търговски марки и фирмено ноу-хау. Това е пряко свързано със спецификата на основния „продукт“ от НИРД, а именно софтуери, кодове, платформи, алгоритми и др. При електронните технологии и роботиката се наблюдава висока степен на вътрешнофирмен капацитет за иновации, като всички анализирани предприятия твърдят, че имат както персонал, извършващ НИРД дейности, така и нематериални активи под формата на патенти, полезни модели и търговски марки. Подобни резултати могат да се считат за „очаквани“ за индустрии с висок технологичен интензитет, където научноизследователските резултати често водят до патентоспособни технически решения. При дейности като търговия, сигурност, образование и консултантски услуги преобладават търговските марки и ноу-хау като нематериални активи, свързани с иновацион-

ната дейност на предприятията. Това може частично да се обясни с фокуса на организациите върху дистрибуция, изграждане на бранд и пазарна видимост, а не върху приоритетното създаване на иновации. Интервюираните предприятия от химическата промишленост и козметиката имат търговски марки и фирмено ноу-хау като основни видове нематериални активи, свързани с иновациите. Търговските марки отразяват най-вече пазарната стойност и позициониране на предприятието, а не толкова иновационната му активност. Мнозинството от интервюираните считат фирменото ноу-хау и авторските права за нематериален актив, свързан с иновационната дейност. Това показва, че те свързват иновационния резултат с натрупано ноу-хау и оригинални разработки, които често остават извън обхвата на патентната отчетност, но имат съществено значение за конкурентоспособността и иновативността.

Обобщените данни от получените отговори на интервюираните са показателни за това, че едва 40% от иновациите, за които предприятията под анализ твърдят, че имат съществена световна новост, са защитени юридически по Закона за патентите и регистрацията на полезни модели. Всички иновации, за които имат патент или регистриран полезен модел, са продуктови. Анализът на степента на новост е показателен за това, че за 32% от управителите иновацията им представлява новост за световния пазар, докато 29% я определят като новост за националния пазар. При извършване на съпоставителен анализ на отговорите на интервюираните между степента на новост и юридическата защита на иновацията само 40% от световно новите разработки са защитени с патент или с регистриран полезен модел. За иновациите с подобрени технически или икономически параметри спрямо съществуващи български или световни сходни продукти юридическата защита е още по-ограничена, въпреки че част от тях могат да бъдат обект на патентоспособност. В научната литература се защитава идеята, че предприятията, които не оповестяват разходите си за научноизследователска и развойна дейност, имат по-ниска патентна активност в сравнение с тези, които предоставят информация за такива разходи [Chen, Gu, Luo, 2022]. На тази основа може да се формулира следният въпрос: *дали предприятията, обект на анализ, които имат патенти и регистрирани полезни модели, отчитат повече разходи за НИРД в отчетите си?*

Над 61% от интервюираните лица твърдят, че тяхната организация поддържа сътрудничество с външни институции с цел разработване на нововъведения. Това може да е показател за разработване на иновации с по-висока добавена стойност в резултат на трансфер на технологии и нови знания. Седем от деветнадесетте предприятия с иновационни партньорства имат патент или регистриран полезен модел за разработено продуктово нововъведение. Само едно предприятие отчита наличие на патент, без да има сътрудничество с други организации. Въз основа на извадка от 2735 предприятия Hottenrott и Lopes-Bento [2016] защитават идеята, че участието в по-голям брой съвместни НИРД и иновационни проекти повишава вероятността за реализиране на продуктови иновации, както и увеличава пазарния им успех. Сътрудничеството на предприятията с външни организации при разработването на иновации често влияе върху обхвата на отчетената и публикувана информацията за НИРД. Предприятия, които имат съвместни патенти с други организации, разкриват по-малко данни за НИРД в отчетите си [Lee, Xiang, 2023]. Степента на публикуване на информация за НИРД пряко зависи от това доколко интелектуалната собственост е силно или слабо юридически защитена. В резултат може да се постави следният въпрос: *дали предприятията от целевата група, които имат партньорства с външни организации и институции за създаване на иновация, публикуват по-малко информация за НИРД и иновации в отчетите си?*

Въпреки че всичките 31 предприятия кандидатстват с иновация, само за 35% от тях предметът на дейност, заявен към Търговския регистър и Регистъра на ЮЛНЦ, има пряка връзка с научноизследователска, развойна или иновационна дейност. За две от тези юридически лица е публикувано, че икономическата им дейност попада в код 72 – научноизследователска и развойна дейност (КИД-2008 и КИД-2025). Това означава, че само тези две предприятия е възможно да попаднат в съвкупност за статистическо изследване на НИРД, провеждано от Националния статистически институт. Останалите предприятия могат да попаднат в извадката, ако декларират релевантни данни за извършвани научни изследвания и развойна дейност (че поне едно лице от персонала през годината е заето с НИРД) [НСИ, 2025а].

Отговор на предходно изведените въпроси, както и доколко иновативните предприятия, обект на анализ, публикуват релевант-

ни данни за своите НИРД и иновационни дейности, може да се търсят на основата на анализ на съдържанието на финансовата и нефинансовата информация към публично публикуваните им финансови отчети.

Резултати от анализ на публична информация на иновативните предприятия от целевата група

На база предмета на дейност на предприятията под анализ се очаква 11 от тях да подават справка за НИРД и иновационната дейност към Националния статистически институт. От данните във финансовите отчети на предприятията от целевата група може да се предположи, че през анализирания период пет от тях следва да попълват справка за научноизследователска и развойна дейност. Запитване относно предоставяне на данни за разходи за НИРД на нефинансови предприятия е направено към НСИ на 12.05.2025 г. Целта е да се съпостави публикуваната в отчетите информация за НИРД и отчетените към НСИ данни. В отговор на поставеното запитване на 13.05.2025 г. от НСИ е получено съобщение, че „съгласно член 25 от Закона за статистиката получаваните и събираните при статистическите изследвания индивидуални данни са статистическа тайна и могат да се използват само за статистически цели. Националният статистически институт и органите на статистиката и техните служители не могат да разгласяват или предоставят индивидуални статистически данни. В изпълнение на това изискване на Закона за статистиката не е възможно да Ви предоставим информация относно подадените към НСИ годишни данни за разходите за НИРД на предприятията.“ В резултат настоящето изследване може да се ограничи само до анализ на официално публикувани данни във финансовите отчети на предприятията от целевата група. В счетоводната практика някои предприятия използват шаблона на финансов отчет, публикуван на официалната интернет страница на НСИ или който се генерира онлайн през информационната система „Бизнес статистика“ като форма, подлежаща на подаване и публикуване към Търговския регистър и Регистъра на ЮЛНЦ. На тази основа, независимо че не може да се направи съпоставителен анализ между публикуваните данни във финансовите отчети на предприятията и подадената ин-

формация в справка за НИРД, оповестяванията към финансовите отчети може да се възприемат за надежден източник на информация, който да се използва за анализ на степента на прозрачност за иновационната им дейност.

Финансовите отчети на предприятията са предназначени да осигурят вярно, обективно и пълно представяне на имущественото и финансовото състояние на юридическото лице, резултатите от неговата стопанска дейност, движението на паричните потоци и динамиката на собствения капитал в съответствие с приложимите счетоводни принципи и стандарти [Закон за счетоводството, чл. 24, ал. 1]. Годишният финансов отчет за всички предприятия се състои най-малко от счетоводен баланс, отчет за приходите и разходите и приложение. Годишният финансов отчет на микропредприятията може да се състои само от съкратен баланс по раздели и съкратен отчет за приходите и разходите. Годишният финансов отчет на малките предприятия може да се състои от съкратен баланс по раздели и групи, съкратен отчет за приходите и разходите и приложение [Закон за счетоводството, чл. 29, ал. 1]. В приложенията към финансовите отчети предприятията оповестяват финансова, нефинансова информация и значими счетоводни политики, които помагат за коректното интерпретиране на данните в отчетите.

Ръководителите на предприятия могат да използват публикуването на данни и информация за НИРД във финансовите отчети като стратегически инструмент за повишаване на пазарната капитализация на собствения капитал, увеличаване на прозрачността на оповестените данни и изграждане на положителна репутация за предприятието [Merkley, 2014; Jones, D., 2007; Nekhili, Boubaker, Lakhal, 2012]. В научната литература се защитава и хипотезата, че доброволното публикуване на повече информация за НИРД от задължителната не увеличава пазарната стойност на организацията [Nekhili et al., 2016]. Риск е публикуването на стратегически данни за пазарните предимства на предприятието, които да се използват от конкурентите [Entwistle, 1999]. Оповестяването на информация за НИРД подпомага предприятията да се адаптират към технологичните предизвикателства и промени [Teixeira da Silva, S. et al., 2013, p. 409], като същевременно се обогатява информационната среда и се улесняват инвеститорите при оценката на рентабилността на бъдещи капиталови вложения [Teixeira da Silva et al., 2013, p. 402;

Suwansin, Likitwongkajon, Sangchan, 2024]. В литературата се защитава тезата, че предприятията трябва отговорно да публикуват информация за НИРД дотолкова, доколкото предимствата надвишават риска от разкриване на „чувствителна информация“ пред конкурентите [Suwansin, Likitwongkajon, Sangchan, 2024, p. 66].

Според Keller et al. [2018, p. 12 638] нематериалните ресурси (като бази данни, софтуери с отворени кодове, ноу-хау и инвестиции в НИРД) са съществени, „но обикновено невидими компоненти“ на иновационния процес. Авторите се обединяват около идеята, че съществуват разнообразни източници на данни за нематериални ресурси (събирани извън статистическите анкетни проучвания), които могат да се ползват като индикатори за измерване и оценка на иновационната дейност на предприятията. В изследване на 614 големи австралийски компании Hunter, Webster и Wyatt [2012] установяват, че голяма част от организациите не прилагат систематичен подход към планирането, наблюдението и анализа на разходите за нематериални активи. Това може да доведе до ограничаване на входящите данни за тях, включително и за създадени активи в резултат на НИРД.

Хармонизирането на националните и международните счетоводни стандарти улеснява съпоставимостта на финансовите отчети, подобрява прозрачността и надеждността на финансовата информация и създава условия за по-информирано и ефективно вземане на инвестиционни решения от страна на вътрешните и външните ползватели на данните [Tarca, A., 2012]. Конвергенцията между финансовото счетоводство (насочено към външните потребители на информация от финансовите отчети) и управленското счетоводство (насочено към управлението и вътрешните потребители на счетоводна информация в предприятието) допълнително може да подобри отчетността и надеждността на данните за НИРД [Dyhdalewicz, A. 2018]. Според Пожаревска и Башева [2019, с. 40] националната нормативна уредба относно счетоводното отчитане на нематериалните активи, включително тези, създадени в резултат на научноизследователската и развойната дейност на предприятието, все още не е напълно съгласувана с изискванията на международните счетоводни стандарти. Непълната хармонизация може да доведе до приложение на неточни методи и подходи за представяне на нематериалните активи, в т.ч. вътрешносъздадените, във финансовите отчети, което да е предпоставка за липса на прозрачност и съпоставимост на данните

[Alves, Antunes, 2010]. Съществено предизвикателство пред отчитането на НИРД и иновационната дейност представлява ограниченото информационно обхващане на ранните етапи на научноизследователския процес, което оказва неблагоприятно въздействие както върху финансовата отчетност, така и върху реалистичната оценка на иновационния капацитет на предприятията [Dyhdalewicz, A., 2018]. Коректното разпределение на разходите, свързани с НИРД по фази и дейности, допринася за повишаване на финансовата ефективност на организациите и осигурява по-прецизно проследяване и отнасяне на разходите към конкретни иновационни проекти [Suleymanov, N. S., 2023].

Върху обема и съдържанието на публикуваната информация относно НИРД оказват въздействие редица фактори, включително приложимите счетоводни стандарти (НСС или МСС/МСФО), осъществяването на независим външен одит [Oliveira et al., 2006; Wallace et al., 1994; Chalmers, Godfrey, 2004], големината на предприятието [Bauwhede, Willekens, 2008; Jones, Higgins, 2006], използваният счетоводен подход за отчитане на разходите за НИРД [Nekhili et al., 2016], специфичните информационни потребности на инвеститорите, отношението на ръководството към разкриването на подобен вид информация [Cheng, Zhao, 2018, p. 405, 410] и др. Във връзка с това обект на последващ анализ е публикуваната информация относно НИРД и иновационната дейност, съдържаща се във финансовите отчети и придружаващите ги доклади на иновативните предприятия от целевата група в изследването на избрани случаи. Използвани са данни за периода 2020–2023 г. Анализираните финансови отчети са за годините през периода, за които има публикувана информация в Търговския регистър и Регистъра на ЮЛНЦ. Целта е да се изследват отчетите за минимум 12 месеца преди кандидатстването на предприятията в конкурса „Иновативно предприятие на годината“. Анализът обхваща както количествени данни, представени в счетоводния баланс на предприятията (в активната страна, раздел Б „Нетекущи (дълготрайни) активи“, група „Нематериални активи“), така и публикуваната допълнителна информация (в приложенията към годишните финансови отчети), свързана с дълготрайните нематериални активи и НИРД. От целевата група четири юридически лица отпадат от анализа поради липса на публикувани отчети за разглеждания период (виж приложение 4). Три от тях кандидатстват с бизнеспроцес-

на иновация, а едно с продуктова. На база информация от последно публикуваните финансови отчети на предприятията в Търговския регистър и Регистъра на ЮЛНЦ в извадката попадат две големи предприятия, осем малки и седемнадесет микропредприятия. Три, кандидатстващи в конкурса с продуктова иновация, оповестяват в докладите за дейността си, че не извършват научноизследователска или развойна дейност. От десет предприятия, чийто предмет на икономическа дейност е свързан с НИРД и иновации, само две отчитат в баланса или отчета си за приходите и разходите продукти от развойна дейност или разходи за НИРД. Осемнадесет от предприятията нямат оповестявания към финансовите отчети с информация за значими счетоводни политики, НИРД или иновации.

Три предприятия посочват данни за НИРД и иновации в баланса или отчета за приходите и разходите. Две отчитат в баланса дълготраен нематериален актив, който е резултат от развойна дейност. Едно от тях допълнително публикува, че има отдели „НИРД“, „Развой“ и „Разработка на софтуер“, както и че са направени инвестиции за разширяване, обновяване и реконструкция на площта за НИРД, в т.ч. за изграждане на нова високотехнологична лаборатория. В приложение към отчета за приходите и разходите то публикува данни за изразходваните средства за развойна дейност, разделени на разходи за материали, външни услуги, заплати и осигурителни вноски, амортизации и други разходи. Оповестява и разходи по получени услуги от развойна дейност за тестване и пробинг, както и разходи за обучителна програма за развитие на инженерни таланти. *В счетоводната практика, съобразно счетоводните стандарти, подобни разходи се отчитат като текущи и несвързани с НИРД. В резултат независимо че те могат индиректно да се свържат със създаване на нововъведение на база нови знания и умения, тези разходи остават безотчетни в контекста на НИРД и иновационните проекти.*

Едно от предприятията публикува към финансовия отчет справка за нетекущите активи. В нея отчита стойност на дълготраен нематериален актив, резултат от „разработка“, както и стойности за права върху интелектуалната собственост. Те са посочени общо в баланса в групата на нематериалните активи, без да бъде направено разграничение на видовете нематериални ресурси. Това не противоречи на счетоводното законодателство поради причината, че предприятието е малко и има право да публикува съкратен баланс в съответствие

с Приложение № 6 към СС 1 [Закон за счетоводството, чл. 29, ал. 6]. *Считаме, че диференцираното отчитане на дълготрайните нематериални активи в баланса по вид може да допринесе за по-голяма прозрачност относно иновационната дейност и за по-точна оценка на икономическата стойност на НИРД.* В доклада за дейността предприятието допълнително оповестява, че извършва развойна дейност за алтернативни методи за използване на техника. В нефинансовата информация към отчета е разписано как се отчитат и признават разходите за научна и развойна дейност при разработка на дълготраен нематериален актив. Тези оповестявания са в съответствие с приложимите счетоводни стандарти.

Едно от анализираните предприятия публикува информация за получено финансиране за дълготрайни активи и текуща дейност по ОП „Иновации и конкурентоспособност“. Отчита и числови данни в баланса за нематериални активи, но няма информация дали те са в резултат на полученото от оперативната програма финансиране, или са свързани с иновационните дейности на организацията. Няма информация за НИРД, иновации или активи от развойна дейност в отчета. Едно предприятие публикува в приложение към финансовия отчет справка за приходите и разходите. Там посочва данни за нетни приходи от НИРД. Допълнителна финансова или нефинансова информация в отчета по повод тези разходи не е открита.

При анализ на публикуваната информация от официалните интернет страници на предприятията от целевата група е установено, че от 27 организации 14 имат иновационна дейност и разработват нововъведения. От тях 12 предприятия не отчитат данни за НИРД и иновации в отчетите си, както и не оповестяват нефинансова информация за иновационна дейност.

Обобщение и анализ на представянето на достоверни данни за иновационната дейност и НИРД от предприятията

На базата на резултатите от проведените интервюта и анализа на съдържанието на финансовите отчети може да се направи заключение, че **иновативните предприятия от целевата група не публикуват достатъчно информация за НИРД и иновационните си дейности.** Въпреки че предприятията, включени в извадката,

участват в конкурса „Иновативно предприятие на годината“ и сами се самоопределят като иновативни, тяхната отчетност по отношение на научноизследователската и развойната дейност показва фрагментираност на публикуваните данни. Големите предприятия са малка част от извадката, поради което не може категорично да се направи заключение, че те оповестяват повече и по-богата информация за НИРД от останалите предприятия в целевата група. Около 63% от предприятията не публикуват приложения към финансовите си отчети. Независимо че това не противоречи на нормативната уредба, *липсата на оповестявания за съществени счетоводни политики, принципи и практики в областта на НИРД може да затрудни анализа на финансовите данни от отчетите.*

Сравнителният анализ между данните от интервютата и информацията в годишните финансови отчети показва, че при 73,7% от изследваните предприятия заявените дълготрайни нематериални активи, свързани с интелектуална собственост, която не е пряк резултат от НИРД, но може да се тълкува като резултат от иновационна дейност, съвпада с публично публикуваната информация в отчетите. В извадката преобладават предприятия, които кандидатстват с продуктова иновация. От тях близо половината (48%) отчитат във финансовите отчети дълготрайни нематериални активи, пряко или косвено свързани с развойна дейност. За съпоставка това е 60% от предприятията, които в интервютата твърдят, че имат подобни активи. От заявените по време на интервютата нематериални активи, свързани с ИС при 23% от юридическите лица, кандидатстващи в конкурса с процесна иновация, не бе намерена публична информация за подобни активи. За отчетените в баланса дълготрайни нематериални активи често липсва конкретизация относно вида им. *Това може да възпрепятства обективната оценка относно иновационния характер на активите и техния потенциал да генерират бъдещи икономически ползи.* От гледна точка на нефинансовите оповестявания за дълготрайни нематериални активи публикуваната информация следва да се разглежда като „базисна“ и в редица случаи недостатъчна, особено по отношение на проследимостта на връзката между отчетените активи и иновационната дейност на предприятието. Само две от анализиранияте организации оповестяват повече данни за видовете разходи, отчетени като НИРД, възприетите подходи за признаване и отчитане на разходите за научноизследователска и развойна дей-

ност, полезен живот на активи от развойна дейност и стратегически планове за развитие в областта на НИРД. Останалата част от предприятията, които публикуват нефинансови оповестявания към отчетите си, посочват основно първоначалната, последващата оценка и обезценката на активите, прага на същественост, полезния срок на годност и възприетия метод на амортизация. Поради малкия обем на предприятията с процесна иновация в извадката не можем категорично да приемем, че предприятията, обект на анализ, които имат продуктова иновация, отчитат повече данни за НИРД и иновации в отчетите си. Независимо от това анализът на публикуваните финансови отчети е показателен за *ограничено оповестяване и отчитане на данни за НИРД и иновации в отчетите на предприятията като цяло*.

От осемте предприятия, които по време на интервютата твърдят, че имат регистриран полезен модел и/или патент, нито едно не отчита във финансовия си отчет актив, който е резултат от развойна дейност. Управителите на осем от изследваните предприятия считат, че притежават дълготрайни нематериални активи, свързани с интелектуална собственост (резултат от иновационна дейност), научно-изследователска, развойна и иновационна дейност. Във финансовите отчети на пет от тези предприятия са открити балансови данни за нематериални активи. Само едно от предприятията публикува по-подробна информация относно разходите за научноизследователска и развойна дейност. При шест организации липсват публикувани приложения или допълнителни оповестявания към годишните финансови отчети. Както финансовата, така и нефинансовата отчетност относно НИРД и иновациите е ограничена и непълна дори при предприятията, които притежават регистриран патент или полезен модел. Поради малката извадка на юридическите лица, които отчитат регистриран патент или полезен модел, не може категорично да се отхвърли или докаже твърдението, че предприятията, обект на анализ, които имат патенти и регистрирани полезни модели, отчитат повече разходи за НИРД.

От общо 27 предприятия, чиито финансови отчети са предмет на анализ, 17 поддържат партньорства с външни организации и институции. От тях 12, в рамките на проведените интервюта, твърдят, че имат дълготрайни нематериални активи, свързани с НИРД и интелектуална собственост, резултат от иновационна дейност. Във фи-

нансовите отчети на девет от тези предприятия има отчетени данни в балансовата статия за „концесии, патенти, лицензии, търговски марки, програмни продукти и други подобни права и активи“. Едно от деветте юридически лица отчита дълготраен нематериален актив от развойна дейност. В резултат близо половината от организациите с установени партньорства за разработване на иновации (52,94%) реално отчитат дълготрайни нематериални активи, които пряко или косвено могат да бъдат свързани с интелектуална собственост. Само едно предприятие публикува данни, включително нефинансови оповестявания под формата на приложение към годишния отчет, за извършвана научноизследователска и развойна дейност. На тази основа може да се направи заключение, че *предприятията, обект на анализ, които имат партньорства с външни организации и институции за създаване на иновация, публикуват по-малко информация за НИРД и иновации в отчетите си.*

Анализираните предприятия заявяват висока ангажираност към извършване на НИРД и създаване на иновации на база твърдения за нает изследователски персонал, формални партньорства за иновации и притежание на права върху интелектуална собственост от научната им дейност. Анализът на финансовата отчетност разкрива, че юридическите лица от изследваната група публикуват ограничена и фрагментарна информация относно НИРД и иновационните дейности. *Това несъответствие може да бъде обяснено с липса на познания относно счетоводните изисквания за отчитане на НИРД, ниска организационна култура за отчитане на финансови и нефинансови данни, страх от разкриване на конкурентна информация. Други причини може да са липса на ефективни вътрешни и външни механизми за мониторинг и контрол върху публикуваната информация, както и недостатъчната регулаторна и методологическа яснота относно задължителния обхват и ползите от такива оповестявания.* В резултат не може категорично да се изведат конкретни фактори, които оказват въздействие върху нивото на оповестяване на данните за НИРД и иновациите на анализираните предприятия. **Установено е частично несъответствие между информацията, предоставена по време на проведените интервюта, данните, публикувани на официалните интернет страници на предприятията относно тяхната иновационна активност, и отчетените във финансовите отчети сведения за НИРД и дълготрайни немате-**

риални активи. Подобно несъответствие може да се обясни частично с т.нар. „символично съответствие“ (symbolic compliance). При него предприятията извършват символични действия, с които да отговорят на очакванията на заинтересованите страни. Целта е да изглежда, че предприятието се съобразява със социалните очаквания и правни изисквания без реална „ангажираност“ към заявените действия и при инвестиране на минимални ресурси за прилагането им [Truong, Mazloomi, Berrone, 2021, 7–8]. За иновативните юридически лица от целевата група „символичното действие“ може да се търси в заявената иновационна активност на официалните им интернет страници и чрез кандидатстване в конкурса „Иновативно предприятие на годината“. По този начин те предприемат действия, с които да демонстрират конкурентно предимство, и целят да изградят имидж на иновативни организации пред обществеността и потенциалните инвеститори. Същевременно по-голямата част от тях не са реално ангажирани с отчитане на НИРД и иновации. По отношение на отчетността 42% от интервюираните управители твърдят, че информация за НИРД и иновационната активност се декларира от счетоводството формално, без да се извършва последващ мониторинг или контрол от страна на висшия мениджмънт. Подобни данни допълнително подкрепят идеята за „символично съответствие“ между представената сред обществото информация и липсата на ангажираност при отчитане на данните за иновациите на предприятията. Потвърждаването на подобна хипотеза изисква по-задълбочени бъдещи изследвания.

Данните от интервютата показват, че *основен стимул за подаване на справката за НИРД и справката за иновационната дейност на предприятията към НСИ е изискуемостта им като част от документацията при кандидатстване по европейски програми.* Част от предприятията не подават нито една от тези справки, като основната причина в близо половината от случаите е липсата на информираност относно съществуващото задължение за подобно отчитане. Това може да затрудни както микроикономическата оценка на иновационната активност на предприятията, така и формулирането на обосновани публични политики за насърчаване на НИРД на макроикономическо равнище.

Обобщение: резултатите от анализа на финансовите отчети и проведените интервюта показват, че **достоверността на данните за**

НИРД и иновациите, представяни от предприятията, е ограничена. Значителна част от предприятията не публикуват приложения към отчетите си, а наличните нефинансови оповестявания са твърде общи и не позволяват да се направи връзка между отчетените данни и реалните НИРД и иновационни дейности. Това може да доведе до **ниска степен на прозрачност на информацията и недостоверни данни, подавани от предприятията към НСИ.** Установените пропуски в пълнотата на отчетните данни може да ограничи възможността за извършване на достоверна оценка на реалния резултат от иновационната дейност на предприятията.

Резултатите от анализа могат да поставят под съмнение степента на иновативност на предприятията в контекста на участия в конкурси, кандидатстване за външно финансиране или създадени иновации. От гледна точка на отчетността липсата или ограниченото представяне на разходите за научноизследователска и развойна дейност може да възпрепятства инвестиционния, финансовия и имуществения анализ от страна на външни заинтересовани страни, включително инвеститори, кредитори, публични институции и регулаторни органи. Това може да повлияе негативно върху доверието в отчетността, прозрачността и устойчивостта на резултатите от иновационния процес. Една от причините за ограниченото или липсващо отчитане на НИРД и иновации във финансовите отчети на предприятията може да е свързана с пропуски в знанията и компетенциите на счетоводителите – по-конкретно неспособност за адекватно идентифициране, класифициране и признаване на разходите за НИРД в съответствие с приложимите национални или международни счетоводни стандарти. Част от тези разходи, които отговарят на условията за капитализация, може да са отчетени като текущи, без да са идентифицирани като свързани с иновационната дейност на предприятията. Подобна хипотеза изисква по-задълбочени изследвания относно компетенциите и отговорността на счетоводния персонал да събира, обработва и попълва коректно данни за НИРД и иновациите в справките и отчетите на предприятията.

Събиране и обобщаване на изискуемите данни за НИРД и иновациите на нефинансовите предприятия

Методика на изследването

За целите на анализа е проведено онлайн анкетно проучване сред представители на счетоводната професия, в т.ч. оперативни счетоводители, главни счетоводители, управители на счетоводни предприятия, одитори и преподаватели със счетоводен стаж. Пилотно въпросникът е апробиран през март 2025 г. Окончателната анкетна карта е съставена от три групи въпроси (виж приложение 5). Първата група съдържа въпроси за демографските и професионалните характеристики на респондентите. Втората група съдържа въпроси за събиране на информация относно мнението на респондентите за коректността и степента, в която предприятията отразяват резултатите от НИРД и иновационната си активност във финансовите отчети. Последната група въпроси е свързана с процеса на събиране, попълване и подаване на данни за НИРД и иновациите, които се предоставят на НСИ в рамките на годишната отчетност за дейността на нефинансовите предприятия. След пилотно апробиране въпросникът е разпространен през периода април 2025 г. – юни 2025 г. и е попълнен от 48 респонденти.

От част от поканените участници в анкетното проучване е получена обратна връзка с отказ за участие. Като основна причина лицата посочват, че не отчитат иновации и нямат познания в областта. Едно от лицата, ангажирано с отчетността в голямо предприятие от енергийния сектор, сподели, че в рамките на отчетния период дружеството има приблизително 5000 лв. разходи, които по тяхна преценка могат да бъдат класифицирани като разходи за НИРД. При опит за попълване на данните в справката за научноизследователската и развойната дейност на предприятието се отказват от въвеждането им поради затруднения с работата в електронната система „Бизнес статистика“. В резултат на това отчетените разходи са класифицирани като текущи за основната дейност, без да бъдат признати като разходи за НИРД.

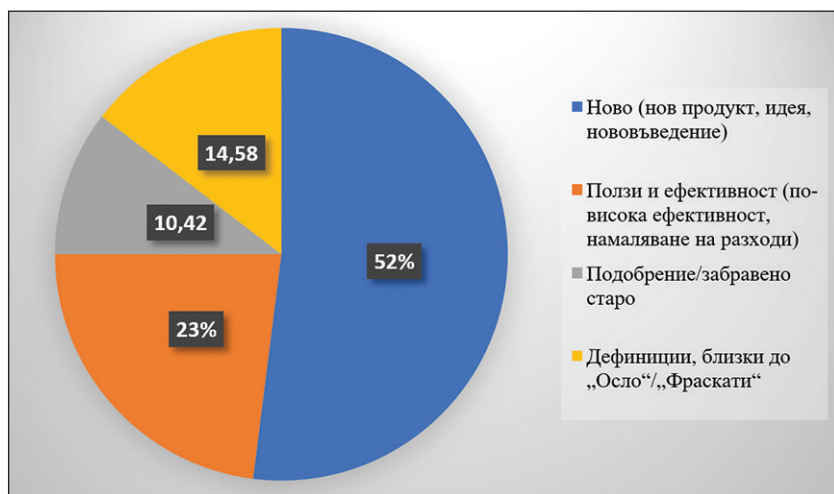
Въпреки че проучването не е представително, получените резултати дават основа за определяне на конкретни проблеми и потенциални решения при достоверното отчитане на НИРД и иновациите на предприятията от страна на лицата, отговорни за съставянето и предоставянето на тези данни. Събраните данни са обработени със софтуерните продукти IBM – SPSS Statistics и Microsoft Excel 2021.

Резултати от изследването

Резултати от анализа на получените и обобщени отговори за демографските и професионалните характеристики на респондентите

Заеманата длъжност на 41,7% от респондентите е главен счетоводител, а на 33,3% – оперативен счетоводител. Трудовият счетоводен стаж на 43,8% от лицата е над 20 години, на 31,3% е между 11 и 20 години, а на 18,8% е между 6 и 10 години. 54,2% от респондентите представляват микропредприятие при попълване на въпросника, 29,1% – МСП, 12,5% – голямо предприятие. Най-много са представителите на предприятията, извършващи финансово-счетоводна дейност (35,4%), както и образование, наука и научна дейност (14,6%). Повече от половината (52,1%) не извършват НИРД и иновации през последните 12 месеца, предхождащи попълването на анкетата. Същевременно 20,8% от анкетираните имат НИРД и иновационна дейност, 12,5% извършват подобни дейности само за определен период, а 12,5% не могат да преценят. От предприятията, имащи НИРД и иновационна активност, 44,4% посочват като основна цел разработването на нови продукти или услуги, 26% – усъвършенстване на вече съществуващи продукти или услуги, 18,5% – оптимизация на производствени процеси, 11,1% – създаване на ново знание и провеждане на изследвания.

На отворения въпрос „Какво разбирате под иновация?“ повече от половината от лицата считат, че това е нещо „ново“ – „нововъведение“, „нов продукт“, „нова идея“ (виж фиг. 4). Тази визия е разширена от част от респондентите, които са на мнение, че нововъведението следва да „улесни значително съществуващия начин на работа“,

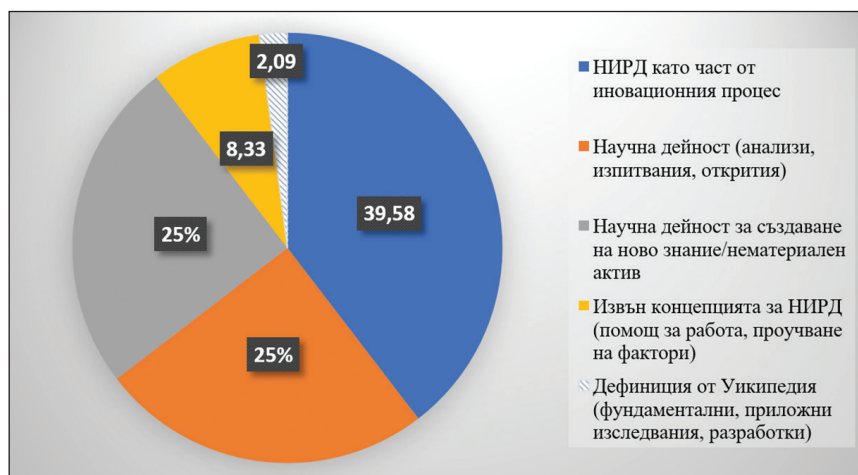
Фиг. 4. Отговори на въпроса „Какво разбирате под иновация?“

Източник: по данни от анкетното проучване, N = 48

да „носи ползи“ и да „има положителен ефект върху дейността на предприятието/организацията“ чрез постигане на „по-висока ефективност“, „намаляване на разходите“, „увеличаване на благосъстоянието“. Иновацията се разбира от анкетираните и като „подобрене“ и дори „забравено старо“. Визията само на 14,58% от респондентите се доближава в максимална степен до въведените в научната литература и методическите ръководства „Осло“ и „Фраскати“ дефиниции, като обвързва иновациите не само със създаването на нов продукт, процес или услуга, но и с подобрене във вече съществуващи такива.

С цел да се определи дали респондентите правят разграничение между НИРД и иновации е въведен и отвореният въпрос „Какво разбирате под научноизследователска и развойна дейност?“. По-голямата част свързват НИРД със създаването на иновации или като част от иновационния процес (виж фиг. 5).

За 25% това е „научна дейност“, свързана с „анализи“, „изпитвания“, „откритие“. Еквивалентен е процентът на счетоводителите, според които НИРД е научна дейност за създаване на „ново знание“ и дори „дейност, която генерира нов нематериален актив“. Част от попълнителите анкетната карта „излизат“ извън концепцията за НИРД,

Фиг. 5. Отговори на въпроса „Какво разбирате под научноизследователска и развойна дейност?“

Източник: по данни от анкетното проучване, N = 48

определяйки я като „помощ за нашата работа“ или „проучване на всички фактори и последствия от внедряване на нововъведения“. В един от отговорите е въведена информация от Уикипедия, че „НИРД обхваща както фундаментални и приложни научни изследвания, така и експериментални разработки“. *На базата на тези данни може да се предположи, че част от респондентите имат затруднения при дефинирането на понятието „научноизследователска и развойна дейност“.*

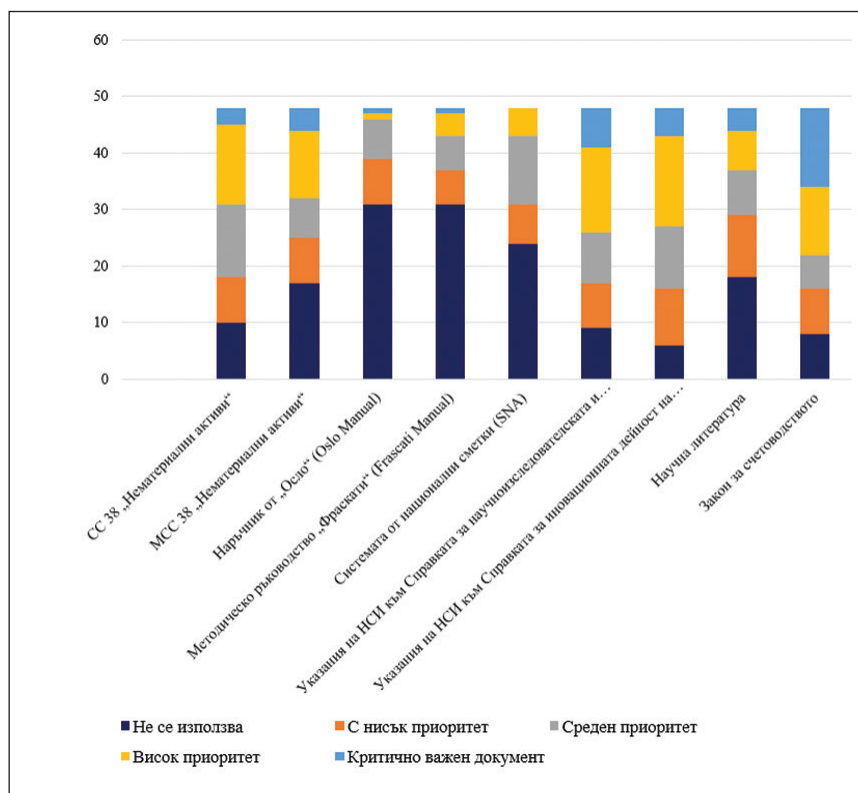
На въпроса „Как определяте дали продуктите или услугите на предприятието са иновативни?“ е получен отговор от 24 респонденти. По-голямата част от тях (33,33%) обвързват оценката за иновативността на продуктите и услугите с очакваните за предприятието ползи, като например оптимизация на работните процеси, повишаване на ефективността и изграждане на конкурентоспособност. Четирима определят дали продуктът или услугата са нови на база вътрешна експертна или управленска преценка. Около 16,67% считат дадена дейност като иновационна, ако тя се характеризира с новост за предприятието или включва съществени подобрения в характе-

ристиките спрямо предходни версии на продукта/услугата или спрямо конкурентни предложения на пазара. Значително по-малко са лицата (8,33%), които оценяват иновационния характер на продуктите чрез сравнение с конкурентни пазарни предложения или въз основа на проведени проучвания, включително чрез консултации с външни организации.

От събраните, обобщени и анализирани отговори на отворените въпроси може да се направи извод, че *респондентите имат различно разбиране за понятието „иновация“ и още по-нееднозначно и дори непълно разбиране за научноизследователската и развойната дейност*. Това може да е в резултат на терминологични затруднения и смесване на двете концепции. В допълнение *липсва единен и систематичен подход за определяне на иновативността на произведените продукти или услуги, като за значителна част от лицата оценката е по-скоро субективна и невинаги е обвързана с утвърдени показатели или формални критерии, заложиени в методически ръководства и добри практики*.

Резултати от анализа на получените и обобщени отговори относно коректността и степента, в която предприятията отразяват резултатите от НИРД и иновационната си активност във финансовите отчети

Използването на коректни дефиниции и разбирания относно НИРД и иновациите в предприятията може да зависи от нормативната уредба и специализираната литература, които счетоводителите използват в практиката. Анализът на степента на използване и приоритизация на ключови нормативни документи, счетоводни стандарти, методически ръководства и указания е основание да се направи заключение, че съществуват различия в значимостта, която респондентите придават на тези източници при отчитането и представянето на НИРД и иновационната дейност на предприятията (виж фиг. 6).

Фиг. 6. Отговори на въпроса: „Моля, оценете приоритета на следните документи при отчитане на НИРД и иновационните дейности във финансовите отчети на предприятията и пред НСИ“, бр.

Източник: данни от онлайн анкетно проучване, N = 48

Законът за счетоводството се възприема от респондентите като документ с най-висок приоритет и значение за целите на финансовата отчетност, като близо 54% от тях го определят за източник с критична важност. Въпреки че този закон представлява основна нормативна рамка за счетоводната практика, в съдържанието му няма конкретна информация, релевантна за достоверното отчитане на НИРД и иновациите. За дефинирането и отчетността на разходите, свързани с НИРД, законът прави препратка към счетоводните стандарти. От гледна точка на счетоводните стандарти най-малко из-

ползван от респондентите е Международният счетоводен стандарт. Това може да се обясни с факта, че по-голямата част от предприятията в страната отчитат дейността си по националните счетоводни стандарти. Само определена група, посочена в закона, или доброволно избралите това възприемат за счетоводна база международните счетоводни стандарти. *Указанията на НСИ към справката за НИРД и справката за иновационната дейност на предприятията се считат от анкетираните за най-приоритетни и важни след Закона за счетоводството.* Самите указания имат вторичен характер за целите на отчитането на данните за НИРД, докато счетоводните стандарти имат първичен. Независимо от това респондентите считат, че най-достоверна информация за НИРД и иновациите на предприятията може да се получи основно от тези справки (виж фиг. 7).

Фиг. 7. Отговори на въпроса: „Откъде може да се получи най-достоверна информация за НИРД и иновационната дейност на предприятията?“, %
Източник: данни от онлайн анкетно проучване, N = 48

Текстовата информация, придружаваща финансовите отчети, в т.ч. нефинансови оповестявания и доклади за дейността, се определя като един от основните източници на отчетна информация. *Методическото ръководство от Осло, Методическото ръководство „Фраскати“ и Системата от национални сметки са сред най-рядко*

използваните документи от участниците в проучването. Именно тези документи съдържат най-релевантните концептуални и методологични насоки за правилното разбиране и интерпретиране на понятията „научноизследователска и развойна дейност“ и „иновации“. Липсата на практическото им използване може да се разглежда като фактор за наблюдаваното в първата група въпроси разнообразие и разнородност в тълкуването на двете понятия от страна на респондентите. Научната литература в областта също е с нисък приоритет и практически не се използва от лицата, попълнили анкетната карта.

За попълване на справката за НИРД и справката за иновационната дейност на предприятията респондентите използват данни от отдели или дирекции по НИРД и иновации (66,7%), както и от счетоводните софтуерни продукти (62,5%). Това показва, че при липса на специализирано звено за НИРД основен източник на информация остава счетоводството, отговорно за достоверността на данните въз основа на приложимата нормативна уредба, но и на собствената интерпретация на понятието „НИРД“. Най-малко използвани източници на информация са управителят на предприятието (2,1%) и отдел „Логистика“ (2,1%)⁴. В анкетата е изразено и мнение, че при нежелание от страна на предприятието да разкрива информация поради запазване на търговска тайна, справката може изобщо да не бъде попълнена и в резултат няма да се търсят отникъде подобни данни. В чл. 3 от Закона за защита на търговската тайна понятието „търговска тайна“ е определено като всяка търговска информация, ноу-хау и технологична информация, която едновременно представлява тайна в такава степен, че като цяло или в точната си конфигурация и съвкупност от елементи не е общоизвестна или леснодостъпна за лица от средите, които обичайно използват такъв вид информация. Тя следва да има търговска стойност поради тайния си характер и по отношение на нея да са предприети мерки за запазването ѝ в тайна от лицето, което упражнява контрол върху тази информация. При покриването на тези критерии може дадена информация за НИРД и иновациите да се счита за търговска тайна и да не е в обхвата на оповестените данни.

⁴ Сборът на процентите е над 100 поради това, че е дадена възможност респондентите да избират повече от един отговор.

Близо 15% от респондентите са на мнение, че във финансовите отчети на предприятията *не следва да се публикува каквато и да е информация за НИРД и иновационната дейност*. Основни мотиви са, че „това не помага по никакъв начин на фирмата, а я затруднява“, както и че „не е добре за предприятието да има много информация“. Близо 11% считат, че публикуваните данни следва да са детайлни и пълни, като е „добра практика“ същите да бъдат разписани в „доклада за дейността на предприятието“. За 9% от респондентите *е достатъчно да се оповестяват само частични или минимални данни*, които са изрично изискуеми за публикуване съгласно приложимите счетоводни стандарти. Останалата част от анкетираните считат за подходящо публикуването на информацията относно:

1. Дейности по разработването на иновацията и степента на завършеност;
2. Повече данни по групи интелектуална собственост в баланса и резултатите от НИРД;
3. Дял на приходите от НИРД и иновациите в общия оборот;
4. Подробно описание на иновацията, извършените разходи за внедряването ѝ, получените приходи, както и оценка и анализ на въздействието и полезността на иновацията;
5. Повече информация за научните проекти, които се изпълняват от предприятието, включително „да има технически отчет за НИРД проектите, които са реализирани през съответната финансова година и резултатите от тях“.

В съответствие с изискванията на счетоводните стандарти 60,4% от респондентите посочват, че резултатите от научноизследователската и развойната дейност се отчитат като дълготраен нематериален актив. Един от участниците в анкетата счита, че тези резултати следва да се класифицират като дълготраен материален актив. Около 17% възприемат НИРД и иновационната дейност като краткотрайни активи, като 14,6% ги отчитат под формата на продукт, а 2,1% – като стока. За 12,5% тези разходи са текущи, а не капитализируеми. *Подобни различия във визията за счетоводното отчитане на НИРД могат да доведат до отразяването им в различни раздели, групи и статии на финансовите отчети, съответно и до използване на различни кодове при подаване на данни към Националния статистически институт.*

Според 62,5% от респондентите съществуват проблеми при отчитането и признаването на активи, произтичащи от НИРД и иновационната дейност на предприятията. Други 29,2% не могат да дадат категорична преценка по този въпрос, докато едва 8,3% нямат затруднения или предизвикателства в този процес. Сред основните проблеми и предизвикателства, очертани от анкетираните, са:

1. Липса на обективни методи за първоначално признаване и оценка на активите (71%);

2. Висока степен на несигурност относно бъдещите ползи (67,7%);

3. Субективност в управленските оценки за бъдещи ползи и признаване на актива (54,8%);

4. Разлики между националните счетоводни стандарти и международните изисквания (32,3%);

5. Липсата на активни пазари за иновации затруднява определянето на реалната им стойност (41,9%);

6. Нежелание за оповестяване на данни за НИРД и иновации от предприятията (29%);

7. Неясни изисквания за амортизиране и обезценка на балансови активи, резултат от развойна дейност, до момента на получаването на патент (29%);

8. Няма ясни стандарти за разпределение на разходите по иновационни проекти (29%);

9. „Изхвърлянето“ от баланса на активи в резултат на НИРД, придобити на база безвъзмездно проектно финансиране (25,8%);

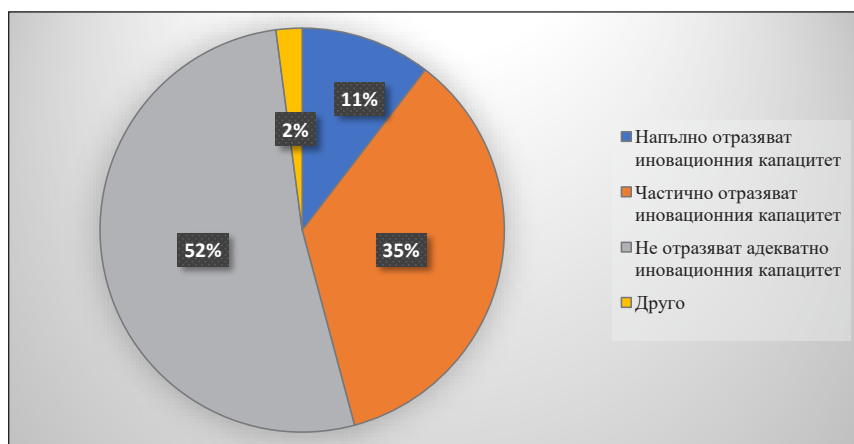
10. Липса на обективни методи за последваща оценка (22,6%);

11. Капитализирането на разходи за НИРД показва по-стабилни финансови резултати във времето, но това може да създаде рискове от надценяване на активите (16,1%);

12. Съществуването на множество иновации и резултати от НИРД, които не са достатъчно представени във финансовите отчети (16,1%).

Резултати от анализа на получените и обобщени отговори относно процеса на събиране, попълване и подаване на данни за НИРД и иновациите към НСИ в рамките на годишната отчетност за дейността на нефинансовите предприятия

На въпроса „В каква степен смятате, че настоящите справки за иновационната дейност и НИРД, подавани към НСИ, дават реална представа за иновационния капацитет на предприятието?“ повече от половината от респондентите считат, че те не са релевантни (виж фиг. 8).

Фиг. 8. Отговори на въпроса: „В каква степен смятате, че настоящите справки за иновационната дейност и НИРД, подавани към НСИ, дават реална представа за иновационния капацитет на предприятието?“, %

Източник: данни от онлайн анкетно проучване, N = 48

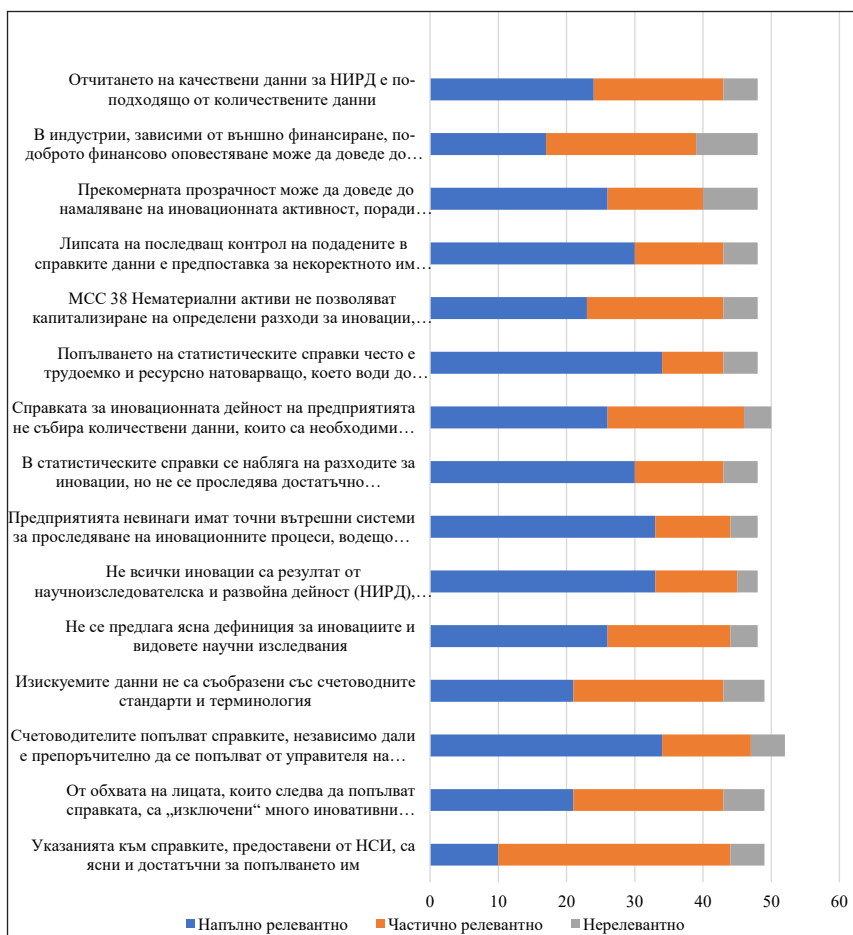
Сравнително висок е и процентът на лицата (35%), според които справките частично отразяват иновационния капацитет на попълващите ги предприятия. По-голямата част от респондентите (45,8%) имат затруднения при попълването на справките за научноизследователската и развойната дейност и иновационната дейност на предприятията. Около 35,4% от участниците в проучването нямат такива

трудности, а 18,8% не могат да преценят. Най-честите затруднения са свързани с отчитането на разходите за експериментални разработки (66,7%), за приложни изследвания (54,2%), както и за разходи, свързани със заплати и персонал (45,8%). *Възможно обяснение за това е липсата на ясно разграничение между приложни изследвания и експериментални разработки в счетоводните стандарти, което изисква субективна интерпретация от съставителите на отчетите.* Въпреки че по-детайлни дефиниции и методологически насоки са налични в методическите ръководства „Осло“ и „Фраскати“, резултатите от проучването показват, че тези документи не се използват в практиката на счетоводителите.

В рамките на анкетното проучване респондентите оценяват степента на релевантност на различни твърдения, формулирани въз основа на литературния обзор, анализа на указанията за попълване на справките за НИРД и иновационната дейност на предприятията. Използвани са и резултатите от проведените анализи на подбрани случаи, както и изводите на работната група към Международния съвет по счетоводни стандарти, свързани с цялостното преразглеждане и актуализиране на МСС 38 „Нематериални активи“ (виж фиг. 9).

Най-висока степен на съгласие (71%) има по отношение на твърдението, че попълването на статистическите справки е трудоемко и ресурсоемко, което често води до непълни или неточни данни. Около 69% от респондентите подкрепят мнението, че предприятията не винаги разполагат с точни вътрешни системи за проследяване на иновационните процеси, в резултат на което се подават неточни данни към НСИ. Еквивалентен процент изразяват съгласие и с твърдението, че не всички иновации са резултат от НИРД, но в статистическите отчети те често се разглеждат заедно. Над половината от анкетиранияте (54%) считат, че справката за иновационната дейност не събира количествени данни, които са необходими за реална оценка на иновациите. Близко 65% са напълно съгласни, че попълването на справките обикновено се извършва от счетоводители, дори когато е по-целесъобразно те да бъдат попълвани от управителя или друго лице, запознато с иновационната дейност на предприятието.

Твърдението, че указанията, предоставени от НСИ, са ясни и достатъчни, е оценено като частично релевантно от близо 71% от участниците. По-малък е процентът на респондентите (около 44%), които частично подкрепят твърдението, че изискваните в справката

Фиг. 9. Оценка на релевантността на твърдения, свързани с отчитането на НИРД и иновационната дейност на предприятията в справките, попълвани и подавани към НСИ

Източник: данни от онлайн анкетно проучване, N = 48

данни не са в съответствие със счетоводните стандарти и използваната в тях терминология, както и че от обхвата на задължените да попълват справката лица са изключени множество иновативни предприятия. Същевременно за 54% от анкетираните е напълно релевантно твърдението, че липсва ясна и конкретна дефиниция за

иновациите и за видовете научни изследвания, които следва да бъдат обхванати.

В контекста на възприетата от респондентите позиция, че справките за НИРД и иновационната дейност на предприятията не съдържат достатъчно релевантна информация за оценка на иновативността на организациите, в анкетното проучване е направен опит да се идентифицират кои показатели се считат за най-значими от гледна точка на счетоводителите (виж фиг. 10). Според участниците в проучването с най-висока степен на значимост (определени като „с висока степен на важност“ или „критично важни“) са следните индикатори:

- възвръщаемост на инвестициите в НИРД в рамките на три години след внедряване на иновацията (77%);

Фиг. 10. Резултати от оценката на значимостта на индикатори за определяне на иновационния капацитет на предприятията
Източник: данни от онлайн анкетно проучване, N = 48

- ефективност от внедряването на иновацията на пазара (71%);
- достъп до финансиране (71%).

Сред индикаторите, класифицирани със средна степен на важност, са:

- времето, необходимо за разработване и внедряване на иновации (32%);
- вложени средства в НИРД (32%);
- брой на притежаваните патенти и лицензии (29%);
- дял на персонала, ангажиран с НИРД и иновации (27%).

Като индикатори с ниска или незначителна степен на важност са:

- наличие на специализиран отдел по иновации (33%);
- общи брой на патентите и лицензите (29%);
- вътрешнофирмена иновационна култура, лидерство и креативност (27%).

От анкетното проучване са събрани предложения на 33 респонденти относно подобряване на отчетността към НСИ в областта на научноизследователската и развойната дейност и иновациите. *От тях могат да се идентифицират шест основни фокуса на препоръките:*

1. Намаляване на количеството изискуеми данни. Близко 30% от респондентите предлагат *редуциране на обема събирана информация чрез по-кратки и конкретни въпроси*. Изразено е мнение, че настоящата форма на справката за НИРД не позволява събиране на релевантна и полезна информация от предприятията. Препоръчва се събиране на повече качествени от количествените данни за резултатите от НИРД.

2. Актуализиране на указанията към справките и използваните дефиниции. Около 18% от респондентите подчертават *необходимостта от осъвременяване и прецизиране на указанията, както и от въвеждане на практически примери, обичайни грешки и ясни методи за класифициране на разходите, свързани с НИРД и иновации*.

3. Подобряване на използваните цифрови инструменти за събиране на данните. Около 9% от респондентите считат използвания от НСИ софтуер за нефункционален, който според тях „принуждава потребителя да подава грешни данни“. Предлага се разработването на онлайн платформа, която автоматично да генерира справките въз основа на счетоводните данни, с цел да се намали административната тежест и да се повиши точността на подадената информация.

С цел намаляване на административната тежест през юли 2025 г. на второ гласуване в Народното събрание са приети промени в Закона за статистиката [Народно събрание на Република България, официален сайт]. Промените са свързани с изискването за „изграждане и поддържане на информационна система „Единна входна точка“ за подаване на годишни отчети за дейността, съдържащи статистически справки, счетоводни документи и годишни финансови отчети. Целта е подаването на информацията да става еднократно, с което процесът по отчитане и публикуване на отчети, справки и доклади за предприятието да е по-ефективен и бърз.

4. Подобряване на мониторинга и контрола върху данните. Близко 9% от попълнилите анкетата предлагат *въвеждането на по-строг контрол върху отчетния процес, включително на инструмент за предварителна валидация на данните*. Въпреки че подобен контролен механизъм вече е интегриран в електронната платформа на НСИ „Бизнес статистика“, респондентите не го възприемат като достатъчно ефективен, което предполага разминаване между функционалността на системата и очакванията или нуждите на потребителите.

5. Подобряване на комуникацията с НСИ и провеждане на специализирани обучения. Респондентите подчертават необходимостта от *по-добра комуникация между НСИ и бизнеса, както и организиране на редовни обучения и консултации за представители на предприятия, особено в интензивно иновирани индустрии*. В допълнение е подходящо да се постигне съгласуваност по повод сроковете за подаване на данни, които счетоводителите считат, че следва да са по-гъвкави.

6. Отмяна на попълването на справките. Около 6% от респондентите предлагат пълна отмяна на изискването за попълване на справките. Изразено е мнение, че *НИРД е специфична и слабо позната материя за счетоводителите, поради което се предлага отчетността да се базира на експертна оценка, а не на счетоводни правила*.

Анализ на данните и проверка на статистически хипотези

С цел да се провери дали има статистически значима зависимост между професионалния стаж на респондентите, техните знания и компетенции и отчитането на НИРД и иновационната дейност на

предприятията е приложен еднофакторен дисперсионен анализ. Еднофакторният дисперсионен анализ (One-way ANOVA) е статистически метод за сравняване на средните стойности на повече от две независими групи, дефинирани от една независима променлива (фактор). Той позволява да се установи дали съществуват статистически значими различия между групите по даден признак. Тестът е приложим, когато факторните променливи са измерени със слаби скали (номинална или ординална), а резултативната променлива – чрез силна скала (интервална или относителна). Чрез еднофакторния дисперсионен анализ може да се установи наличието на статистически значима зависимост между изследваните признаци, без обаче да се измери нейната сила или посока [Гоев, В., 1996, с. 133; Ганева, З., 2016, 370–371].

Изследването на база събраните и обработени данни от анкетните карти обхваща следните три направления (виж приложение 6):

1. Начин на отчитане на НИРД и иновационната дейност от предприятията. Резултатите от анализа показват, че стажът не влияе върху избора на конкретна счетоводна практика за отчитане на НИРД и иновациите.

2. Визията на респондентите за това, в кой документ може да се получи най-достоверна информация за НИРД и иновационната дейност на предприятията. При анализа на връзката между стажа на респондентите и тяхната оценка за най-достоверен източник на информация не е установена статистически значима зависимост.

3. Визията относно степента, в която настоящите справки за НИРД и иновационната дейност на предприятието, подавани към НСИ, дават реална представа за иновационния капацитет на организацията. Единствено по тази променлива може да се твърди, че годините професионален стаж влияят върху възприятието на счетоводителите в каква степен справките отразяват реалния иновационен капацитет на предприятията.

Резултатите от приложението на дисперсионния анализ показват, че професионалният стаж на респондентите не представлява статистически значим фактор, влияещ върху изобрания метод за отчитане на разходите за НИРД, нито върху предпочитания източник на достоверна информация относно иновационната дейност на предприятията. Това дава основание да се направи заключение, че други променливи, като образователен профил, заемана длъжност, предходен практически опит с иновационни процеси или

отрасловата принадлежност на предприятието, вероятно имат по-голямо въздействие.

χ^2 (хи-квадрат) анализът е статистически метод за проверка на хипотези, когато и независимите променливи, и резултативната променлива са качествени. Методът позволява да се провери дали съществува статистически значима връзка между изследваните признаци, като се сравняват наблюдаваните и очакваните честоти на тяхното съвместно разпределение, в резултат на което тестът установява единствено наличието или отсъствието на зависимост между променливите, но не измерва нейната сила, посока или причинно-следствена връзка [Гоев, В., 1996, с. 123; Ганева, З., 2016, 453–458]. В случай че при приложение на χ^2 (хи-квадрат) теста се анализира кръстосана таблица с размерност 2×2 (две променливи с по две категории) и не е изпълнено изискването всички клетки да имат очаквана честота над 5, то се препоръчва използването на точния тест на Фишер (Fisher's Exact Test) като по-надеждна алтернатива за малки извадки или ниски честоти [Ганева, З., 2016, с. 459]. Поради това за целите на настоящата разработка в случаите, когато изискванията за приложение на χ^2 (хи-квадрат) теста не може да се изпълнят, е приложен тестът на Фишер.

Резултатите от приложението на тестовете не показват наличие на статистически значими зависимости между избора на респондентите метод за отчитане на НИРД и иновационната дейност на предприятията и следните фактори:

- образователната степен на респондентите ($p = 0,065$);
- длъжността, която заемат респондентите ($p = 0,387$);
- размера на предприятието, определен въз основа на броя на заетите лица ($p = 0,224$);
- икономическия сектор, в който извършва дейност предприятието ($p = 0,359$, двустранно);
- разработването на иновация от предприятието през последните 12 месеца преди анкетното проучване ($p = 0,957$).

Резултатите от проведените статистически тестове не установяват наличие на статистически значими зависимости между потенциални трудности при попълване на справките за НИРД и иновационната дейност и следните фактори:

- образователна степен на респондентите ($p = 0,644$);
- длъжност ($p = 0,234$);

- размер на предприятието ($p = 0,683$);
- вид на икономическата дейност ($p = 0,844$);
- вид на разработваната иновация ($p = 0,325$).

Анализът установи зависимост между наличието на разработена иновация в предприятието през последните 12 месеца и трудностите при попълване на справките за НИРД и иновационната дейност ($p = 0,007$). Статистически значима връзка се установява и между наличието на разработена иновация и размера на предприятието ($p = 0,012$). В рамките на всяка група иновативни предприятия 23% от микропредприятията, 70% от малките, 25% от средните и 40% от големите посочват, че през целия или за определен период през последните 12 месеца разработват иновации.

Дискусия и обобщение на резултатите от анкетното проучване

При анализа на резултатите от анкетното проучване е установено, че повечето респонденти (45,8%) имат затруднения при попълване на справката за НИРД и справката за иновационната дейност на предприятието. Тези затруднения не зависят от вида на данните – качествени или количествени. *С нарастването на интензивността на иновационната дейност на предприятията се увеличават и трудностите, свързани с нейното отчитане в справките.* Значителна част от анкетираните частично подкрепят позицията, че разписаните към справката за НИРД и справката за иновационната дейност на предприятието указания не са достатъчно ясни (71%) и че попълването им не съответства на изискуемите от счетоводните стандарти данни (около 44%). *Тези резултати не потвърждават категорично авторовото мнение, че използваните в указанията към справките термини и дефиниции затрудняват разбирането на реалната същност на НИРД и иновациите, а оттам и коректното попълване на справките.* Същевременно обаче препоръките на част от респондентите са актуализиране на указанията с практически примери, информация за типични грешки при попълването им и ясни методи за класифициране на разходите за НИРД и иновации. Това може да включва детайлна информация за видове дейности, които се класифицират като иновационни (виж табл. 3), както и насоки за

деление на разходите по фази на иновационния процес (виж табл. 4). Анализът на отворените отговори от въпросника показва, че респондентите тълкуват понятията „НИРД“ и „иновация“ разнородно, като техните интерпретации частично съответстват на дефинициите, разписани в международно признати стандарти и методически ръководства, като тези на „Осло“ и „Фраскати“. Това показва, че *може да съществува необходимост от преразглеждане на насоките за попълване на справките в съответствие както с информационните потребности на изготвящите ги счетоводители, така и с очертаните в литературния обзор препоръки, по-конкретно използването на адаптирана към счетоводителите терминология.*

Основните трудности, които счетоводителите имат, при попълване на справката за НИРД и справката за иновационната дейност на предприятието, са при отчитането на разходи за експериментални разработки, приложни изследвания и персонал. Тези резултати *потвърждават авторовата хипотеза, че указанията към справките за попълването на данни за персонала и видовете научноизследователски дейности не са съобразени със счетоводната нормативна рамка и практика в областта.* Резултатите потвърждават и мнението на Dyhdalewicz, A. [2018], че съществено предизвикателство за отчетността е слабото информационно обхващане на ранните етапи на НИРД, което затруднява реалната оценка на иновационния капацитет.

Данните от анкетното проучване показват, че повече от половината респонденти отчитат резултатите от научноизследователската и развойната дейност като дълготрайни нематериални активи в съответствие със счетоводните стандарти. *Различията и несъгласуваността в практиката на счетоводното отчитане на иновационната дейност може да доведат до недостоверност на данните за НИРД и иновациите*, а оттам и до несъответствия между финансовите отчети и справката за НИРД и справката за иновационната дейност на предприятията. Тази констатация съответства на заключенията на Международния съвет по счетоводни стандарти, че счетоводният подход за отчитане на вътрешно разработени дълготрайни нематериални активи, резултати от НИРД, ограничава прозрачността и достоверността на отчетите [IASB, 2025].

Около 69% от респондентите смятат, че липсата на подходящи вътрешни системи е причина за неточности в данните, попълвани

и подавани в справките към НСИ. Тези резултати подкрепят литературата в областта, че счетоводните системи често не предоставят достатъчна детайлизация на разходите по видове иновационни дейности [Ръководство от Осло, 2018, с. 94; Hunter, Webster, Wyatt, 2012]. *Липсата на такива системи в счетоводството може да се разглежда като фактор, който затруднява изпълнението на изискването за вярно и честно представяне на финансово-счетоводна информация в отчетите на предприятията. Няма нормативно изискване каква точно счетоводна система да се използва от предприятията, позволяващо субективен избор на програмен продукт. В случай, че счетоводната отчетност е извършвана от външно предприятие, то също обикновено използва един програмен продукт за всичките си клиенти. Индивидуализирането на функциите на програмния продукт спрямо потребностите на иновативното предприятие е времеемък и ресурсоемък процес. Това може да се възприеме като предпоставка счетоводителите да не предприемат действия по усъвършенстване на софтуера, а оттам и до генерирането на неподходящи за целите на отчетността данни.*

От интервютата с управители на иновативни предприятия бе направено заключение, че попълването на справките се възприема като елемент на цялостната финансово-счетоводна отчетност. Част от тях делегират попълването на данни за НИРД и иновации в справките на счетоводния персонал без последващ управленски мониторинг и контрол. Само около 9% от анкетираните обаче предлагат засилване на контрола върху отчетния процес. Това може да се обясни от две гледни точки. *Първо, липсата на контрол може да намали субективното напрежение при изпълнение на работните задължения на счетоводителите. Второ, липсата на контрол може да доведе до намаляване на усилията на счетоводителите за коректност и достоверност на данните и респективно до по-слабо възприемано затруднение при попълване на справките. Това показва, че нагласите на анкетираните относно контрола върху отчетните данни вероятно не влияят върху тяхното доверие в представителността на справките.*

От анализа на индивидуалните интервюта с управители на иновативни предприятия бе направено заключение, че 35% от тях не подават справка за НИРД и справка за иновационната дейност на предприятието. Неподаването на данни за НИРД и иновациите към НСИ е предимно поради незнание, административна тежест

и страх от последващи данъчни проверки. Обработката на данните от анкетното проучване сред счетоводители показва, че неподдаването на справките от иновативни предприятия не е обвързано с големината на юридическото лице. Следователно, независимо дали предприятието е микро, малко, средно или голямо, счетоводителите имат сходно възприятие по отношение на отчетността към Националния статистически институт. По-голямата част от респондентите в анкетното проучване считат, че справките, подавани към НСИ, са най-достоверният източник на информация относно НИРД и иновационната дейност на предприятията. Това показва, че *в контекста на отчетността не се отдава приоритет на финансовите отчети като източник на релевантна и актуална информация за иновациите*. Възможно обяснение може да е фактът, че справките за НИРД и иновационната дейност на предприятията изискват попълване на точно определени данни за нововъведенията на организациите. Същевременно финансовите отчети предоставят обобщена информация с ограничен обхват по отношение на иновационните процеси. *Тази разлика между статистическата и счетоводната отчетност може да е предпоставка за селективно оповестяване на иновационни данни във финансовите отчети, което да доведе до фрагментираност на информацията и трудности при последващия анализ на иновационния потенциал на икономиката*.

Голяма част от управителите и счетоводителите, участващи в проучването, считат че събираните и обобщавани от НСИ данни не отразят в достатъчна степен иновативността на предприятията. На базата на резултатите от анкетното проучване сред счетоводители може да се твърди, че оценката на респондентите за релевантността на информацията в справките не се влияе от последващото ѝ икономическо използване. Потенциални проблеми може да се търсят на ниво първично съдържание и формат, а не на база крайната употреба на данните от институции или публични органи. Противоположно е мнението на управителите на иновативни предприятия, за които значение имат последващият мониторинг и анализ на икономическите ефекти и въздействие от отчетността. Както анкетираните счетоводители, така и интервюираните управители считат, че подходящи индикатори за оценка на иновативността на предприятията са тези, които отразяват пазарната ефективност, възвръщаемостта и стойността на иновациите за потребителите.

Около 24% от анкетираните счетоводители подкрепят идеята, че е подходящо предприятията да не оповестяват или да публикуват само частична информация за НИРД и иновационните дейности. Основните причини за подобно отношение са потенциалните административни тежести, рискът от разкриване на търговски тайни и липсата на полезност на данните за предприятието. Тези резултати потвърждават тезата на Zambon et al. [2023, p. 67], че съставителите на отчети често прилагат консервативен подход при публикуване на информация за предприятието. Може да се твърди, *че независимо дали информацията се съдържа във финансовите отчети, статистическите справки, нефинансовите оповестявания и други документи, възприятията за риск и практиките по публикуване на данни за НИРД и иновации са предимно повлияни от организационната култура, нивото на информираност и управленските нагласи. Съществува риск консервативният подход при публикуване на информация за иновационните процеси в предприятието да се предаде от попълващите отчетите и справките към мениджърския персонал.* Това личи от негативното отношение на анализирания респонденти към детайлното и пълно оповестяване на фирмена информация.

Въздействие на неотчетените данни за НИРД върху водещи макроикономически показатели

По данни от проведено проучване на Европейската инвестиционна банка през 2022 г. 27% от българските предприятия инвестират в разработването на нови продукти или услуги, а 23% от МСП – в НИРД и иновации [EIB Investment Survey Country Overview 2023: Bulgaria, p. 18]. Според резултати от изследване на Takov и Veleв [2021, p. 603] делът на микропредприятията от анализирания целева група, които осъществяват иновационна дейност под формата на разработване и внедряване на нововъведения, е 37,14%. В литературата не съществува единна методология, чрез която да може да се определи какъв процент от разходите на дадено предприятие следва да са за НИРД и иновации. Това затруднява потенциален анализ в случай, че предприятията сами не определят и отчетат разходи за НИРД и иновации.

В настоящата разработка се прави опит за определяне на приблизителен размер на разходите за НИРД на иновативно предприятие от целевата група, което не отчита, но следва да отчита подобни разходи както в годишните финансови отчети, така и в справката за НИРД на НСИ. Анализът е извършен по примера на „Барин Спортс“ АД. Основаното през 2015 г. дружеството инвестира над 1,5 млн. лв. за разработване на собствена иновация, като впоследствие привлича капиталово финансиране в размер на 4 млн. лв. от Фонда за капиталови инвестиции към Българската банка за развитие. В анализирания отчетна документация не се съдържат данни за извършени разходи за НИРД, както и липсват оповестявания към финансовите отчети. Въпреки липсата на оповестени разходи за НИРД през 2020 г. в счетоводния баланс на предприятието е отчетена стойност от 591 000 лв. за активи, класифицирани като продукти от развойна дейност. Същевременно на базата на интервюто с управителя на предприятието и допълнителните административни проверки е установено, че „Барин Спортс“ АД предлага продукта си на международен пазар, има партньорски взаимоотношения за развитие и внедряване на иновации с български университети, международни научни организации и спортни федерации. Ръководството на компанията твърди, че разполага с екип от 20 души, включително трима в сферата на НИРД. Предприятието разработва високотехнологични решения за спортната индустрия, в това число умни текстили с графен и вграден хардуер за предаване на 12 000 точки информация в секунда. Иновацията на предприятието има хардуерен и софтуерен компонент. Хардуерният е по дизайн и разработка на предприятието, което поръчва частите от външен производител, а ги сглобява самостоятелно. Софтуерният елемент е изцяло разработка на предприятието. „Барин Спортс“ АД е носител на награди за иновации, сред които „Високи постижения в иновациите“ (2021) и „Best Bulgarian Spinoff Company“ (2023). Не са открити предходни оповестявания за разходи за НИРД на предприятието, поради което не могат да се използват исторически данни за целите на анализа.

Методология за измерване на разходите за НИРД като дял от EBITDA (печалба преди лихви, данъци, амортизации и обезценки) по отрасли е предложена от Brennan, Ernst, Katz и Roth [2020]. За да се използва тази методология, първо следва да се определи в коя индустриална класификация попада анализираното предприятие.

На базата на предоставената информация за продукта, пазарното поведение и партньорската мрежа „Барин Спортс“ АД попада в индустриалната класификация – високи технологии, медии и телекомуникации (High tech, media, and telecom). Според методологията за тази класификация разходите за НИРД като дял от EBITDA са 42%. Този процент е общ за индустрията и не взема предвид фактори като големина на предприятието или жизнен цикъл на продукта. Според анализ на Paikada [2024] в технологичния и софтуерния сектор оптималният диапазон за инвестиции в НИРД е между 15 и 25% от приходите на предприятието. В Drivetrain [2025] се защитава тезата, че по-високите разходи за НИРД са обичайни при софтуерни компании, които са в началото на жизнения цикъл. Тези разходи често достигат 50% или повече от приходите през периода, когато компанията създават нови продукти. Водещите софтуерни компании обикновено инвестират между 10 и 15% от приходите си в НИРД [Ahlawat et al., 2019]. Най-бързо развиващите се ИТ организации влагат повече от 20% от приходите си в научни разработки. Когато разширят продуктовото си портфолио извън основните си разработки, инвестициите стигат до 40–50%. В Съединените американски щати през 2022 г. малките и средните предприятия (с численост на персонала между 10 и 249 заети лица) формират 9% от общите бизнес разходи за научноизследователска и развойна дейност [National Center for Science and Engineering Statistics, 2024]. Според изследване на Booltink и Saka-Helmhout [2017] нискотехнологичните малки и средни предприятия поддържат ниво на интензивност на разходите за НИРД, вариращо в граници, близки до, но без да надвишават съответно 5,8 и 18,1%. По данни на ЕИБ инвестициите, насочени към разработване на нови продукти и услуги, представляват 14% от общите разходи на предприятията. В същото време дялът на инвестициите в нематериални активи, в т.ч. научноизследователска и развойна дейност, софтуер, обучение и подобряване на бизнес процеси, възлиза на 24% [EIB Investment Survey Country Overview 2023: Bulgaria, p. 6]. Цитираните данни са показателни за съществени различия в инвестициите в НИРД, обусловени както от предмета на дейност на предприятието, така и от етапа на неговото развитие.

Въз основа цитираните данни могат да се обособят две основни групи иновативни предприятия. Първата група се характеризира с високи проценти на инвестиции в НИРД. В нея попадат предприятия

тия от високотехнологичните сектори, стартиращи организации, такива, които разработват нова иновация и които се стремят към бърз растеж и технологично лидерство. Оптималният процент на разходите за НИРД в случая може да е между 20 и 35% от приходите. Втората група е с по-ниски проценти за НИРД, като в нея попадат предприятия, които са на по-зрял етап от своето развитие, с по-ниска интензивност на растеж и с инвестиции предимно в поддръжка и надграждане на вече съществуващ иновативен продукт или услуга. За предприятия с подобен профил оптималният процент на разходите за НИРД може да е между 10–20% от приходите.

От отчетите за приходите и разходите на „Барин Спортс“ АД за 2020 и 2021 г. може да се изведат данни за 2019, 2020 и 2021 г. През 2020 г. продукт от развойна дейност покрива критериите за признаване, поради което стойността му е отчетена в баланса на дружеството. Това дава основание да се предположи, че то инвестира в разработката на нов продукт, поради което следва да се включи в първата група с високи проценти на разходите за НИРД. Поради липсата на оповестявания към отчетите не може да се направи предположение през кой период на годината активът е въведен в състава на активите на предприятието. Ако е въведен в началото на годината, то е неоснователно за целия отчетен период „Барин Спортс“ АД да е в групата с висок процент разходи за НИРД. Подобни данни дават

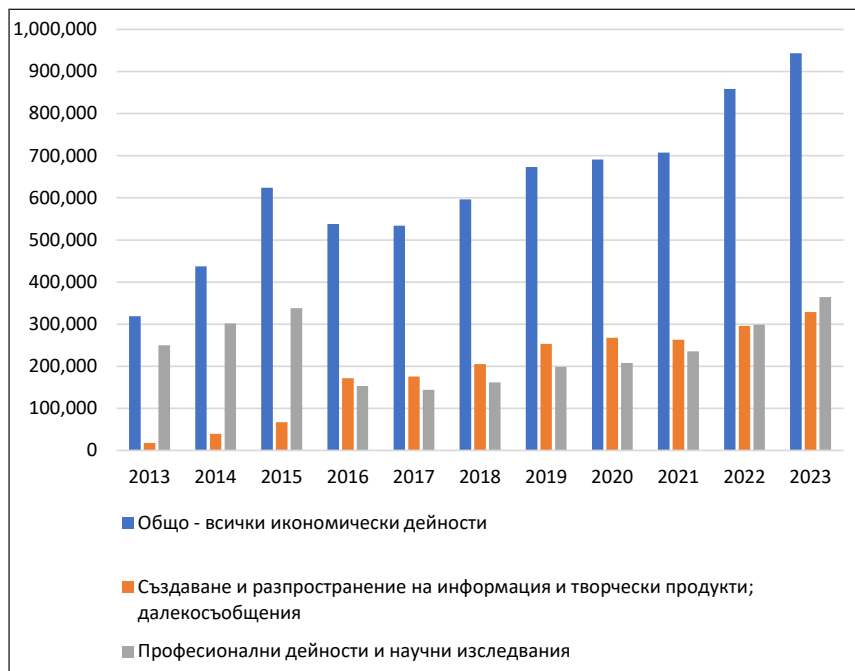
Табл. 8. Дял на прогнозните разходи за НИРД спрямо прихода на „Барин Спортс“ АД, 2019–2021 г., %

Година	Отчетени приходи	Процент на разходите за НИРД	Разходи за НИРД
2019	208 000	20	41 600
		35	72 800
2020	373 000	10	37 300
		20	74 600
2021	315 000	10	31 500
		20	63 000

Източник: собствени изчисления на базата на годишните финансови отчети на предприятието

основание само за предходната отчетна година (2019) предприятието да попада в първата обособена група с проценти на разходите за НИРД между 20 и 35% от приходите. За останалите анализирани години (2020, 2021) се приема, че то попада в групата на по-зрелите предприятия с процент на разходите за НИРД между 10 и 20% от приходите. За целите на изчисленията са използвани най-ниският и най-високият процент за съответната група, а именно 10 и 20% и 20 и 35% (виж табл. 8).

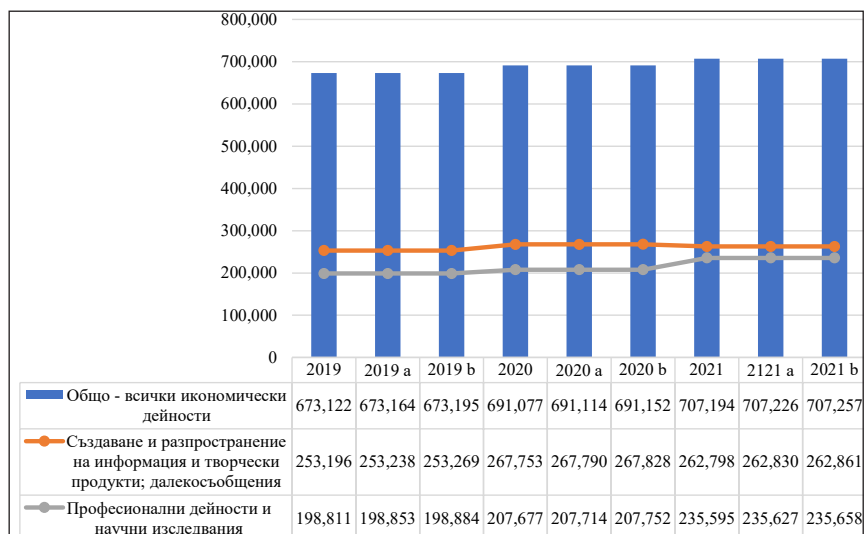
На база предмет на дейност, клас по НКИД и вида иновация, с която анализираното дружество кандидатства в конкурса, може да се определи, че икономическата му дейност попада в сектор „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ и частично в сектор „Професионални дейности и научни изследвания“.

Фиг. 11. Разходи за НИРД в сектор „Предприятия по икономическа дейност“ [КИД – 2008], хил. лв.

Източник: НСИ, 29.05.2025 г.

За анализирания период (2020–2023) средният процент на разходите за НИРД в сектор „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ спрямо общия размер на разходите за всички икономически дейности е около 36%. За сектор „Професионални дейности и научни изследвания“ спрямо общите разходи за всички икономически дейности е около 34% (виж фиг. 11). Може да се твърди, че тези сектори имат висока иновационна и изследователска активност, като разходите за НИРД в тях представляват значителен дял от общите разходи за икономическите дейности в страната (съответно 36 и 34%), което подчертава тяхната роля за генериране на знания и създаване на нововъведения. Управителят на „Барин Спортс“ АД, участващ в индивидуалното интервю, твърди, че предприятието подава справка за НИРД към НСИ. Няма реален доказателствен материал в отчетите или информация от НСИ

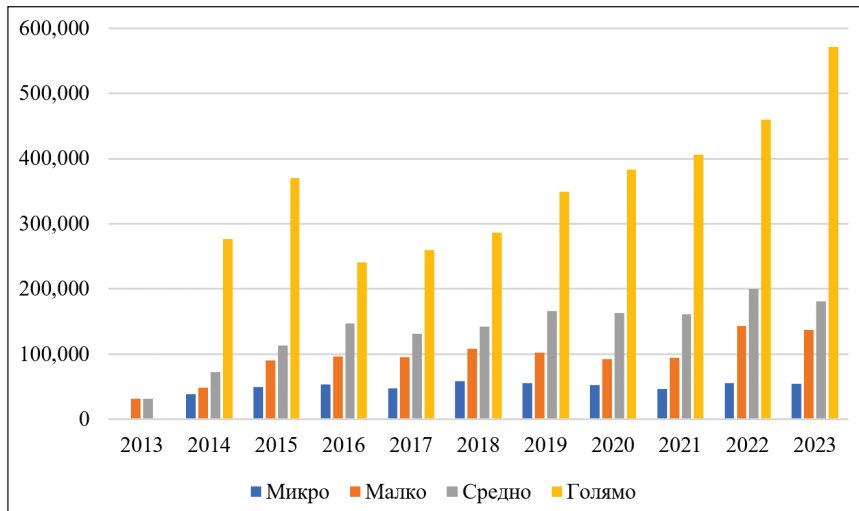
Фиг. 12. Преизчисление на разходите с добавени данни за разходите за НИРД на „Барин Спортс“ АД, 2019–2021 г., по сектори, лв.
Източник: собствени изчисления на база данни от НСИ и данните от табл. 8

Забележка: с буква *a* към всяка година са представени разходите за НИРД на „Барин Спортс“ АД, изчислени на база най-ниския процент за съответната година, докато с буква *b* са представени изчисленията с най-високия процент за съответната година

в подкрепа на тези твърдения. За целите на анализа хипотетично приемаме, че „Барин Спортс“ АД не отчита разходи за НИРД за периода 2019–2021 г. Ако добавим разходите, изчислени в табл. 8, към разходите за НИРД в двата сектора и общо за всички икономически дейности, то съществени флуктуации и изменения в стойностите не се наблюдават (виж фиг. 12).

Ефектът от включването на изчислените НИРД разходи на „Барин Спортс“ АД в двата сектора и общо за всички икономически дейности е почти „незначителен“. Като микропредприятие по Закона за счетоводството фирмата попада в група, която средно формира приблизително 7% от общите НИРД разходи на бизнеса (2020–2023). Следователно добавянето на потенциални неотчетени разходи за НИРД не променя видимо нито нивата, нито трендовете (съгласно данните от фиг. 12). Това може да се дължи на факта, че големите предприятия концентрират около 57% от НИРД, а средните и малките – по-ниски дялове, което намалява влиянието на единична микроединица върху съвкупността.

Въз основа на класификацията по големина на предприятията според броя на наетите лица средните данни за периода 2020–2023 г. показват, че микропредприятията формират приблизително 7% от

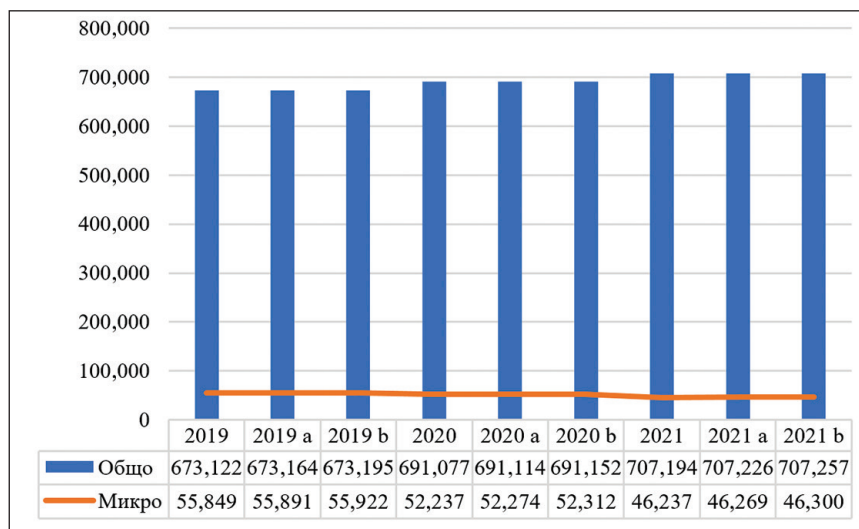
Фиг. 13. Разходи за НИРД в сектор предприятия по големина на предприятията, хил. лв.

Източник: НСИ, 30.05.2025 г.

общия обем на средствата, инвестирани в НИРД. Малките предприятия изразходват средно около 14%, средноголемите – 22%, докато големите – около 57% (виж фиг. 13).

На базата на финансовите отчети „Барин Спортс“ АД е микропредприятие по смисъла на Закона за счетоводството. В рамките на проведеното интервю предприятието се самоидентифицира като малко по размер. Независимо от това за целите на отчетността то е в групата на микропредприятията, поради което ще се анализира като такава.

На фиг. 14 изчислените разходи за НИРД на анализираният предприятие са представени по години към общите разходи за НИРД на микропредприятията в България. Съществени разлики с базовите данни от НСИ за разходи за НИРД от микропредприятията в страната не се наблюдават. По данни на НСИ [2025b] средно за периода 2019–2021 г. броят на микропредприятията в сектор „Създаване и разпространение

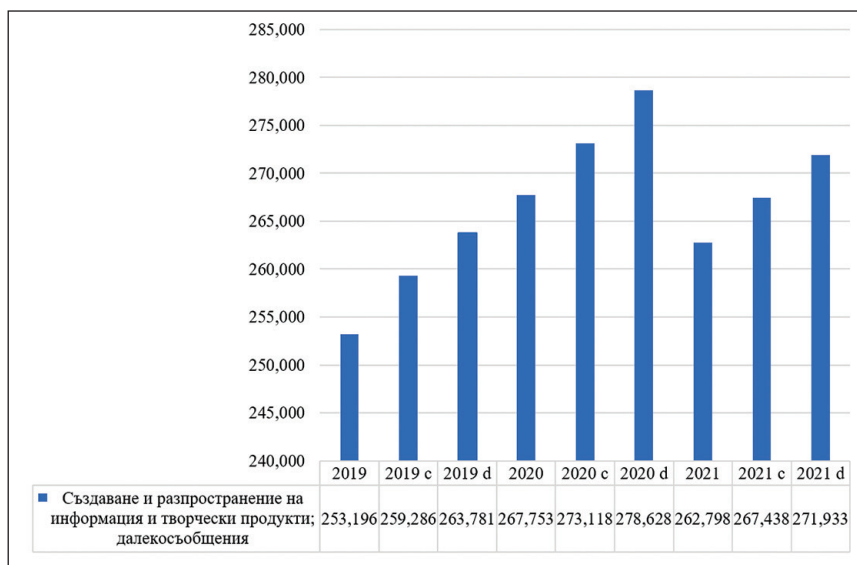

Фиг. 14. Преизчисление на разходите с добавени данни за разходите за НИРД на „Барин Спортс“ АД, 2019–2021 г., по големина на предприятието, лв.

Източник: собствени изчисления на база данни от НСИ и данните от табл. 8
Забележка: с буква *a* към всяка година са представени разходите за НИРД на „Барин Спортс“ АД, изчислени на базата на най-ниския процент за съответната година, докато с буква *b* са представени изчисленията с най-високия процент за съответната година

на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ е около 14 500, а в сектор „Професионални дейности и научни изследвания“ е 46 706 бр. Средният брой на микропредприятията за същия период е 385 195. На базата на тези данни хипотетично приемаме, че 1% от средния брой предприятия, които инвестират в разработването на иновации, не отчитат разходи за НИРД. За целите на примера използваме стойностите на преизчислените разходи за НИРД на „Барин Спортс“ АД от табл. 8. Приемаме, че тези стойности следва да бъдат отчетени от предходно определения 1% предприятия.

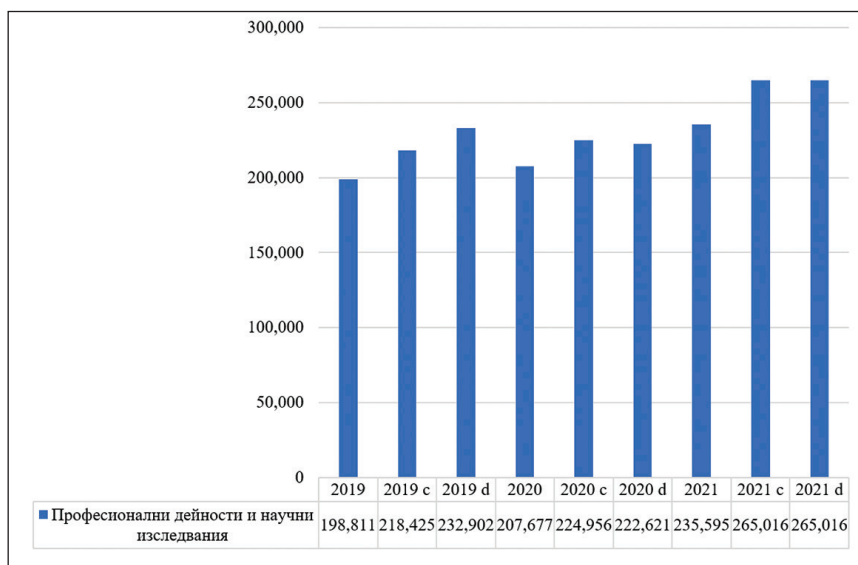
На фиг. 15 и 16 са представени преизчисления на разходите за НИРД при допускане, че всяко от тези неотчитащи предприятия изразходва средства за НИРД в рамките на най-ниския и най-високия

Фиг. 15. Преизчисление на разходите за НИРД при добавяне на един допълнителен процент предприятия от средния за сектора, 2019–2021 г., лв.

Източник: собствени изчисления на база данни от НСИ и данните от табл. 8

Забележка: с буква *с* към всяка година са добавени разходите за НИРД на „Барин Спортс“ АД, умножени по 1% от средния брой предприятия в съответния сектор, изчислени на базата на най-ниския процент за съответната година, докато с буква *d* са представени изчисленията с най-високия процент за съответната година

Фиг. 16. Преизчисление на разходите за НИРД при добавяне на един допълнителен процент предприятия от средния за сектора, 2019–2021 г., лв.

Източник: собствени изчисления на база данни от НСИ и данните от табл. 8

Забележка: с буква *с* към всяка година са добавени разходите за НИРД на „Барин Спортс“ АД, умножени по 1% от средния брой предприятия в съответния сектор, изчислени на базата на най-ниския процент за съответната година, докато с буква *d* са представени изчисленията с най-високия процент за съответната година

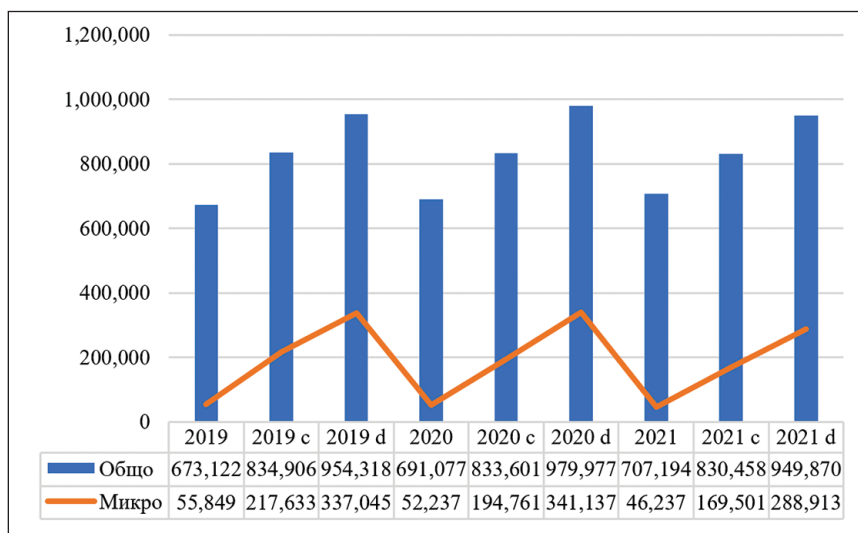
процент за съответната година, изчислени въз основа на данните на „Барин Спортс“ АД. Получените резултат са показателни за съществено увеличение на разходите за НИРД при добавяне на един допълнителен процент отчитащи се предприятия към средния за сектора.

Въпреки че на макроравнище ефектът от добавяне на разходите за НИРД за единица предприятие е незначителен, ако допуснем систематично непълно отчитане, ефектът от него може да е осезаем. По данни на НСИ средно за 2019–2021 г. микропредприятията в двата анализирани сектора са около 61 206 броя. Ако 1% от тях (≈ 612 фир-

ми) не отчитат разходи за НИРД, а реално имат такива в диапазони-те, изчислени по „Барин Спортс“ АД, въвеждането на неотчетените разходи към националните данни може да е значимо. При „ниски“ проценти на НИРД от приходи това означава приблизително 25,46 млн. лв. за 2019 г., 22,83 млн. лв. за 2020 г. и 19,28 млн. лв. за 2021 г. При „високи“ проценти допълнителните разходи са съответно около 44,55 млн. лв., 45,66 млн. лв. и 38,56 млн. лв. Тези стойности са визуализирани на фиг. 15 и 16, където е показано, че промяната на национално равнище е малка при хипотетично добавяне на едно предприятие, но чувствително нараства при добавяне на един допълнителен процент предприятия, които следва да отчитат, но не отчитат разходи за НИРД.

Наблюдаваните различия в данните може да се обяснят на базата на взаимодействието на три основни фактора. Първият е числеността на предприятията. Във връзка с това дори минимален дял от микропредприятията може да формира съществен общ ефект при отчитане на ниски разходи за НИРД, които първично са останали „скрити“ за статистиката. Вторият е секторната принадлежност. Дейностите в областите „Информация, креативни продукти и далекосъобщения“ и „Професионални услуги и научни изследвания“ се характеризират с висока интензивност на НИРД, поради което липсата на пълна отчетност в тези сектори може да доведе до значително подценяване на реалните изразходени ресурси. Третият фактор е използваният счетоводен подход за отчитане и капитализиране на разходите. При капитализация на развойните разходи част от НИРД се отразява като актив в баланса, а не като текущ разход, което повишава вероятността от непълно отчитане на реалните инвестиции в изследователска дейност.

На фиг. 17 е представено аналогично изчисление, извършено въз основа на общия брой микропредприятия за съответните години. Получените резултати позволяват да се предположи, че дори при минимално непълно отчитане на разходите за НИРД (например при 1% от предприятията) потенциалното подценяване на общите разходи за научноизследователска и развойна дейност може да бъде съществено. Динамиката по години показва, че при песимистичния сценарий (с) нарастването достига между 17 и 24%, а при по-оптимистичния (d) – между 34 и 42% спрямо базовите стойности.

Фиг. 17. Преизчисление на разходите за НИРД при добавяне на един допълнителен процент микропредприятия от средния брой, 2019–2021 г., лв.

Източник: собствени изчисления на база данни от НСИ и данните от табл. 8

Забележка: с буква *с* към всяка година са добавени разходите за НИРД на „Барин Спортс“ АД, умножени по 1% от средния брой микропредприятия, изчислени на базата на най-ниския процент за съответната година, докато с буква *d* са представени изчисленията с най-високия процент за съответната година

Подценяването на разходите за научноизследователска и развойна дейност може да има макроикономически последици върху БВП, а оттам и върху оценката на международната конкурентоспособност на икономиката. Ако допуснем, че реалните но неотчетени разходи за НИРД са дори само с 1% по-високи от официално публикуваните данни, влиянието върху БВП може да е значимо поради високия мултипликационен ефект на тези разходи. В България след 2009 г. се наблюдава промяна на източника на финансиране на НИРД от държавния към бизнес сектора, подпомогнато от членството в ЕС и достъпа до структурни фондове. След 2013 г. големите предприятия се утвърждават като основен източник на иновации, формирайки 60% от всички инвестиции в НИРД през 2023 г. Така иновационният

потенциал се концентрира в ограничен брой фирми, докато участието на малките и средните предприятия остава слабо [Иновации.бг 2024, 9–10]. Систематичното подценяване на НИРД може да доведе до занижени оценки на технологичния прогрес и неправилно определяне на приоритетите на публичната политика. От гледна точка на конкурентоспособността системното недоотчитане на НИРД може да доведе до подценяване на иновационния капацитет на страната в международни класации (като Европейското иновационно табло и Глобалния иновационен индекс), ограничавайки достъпа до инвестиции, европейски програми и партньорства. Така България може да бъде възприемана като икономика с ниска иновационна активност, независимо че част от иновациите може да са „скрити“ поради непълна отчетност. В дългосрочен план това подценяване може да доведе до: по-ниски инвестиции в НИРД → по-ниска технологична производителност → по-бавно нарастване на БВП → неефективни бъдещи иновационни политики.

Обобщение: *ограничената достоверност на данните за НИРД на макроикономическо ниво може да има пряко въздействие върху оценката на иновационната интензивност и производителност. За целите на отчетността, когато предприятията не отчитат или отчитат недостовърни данни за своята иновационна дейност, оценката за дела на НИРД в брутния вътрешен продукт и за добавената стойност по сектори може да се изкриви, което да доведе до подценяване на ролята на иновациите като фактор за икономически растеж. Непълната и недостоверна информация може да затрудни публичните институции при формирането на ефективни политики, програми, механизми за финансиране и данъчни стимули за насърчаване на иновациите и научните изследвания. Поради ограниченията на настоящото изследване с цел да се потвърди или отрече авторската хипотеза за неотчитането на реални данни за иновационните дейности на предприятията в България е подходящо бъдещо извършване на представително проучване по сектори и видове иновации. Разработването на аналитичен модел за определяне на ориентиrowъчен дял на разходите за НИРД спрямо приходите на предприятията, диференциран по икономически сектори и размер на организацията, може да повиши точността на бъдещи емпирични изследвания и да подпомогне процеса на вземане на стратегически решения в сферата на иновациите.*

Заклучение

Иновациите са творчески процес по създаване на ново познание за повишаване на конкурентоспособността, устойчивото икономическо развитие и технологичния напредък. Концепцията за иновации, предложена от Шумпетер, се променя във времето под въздействие на глобализацията, дигитализацията и нарастващата необходимост от адаптивност и устойчивост на икономиката. Степента на иновативност на предприятията зависи от множество вътрешноорганизационни фактори, в това число наличните ресурси, НИРД, вътрешнофирмената култура и способността за материализация на идеи в пазарни резултати. Развитието на различни иновационни модели, от технологично тласкан и пазарно теглен до мрежов и отворен, показва, че иновациите са резултат от постоянното взаимодействие между вътрешнофирмените структури и външната среда, в рамките на което постоянно се предават информация и данни между заинтересованите страни. В научната литература частично и на периодична основа са разгледани въпроси, свързани с отчитането и оповестяването на иновационни дейности и резултати. Това може да се дължи на реакция на учените към конкретни събития или изпълнението на краткосрочни научни проекти, след които интересът се измества към нови теми. Коректната отчетността е основополагаща за осигуряване на достоверност, прозрачност, измеримост и проследимост на иновационните резултати на микро- и макроравнище, поради което направените в разработката анализи са интерпретирани от гледна точка на отчетността на НИРД и иновационните дейности.

В резултат на извършените в разработката емпирични проучвания и анализи са установени непълнота и фрагментарност на оповестяванията и отчетените данни за НИРД и иновациите на предприятията от целевата група. **Те са с доказана иновационна дейност и постигнати резултати, но въз основа на анализа на финансовите им отчети се констатира, че тяхната отчетност е ограничена и непълна, като оповестяваните данни за НИРД и иновациите**

са занижени или липсващи. Установените несъответствия между заявеното от управителите в рамките на проведените интервюта и данните от официално публикуваните финансови отчети на тези предприятия поставят под съмнение степента на иновативност на организациите под анализ. Липсата на прозрачност в публикуваните данни намалява възможността за проверимост и оценка на достоверността на информацията и затруднява анализа на отчетените разходи за НИРД и постигнатите иновационни резултати. **Това ни дава основание да твърдим, че текущата отчетност за НИРД и иновациите на анализиранияте предприятия може да е предпоставка за ниска достоверност на предоставяните към НСИ данни.** Подобряването на качеството и надеждността на тази информация изисква хармонизиране на дефинициите и указанията между статистическата и счетоводната рамка, въвеждане на минимален набор от задължителни оповестявания относно фазите и критериите за признаване на разходите за НИРД, както и повишаване на компетентността и ангажираността на счетоводния и управленския персонал. **На базата на клъстерния анализ на литературата за НИРД и иновациите може да се предположи, че липсата на устойчив академичен фокус върху отчетността е предпоставка за потенциална липса на научнообоснована теоретична и методологична основа за нейното практическо прилагане. В резултат, може да се ограничи възможността за натрупване на научно знание, необходимо за изграждане на единни стандарти, дефиниции и добри практики в областта на отчетността за НИРД и иновациите на предприятията.**

Непълното или липсващо отчитане на реално извършените разходи за НИРД от страна на предприятията може да окаже неблагоприятно въздействие върху националната икономика, тъй като може да доведе до последващо подценяване на действителния иновационен потенциал на страната. Икономиката на България често се класифицира като такава с ниска иновационна интензивност в рамките на международни сравнителни анализи и иновационни индекси, което в значителна степен може да е резултат от некоректно определяне на влиянието на иновациите върху икономическия растеж и производителността. Непълното отчитане на данните за НИРД може да доведе до изкривяване на оценките за приноса на научноизследователската и развойната дейност към brutния

вътрешен продукт, добавената стойност в отделните сектори и производителността на труда.

На основата на извършения теоретичен и емпиричен анализ в разработката могат да се изведат следните предпоставки и причинно-следствени връзки за наличието на недоверливи данни между отчитаната и предоставяната от нефинансовите предприятия информация и реалното състояние и развитие на НИРД и иновациите:

Предпоставки с нормативен характер

Наличието на недоверливи данни може да се търси в методологичната и терминологичната несъгласуваност между утвърдени методически ръководства (като „Осло“ и „Фраскати“) и счетоводните стандарти, прилагани в България. Нормативната възможност част от разходите в научноизследователската фаза да се отчитат като текущи, както и неясното разграничаване между изследователската и развойната фаза, може да доведе до субективност при попълването на справките към НСИ.

Причини с вътрешноорганизационно и управленско естество

Фактори, които могат да окажат въздействие върху достоверността на отчитаните данни, са липсата на вътрешнофирмени системи за проследяване на НИРД и иновационните дейности, потенциални ограничения във възможностите на използвания счетоводен софтуер и вътрешнофирмената култура по повод отчетността и оповестяването на подобна информация. В контекста на фирмената култура възможна предпоставка за отчитането на недоверливи данни е и явлението „символично съответствие“, при което предприятията само формално декларират иновативност пред обществото, без реално да са ангажирани с този процес. Когато отчетността се възприема като „документооборот“ за изпълнение на нормативно изискване за публичност на данните, а не като управленски инструмент за подобряване на конкурентоспособността, то е възможно това негативно да повлияе върху достоверността на подаваната информация от предприятията. В допълнение, когато попълването на справките се делегира на счетоводството без последващ управленски мониторинг и контрол, е възможно да се създадат предпоставки за неподаване или селективно подаване на информация, пряко влияещо върху достоверността на данните.

Причини, свързани с ниската информираност и познанията на лицата, задължени и отговорни за попълването и подаването на данни за НИРД и иновациите

Ниската информираност относно нормативните изисквания и възприемането на отчетността като административна формалност може да е фактор за неподдаване или непълно попълване на справките към НСИ. Когато отговорни за попълването на справките лица не притежават достатъчно компетенции в областта на иновациите или практически опит за коректно идентифициране и класифициране на разходите, свързани с НИРД, това може да доведе до несъгласуваност между действително извършените дейности и отчетените разходи за нововъведения. Подобен риск е възможен най-вече в малките и микропредприятията, където счетоводството е поверено на външна фирма, а комуникацията между управленския персонал и счетоводителя е ограничена.

Комбинацията от тези фактори може да доведе до следната причинно-следствена връзка: нормативни и терминологични несъответствия → некоректно определяне на иновативните дейности на предприятието → погрешна класификация и некоректно отчитане на разходите за НИРД → непълни или недостоверни данни във вътрешната счетоводна система → некоректно определяне на степента на иновативност на предприятието → неподдаване или подаване на недостоверни данни за НИРД и иновациите към НСИ → подценен или надценен иновационен потенциал на икономиката.

Въз основа на оценката на достоверността и очертаните предпоставки и причинно-следствени връзки за ниската достоверност и заниженото представяне на данните за НИРД и иновациите на нефинансовите предприятия могат да се направят някои **препоръки**.

Препоръки към управителите на иновативни предприятия:

1. Да се преразгледат и при необходимост да се въведат вътрешнофирмени системи за аналитично проследяване на разходите по отделни фази на иновационния процес. Възможно е и създаването на работни групи между различни отдели, свързани с разработването и отчитането на иновациите, с цел да се подобрят събирането на информация и координацията в процеса на отчетност.

2. Препоръчително е изграждането на вътрешнофирмена култура за доброволно оповестяване на данни и прозрачност на инфор-

мацията. Доброволното оповестяване, извън регулаторните изисквания, може да повиши доверието на инвеститорите, партньорите, обществото и контролните органи върху публикуваните данни за финансово-икономическото състояние на организацията.

3. Повишаване на мониторинга и контрола върху отчитаните от счетоводството данни. Според закона за счетоводството управителите на предприятията „отговарят за съставянето, съдържанието и публикуването на финансовите отчети и на годишните доклади“ [Закон за счетоводството, чл. 16, ал. 1, т. 1]. Цялостното делегиране на това задължение към счетоводителите може да доведе до пропуски в отчетността. Повишаването на комуникацията между управителите и счетоводителите подпомага за своевременното откриване и коригиране на неточности, по-доброто разбиране на иновационните процеси, както и за вземането на информационно обосновани управленски решения.

4. Управителите на иновативни предприятия е подходящо да са активна страна в комуникацията с НСИ. Чрез конструктивен и регулярен диалог може да се постигне по-добро разбиране на целите и обхвата на изискуемите в отчетите данни и да се усъвършенстват инструментите за тяхното попълване.

Препоръки към счетоводителите:

1. В счетоводната практика, наред със Закона за счетоводството и приложимите счетоводни стандарти, да се прилагат и допълнителни стандарти, нормативни актове и документи с несчетоводен характер, които косвено могат да подпомогнат отчетността в областта на иновациите.

2. Счетоводителите да съдействат за подобряване на качеството на отчитаната информация чрез активно участие в създаването на по-детайлни вътрешни аналитични системи и механизми за вътрешен мониторинг и контрол на събираните и обработвани данни.

3. Необходима е промяна във визията на счетоводителите за негативните ефекти от публикуването на информация за НИРД и иновациите на предприятията. Предприятията могат да разработят вътрешна методология за определяне на това каква част от данните за иновационните дейности попадат в хипотезите на търговска тайна и не следва да се оповестяват. Подобна методология би подпомогнала процеса по отчитане и изсветляване на данни за НИРД и иновациите.

Препоръки към Националния статистически институт:

1. Да се преразгледат указанията към справката за НИРД и справката за иновационната дейност на предприятията с цел хармонизиране на използваните дефиниции между тези от счетоводните стандарти и ръководствата „Осло“ и „Фраскати“. По-конкретно, възможно е терминът „стока“ в указанията към справката да се замени с термина „продукт“. Продуктът е „нещо, което е направено, произведено, което е резултат на човешки труд, произведение, изделие“ [Речник на съвременния български книжовен език]. Счетоводно, това е краткотраен актив, „създаден в резултат на производствен процес в предприятието и предназначен за продажба“ [НСС 2 Стоково-материални запаси, чл. 2, т. б]. Замяната на стока с продукт не променя същността на термина „иновационен продукт“, но може да подпомогне за по-коректното му интерпретиране от страна счетоводния персонал. В допълнение, в справката е въведено определение за „иновация с екологични ползи“, дефинираща я като „реализирането на пазара на нов или усъвършенстван продукт и/или внедряването в предприятието на нов или усъвършенстван процес“. В случая в определението не е използван терминът „стока“. Следователно замяната на „стока“ с „продукт“ в дефиницията за „продуктова иновация“ може да се разглежда като унифициране на използваната терминология, а не като значителна промяна в нея. Предложените препоръки може да ограничат риска от терминологични несъответствия и пропуски в отчетността.

2. В указанията към справките да се предложат практически примери, насоки и правила за класифициране на разходите по фази на иновационния процес. Възможно е разработването на наръчници и ръководства с конкретни указания, примери, добри практики, съобразени със специфичните потребности на лицата, изготвящи справките.

3. Да се подобри комуникацията с бизнеса, включително чрез редовни консултации и обучения, с което може да се допринесе за по-ефективно и коректно попълване на изискуемите данни.

4. Организирането на информационни кампании за необходимостта от попълване на данните и добавената стойност за предприятията може в дългосрочен план да намали броя на непълните или неточни отчети и да създаде по-устойчива култура на сътрудничество между бизнеса и НСИ.

5. Чрез използване на изкуствен интелект е възможно повишаване на контролните функции и механизми върху подаваните от предприятията данни.

Препоръки към нормативните актове в областта на НИРД и иновациите:

1. Да се преразгледат счетоводните стандарти, за да се предложи по-ясна дефиниция на понятията „НИРД“ и „иновации“, съобразена както с отчетността им, така и с методическите ръководства „Осло“ и „Фраскати“.

2. Въвеждането на разграничение между фундаментални изследвания, приложни изследвания и експериментални разработки в текстовете на стандартите, както и примери за разходи по вид изследвания, може да подпомогне коректното им отчитане.

3. Да се разработят механизми за стимулиране на отчетността под формата на информационно-рекламни кампании за представяне на добри практики. Конкурси за навременно и напълно отчетло се предприятие по големина на организацията с финансови или нефинансови награди също може да мотивират предприятията да отчитат детайлна информация за иновационните си дейности.

4. Въвеждане на изискване за нефинансови оповестявания към финансовите отчети независимо от размера на предприятието. Настоящата практика позволява на микро- и малките предприятия да публикуват съкратена форма на финансовите си отчети. Подходящо би било въвеждането на минимален задължителен набор от показатели (количествени и качествени), които предприятията, създаващи ново знание и иновации, независимо от размера да оповестяват към финансовите си отчети.

Обобщение: изпълнението на дефинираната цел на разработката потвърждава изследователската теза и формулираните работни хипотези. Коректното същностно разбиране на НИРД и иновациите е предпоставка за повишаване на достоверността на информацията, събирана, обобщавана и предоставяна от нефинансовите предприятия, което би изсветлило данните за иновационното представяне на предприятията. Липсата на достоверност на отчетените данни може да доведе до некоректно завишаване или занижаване на иноватив-

ността на предприятията, което да повлияе при последващата оценка на иновационния потенциал на България. Ограничената и непълна отчетност затруднява обективната оценка на резултатите от иновационните дейности на микроравнище, намалява прозрачността и възможностите за коректен финансов и инвестиционен анализ от външни заинтересовани страни.

Поради липса на дефиниция за понятието „иновации“ в приложимите счетоводни стандарти и ограниченията за признаване на активи, които са резултат от НИРД, значителна част от иновационните дейности остават извън обхвата на отчетността. Това може да доведе до така наречените „тъмни иновации“, които не могат да бъдат надеждно измерени и оценени и съответно са недекларирани пред държавата и обществото. Разходите за НИРД, които са важен количествен показател за оценка на иновативността на предприятията, се тълкуват и отчитат различно от гледна точка на счетоводните стандарти и методическите ръководства за събиране и обработка на статистически данни. Различия има както в отчитането на разходите като текущи или капитализируеми, така и в разграничението им по фази и обхват. Идентифицирането на разходите между изследователската и развойната фаза често е затруднено от вътрешноорганизационна фрагментация или липса на подходящи счетоводно-информационни системи. Отчитането на НИРД и иновациите на предприятията се ограничава до въведени в счетоводните стандарти критерии и правила, чиято интерпретация е често субективна и зависи от компетенциите на счетоводния персонал. Това поставя под въпрос възможността за пълно, надеждно и съпоставимо представяне на разходите за НИРД и иновационните дейности и подчертава необходимостта от подобрене на нормативната рамка в областта на отчетността.

Резултатите от разработката дават основание да се постави въпросът доколко текущо прилаганият метод за събиране на преки данни относно НИРД и иновационната дейност на предприятията не води до изкривяване на информацията за реалните иновации. Подобно информационно изкривяване произтича най-вече от това, че събираните преки данни зависят в значителна степен от компетентността, знанията и субективните възприятия на ръководителите, счетоводителите и управленския персонал. Това може да доведе до

подценяване или надценяване на нивото на иновативност на предприятието, което поражда необходимостта от използване на по-обективни и индиректни източници на данни за оценка на иновационната дейност на организациите. Бъдещите изследвания в областта следва да бъдат насочени към по-задълбочен анализ на разглежданата проблематика относно възможността за използване на други методи и подходи за събиране на подходящи индиректни данни за НИРД и иновационната дейност.

Литература

- Бакърджиева, Р., 2020. Оценка на нефинансовото представяне на фирмите в България. Икономическо развитие и политики – реалности и перспективи С., Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 779–788. https://www.iki.bas.bg/files/Economic_Development_0.pdf
- Ганева, З., 2016. Да преоткрием статистиката с IBM SPSS Statistics. С., „Елестра“ ЕООД. ISBN 978-619-7292-01-5.
- Георгиев, И., Цветков, Цв., 1997. Мениджмънт на фирмените иновации и инвестиции. С., УИ „Стопанство“.
- Георгиева, В. Д., 2019. Счетоводно отчитане на разходи за иновационни проекти (основен курс за несчетоводители). Ботевград, МВБУ, с. 168. ISBN 978-954-9432-90-9 (CD).
- Георгиева, В. Д., 2020. Фактори, които оказват въздействие върху оповестяванията за научноизследователска и развойна дейност на български иновативни предприятия. Приносите на счетоводството в икономическата наука. С., ИК УНСС, 341–348.
- Георгиева, Д., 2017. Достоверното счетоводно дефиниране на научноизследователска и развойна дейност. Българо-македонското научно и иновационно сътрудничество: резултати от съвместен научноизследователски проект между Българската академия на науките и Македонската академия на науките и изкуствата. С., ИИИ при БАН, Изд. „Авангард Прима“, 121–137.
- Георгиева, Т., 2006. Планиране на иновациите. В. Търново, „Абагар“.
- Георгиева, Т., 2008. Изграждане на иновационна култура – съвременни измерения и предизвикателства пред българския бизнес. – В: Иновациите – европейски, национални и регионални политики. С., Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, 114–140. <https://www.researchgate.net/publication/313226828>
- Гоев, В., 1996. Статистическа обработка и анализ на информацията от социологически, маркетингови и политически изследвания с SPSS. С., УИ „Стопанство“.
- Директива (ЕС) 2022/2464 на Европейския парламент и на Съвета от 14.12.2022 г. за изменение на Регламент (ЕС) № 537/2014, Директива 2004/109/ЕО, Директива 2006/43/ЕО и Директива 2013/34/ЕС по отношение на отчитането на предприятията във връзка с устойчивостта.

- Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26.06.2013 г. относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия и за изменение на Директива 2006/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директиви 78/660/ЕИО и 83/349/ЕИО на Съвета (текст от значение за ЕИП). Официален вестник на Европейския съюз, L 182, 29.06.2013 г., 19–76. Директивата е изменена с Директива 2014/95/ЕС (ОВ L 330, с. 1, 15.11.2014), Директива 2014/102/ЕС (ОВ L 334, с. 86, 21.11.2014), Директива (ЕС) 2021/2101 (ОВ L 429, с. 1, 1.12.2021), Директива (ЕС) 2022/2464 (ОВ L 322, с. 15, 16.12.2022), Директива (ЕС) 2023/2864 (ОВ L 2864, с. 1, 20.12.2023), Делегирана директива (ЕС) 2023/2775 на Комисията (ОВ L 2775, с. 1, 21.12.2023) и Директива (ЕС) 2024/1306 (ОВ L 1306, с. 1, 8.05.2024).
- Дракър, П., 2002. Иновации и предприемачество. С., „Класика и стил“ ООД.
- Европейското иновационно табло, 2025, профил за България. https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2025/ec_rtd_eis-country-profile-bg.pdf
- Закон за авторското право и сродните му права. – ДВ, бр. 56, 29.06.1993; посл. изм. и допълн. ДВ, бр. 70, 20.08.2024.
- Закон за защита на търговската тайна. – ДВ, бр. 28, 5.04.2019.
- Закон за статистиката. <https://lex.bg/laws/ldoc/2134668297>
- Закон за счетоводството. <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136697598>
- Иванова, Р., 2015. Мястото на иновациите и НИРД в икономиката на България. – В: Годишник на Бургаския свободен университет. Т. 32, 159–184. <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=421445>
- Икономическа енциклопедия, 2005. С., „Наука и изкуство“. ISBN 954-02-0199-X.
- Иновации.бг, 2024. Иновации и устойчивост за бъдещ растеж. Фондация „Приложни изследвания и комуникации“. ISSN 2815-259X, ISBN 978-954-9456-38-7. Онлайн достъпно на: https://arcfund.net/wp-content/uploads/2024/12/Innovation_2024_BG_WEB_final-1.pdf
- Керемидчиев, С., Градев, Т., Димитров, Л., 2012. Предизвикателствата пред измерване на нематериалните активи в България. – Икономически изследвания, № 2, 129–139.
- Леонидов, А., 2001. Информационна революция, глобализация и икономически растеж. – Икономическа мисъл, № 3, 3–23. <https://etj.iki.bas.bg/general-economics-and-teaching/2022/06/17/informacionna-revoluciya-globalizaciya-i-ikonomeski-raste>
- Миланова, А., Найденова, П., 2024. Иновационен потенциал и организационна култура в образованието в дискурса на социоекономи-

ческата антропология. С., Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISBN 978-619-245-379-4.

Мотиви към проект на Закон за насърчаване на научните изследвания и иновациите, 2023. <https://strategy.bg/PUBLICCONSULTATIONS/View.aspx?Id=7614>

МСС 38 „Нематериални активи“. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023R1803>

Найденова, П., 2023. Кризата – предизвикателство към иновационния потенциал. Икономическо развитие и политики: реалности и перспективи. Предизвикателства и рискове в условията на наслагващи се кризи. – В: Сборник статии от Национална научна конференция с международно участие, 21–22 ноември 2022 г., София (517–525). С., Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“. Available from: https://www.iki.bas.bg/files/sbornik_2023.pdf

Народно събрание на Република България, официален сайт <https://www.parliament.bg/bg/parliamentarycommittees/3599/reports/21031>; <https://www.parliament.bg/bg/parliamentarycommittees/3599/reports/21031>; <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/166258>

Национална програма за развитие „България 2030“. <https://strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=1330>

Ненов, Т., 2010. Управление на иновациите. С., Изд. „Наука и икономика“.

НСИ, 2025a. <https://www.nsi.bg/bg/content/12409/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B8/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BD%D0%B8%D1%80%D0%B4>. Последно посещение на 1.04.2025 г.

НСИ, 2025b. https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=789

НСИ, 2025c. <https://www.nsi.bg/statistical-data/303/874>

НСС 2 Стоково-материални запаси.

Пожаревска, Р., Башева, Сн., 2019. Счетоводно представяне на резултатите от иновационните дейности – актуални проблеми. Иновации и предприемачество в образованието и бизнеса. Ботевград, МВБУ, 35–54.

Речник на съвременния български книжовен език. <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B0/>

- Русчева, Д., Димитрова, А., 2023. Зърнопроизводството в България: развитие и иновации. Икономическо развитие и политики: реалности и перспективи. Предизвикателства и рискове в условията на наслагващи се кризи. – В: Сборник статии от Национална научна конференция с международно участие, 21–22 ноември 2022 г., София (459–466). С., Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“. Available from: https://www.iki.bas.bg/files/sbornik_2023.pdf
- Ръководство от Осло, 2018. Достъпно на: https://www.oecd.org/en/publications/oslo-manual-2018_9789264304604-en.html. Последно посещение на 26.03.2025 г.
- Скритите иновации, 2020. Фондация „Приложни изследвания и комуникации“. Резултати от проект „Скритите иновации: Анализ на изследователската и иновационната активност, която остава необхваната от официалната статистика“. Изпълнява се с финансовата подкрепа на Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на ЕИП. Проектът е осъществен от колектив с участието на доц. д-р Даниела Венциславова Георгиева.
- Справка за иновационната дейност на предприятието, НСИ. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pages/GOD2024/P5/26_%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9A%D0%90%20%D0%97%D0%90%20%D0%98%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%9E%D0%9D%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%90%20%D0%94%D0%95%D0%99%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%94%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%AF%D0%A2%D0%98%D0%95%D0%A2%D0%9E%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%97%20%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%98%D0%9E%D0%94%D0%90%202022%20-%202024%20%D0%93%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90.pdf
- Справка за НИРД, НСИ. [https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pages/GOD2024/P4/18_%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9A%D0%90%20%D0%97%D0%90%20%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%98%D0%97%D0%A1%D0%9B%D0%95%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%A1%D0%9A%D0%90%D0%A2%D0%90%20%D0%98%20%D0%A0%D0%90%D0%97%D0%92%D0%9E%D0%99%D0%9D%D0%90%20%D0%94%D0%95%D0%99%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%20%D0%9D%D0%98%D0%A0%D0%94\]%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%97%202024%20%D0%93%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90.pdf](https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pages/GOD2024/P4/18_%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9A%D0%90%20%D0%97%D0%90%20%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%98%D0%97%D0%A1%D0%9B%D0%95%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%A1%D0%9A%D0%90%D0%A2%D0%90%20%D0%98%20%D0%A0%D0%90%D0%97%D0%92%D0%9E%D0%99%D0%9D%D0%90%20%D0%94%D0%95%D0%99%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%20%D0%9D%D0%98%D0%A0%D0%94]%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%97%202024%20%D0%93%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90.pdf)

СС 38 „Нематериални активи“. – ДВ, бр. 30, 2005; посл. изм. и допълн. ДВ, бр. 86, 2007.

Тотев, С. А., Ангелова, Р. И., Стоянчева, Д. Г., Иванова, Д. М., Дончева, Д. Т., 2020. Иновационна активност и ефективност в индустрията. Емпирично изследване на предприятия в ЮИР. Стара Загора, КОТА. ISBN 978-954-305-565-4.

Христов, И., 2002. Управление на инвестициите и иновациите. Бургас, ИК „Метаник-М“.

Abeysekera, I., 2006. The project of intellectual capital disclosure: Researching the research. – *Journal of Intellectual Capital*, 7 (1), 61–77.

Aglietta, M., 2011. Do we really measure the challenge? Measure for measure: How well do we measure development? *Proceedings of the 8th AFD-EUDN Conference*. Paris, *Revue d'Économie du Développement*.

Ahlawat, P., Krause, T., Pagano, E., Banerjee, S., Jarvis, F., Justin, J., Emerson, G., 2019, November 22. How software companies can get more bang for their R&D buck. Boston Consulting Group. <https://www.bcg.com/publications/2019/software-companies-using-research-and-development-more?>

Alves, M. C. G., Antunes, E. C., 2010. A Implementação das Normas Internacionais de Contabilidade na Europa – Um Estudo Comparativo. Retrieved October 28, 2019, from https://www.researchgate.net/publication/46464642_A_Implementacao_das_Normas_Internacionais_de_Contabilidade_na_Europa_-_Um_Estudo_Comparativo

Baldwin, E., Curley, M., 2007. Managing IT innovation for business value: Practical strategies for IT and business managers. Hillsboro, Intel Press.

Baregheh, A., Rowley, J., Sambrook, S., 2009. Towards multi-disciplinary definition of innovation. – *Management decisions*, 47: 8, 1323–1339.

Barge-Gil, A., López, A., 2014. R&D determinants: Accounting for the differences between research and development. – *Research Policy*, 43 (9), 1634–1648. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2014.04.017>

Barth, M. E., Gee, K. H., 2024. Accounting and innovation: Paths forward for research. – *Journal of Accounting and Economics*, 78 (2–3), 101733. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2024.101733>

Bartol, K. M., Martin, D. C., 1991. *Management*. New York, McGraw-Hill, 1991.

Bauwhede, H., Willekens, M., 2008. Disclosure on corporate governance in the European Union. – *Corporate Governance: An International Review*. Vol. 16, No 2, 101–115.

- Beretta, S., Bozzolan, S., 2008. Quantity versus quality: The case of forward-looking disclosure. – *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 23 (3), 333–375.
- Bloemendaal, E., 2020. The effects of R&D investments on financial performance: a comparison between hightech and non-high-tech companies. <http://essay.utwente.nl/81782/>
- Bootink, L. W., Saka-Helmhout, A., 2017. The effects of R&D intensity and internationalization on the performance of non-high-tech SMEs. – *International Small Business Journal*, 36 (1), 81–103. <https://doi.org/10.1177/0266242617707566>
- Börner, K., 2010. *Atlas of Science: Visualizing what we know*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Branzova, P., Dimitrova, A., 2023. Innovations in Tillage. SHS Web of Conferences, 176, 1–8. ISSN 2261-2424.
- Brennan, T., Ernst, P., Katz, J., Roth, E., 2020, November. Building an R&D strategy for modern times. McKinsey & Company. Available from: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/building-an-r-and-d-strategy-for-modern-times>
- Bukar, U. A., Sayeed, M. S., Abdul Razak, S. F., Yogarayan, S., Amodu, O. A., Raja Mahmood, R. A., 2023. A method for analyzing text using VOSviewer. *MethodsX*, 11, 102339. <https://doi.org/10.1016/j.mex.2023.102339>
- Chalmers, K., Godfrey, J. M., 2004. Reputation costs: The impetus for voluntary derivative financial instruments reporting. *Accounting, organizations and society*, 29 (2), 95–125.
- Chao, R. O., Kavadias, S., 2013. R&D intensity and the new product development portfolio. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 664–675. <https://doi.org/10.1109/TEM.2013.2257792>
- Chen, C., Gu, J., Luo, R., 2022. Corporate innovation and R&D expenditure disclosures. *Technological Forecasting and Social Change*, 174, 121230. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121230>
- Cheng, J., Zhao, J., 2018. Research on the relationship between R&D textual disclosure and profitability. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, vol. 281, Atlantis press, 405–410.
- Chesbrough, H. W., 2003. *Open Innovation: The new imperative for creating and profiting from technology*. Boston, Harvard Business School Press.
- Chobanova, R., 2023a. Otsenka na inovatsiite v predpriyatiyata: teoretichni aspekti. Evaluation of innovations in enterprises: theoretical aspects. – *Economic Thought Journal*, 68 (4), 359–379 (in Bulgarian). <https://doi.org/10.56497/etj2368401>

- Chobanova, R., 2023b. Otsenka na inovatsiite v predpriyatiyata na primera na Balgariya. (Assessment of Innovations in Enterprises: The Case of Bulgaria.) – *Economic Thought Journal*, 68 (5), 455–482 (in Bulgarian).
- Corrado, A., Hulten, C., Sichel, D., 2005. Measuring Capital and Technology: an Expanded Framework. – In: *Measuring Capital in The New Economy*. C. Corrado, J. Haltiwanger and D. Sichel (eds.). *Studies in Income and Wealth*, 65, 11–41. University of Chicago Press, Chicago. Цит. в: Aglietta, M., 2011. Do we really measure the challenge? Measure for measure: How well do we measure development? – *Proceedings of the 8th AFD-EUDN Conference*. Paris, *Revue d'Économie du Développement*.
- Curley, M., Salmelin, B., 2013. Open Innovation 2.0: A New Paradigm. Open Innovation Strategy and Policy Group (OISPG). European Commission. <https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/24-oi-spgopeninnovation20anewparadigm-whitepaper.pdf>
- Dave, P., Wadhwa, V., Aggarwal, S., Seetharman, A., 2013. The impact of research and development on the financial sustainability of information technology (IT) companies listed on the S&P 500 Index. – *Journal of Sustainable Development*, 6 (11), 122–138. <https://doi.org/10.5539/jsd.v6n11p122>
- Dimitrova, A., 2022. Tehnologichnite inovatsii v zemedeliето kato nachin za povishavane na prodovolstvenata sigurnost. (Technological Innovations in Agriculture as a Way to Increase Food Security). – *Economic Thought Journal*, 67 (6), 692–704 (in Bulgarian). <https://doi.org/10.56497/etj2267604>
- Drivetrain, 2025. R&D as a percentage of revenue. <https://www.drivetrain.ai/strategic-finance-glossary/r-and-d-as-a-percentage-of-revenue?>
- Dyhdalewicz, A., 2018. Orientation at research and development activity from the perspective of the accounting information system. – *Optimum. Economic Studies*, 94 (4), 13–26. <https://doi.org/10.15290/oes.2018.04.94.02>
- Edison, H., Bin Ali, N., Torkar, R., 2013. Towards innovation measurement in the software industry. – *Journal of Systems and Software*, 86 (6), 1390–1407. <https://doi.org/10.1016/j.jss.2013.01.013>
- Edwards-Schachter, M., 2018. The nature and variety of innovation. – *International Journal of Innovation Studies*, 2 (2), 65–79.
- EIB Investment Survey Country Overview 2023: Bulgaria, European Investment Bank. https://www.eib.org/attachments/lucalli/20230340_econ_eibis_2023_bulgaria_en.pdf
- Entwistle, G., 1999. Exploring the R&D disclosure environment. – *Accounting Horizons*, vol. 13, No 4, 323–342.

- European Financial Reporting Advisory Group, 2021. Discussion paper: Better information on intangibles: Which is the best way to go? <https://www.efrag.org/en/news-and-calendar/news/efrag-discussion-paper-better-information-on-intangibles-which-is-the-best-way-to-go>
- Galindo-Rueda, F., Van Cruysen, A., 2016. Testing innovation survey concepts, definitions and questions: Findings from cognitive interviews with business managers. Paris, OECD. <http://oe.cd/innocognitive>
- Gault, F., 2018. Defining and measuring innovation in all sectors of the economy. – *Research Policy*, 47 (3), 617–622. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.01.007>
- Gerring, J., 2017. Strategies for social inquiry. – In: Case study research: Principles and practices. Second edition. UK, Cambridge university press.
- Green paper on innovation. European commission, 1995.
- Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development – Frascati Manual, OECD. https://www.oecd.org/en/publications/frascati-manual-2015_9789264239012-en.html
- Healy, P. M., Palepu, K. G., 2001. Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: A review of the empirical disclosure literature. – *Journal of Accounting and Economics*, 31 (1–3), 405–440.
- Hottenrott, H., Lopes-Bento, C., 2016. R&D partnerships and innovation performance: Can there be too much of a good thing? – *Journal of Product Innovation Management*, 33 (6), 773–794. <https://doi.org/10.1111/jpim.12311>
- Hunter, L., Webster, E., Wyatt, A., 2012. Accounting for Expenditure on Intangibles. – *Abacus*, 48 (1), 104–145.
- IASB, 2025. <https://www.ifrs.org/projects/work-plan/intangible-assets/#about>
- James, P. A., Haanaes, K., Michael, D. C., Sirkin, H. L., Taylor, A., 2008. Innovation 2008: Is the tide turning? The Boston Consulting Group.
- Цит. в: Edison, H., Bin Ali, N., Torkar, R., 2013. Towards innovation measurement in the software industry. – *Journal of Systems and Software*, 86 (6), 1390–1407. <https://doi.org/10.1016/j.jss.2013.01.013>
- Jones, D., 2007. Voluntary disclosure in R&D-intensive industries. – *Contemporary Accounting Research*, 24 (2), 489–522.
- Jones, S., Higgins, A. D., 2006. Australia's switch to international financial reporting standards: A perspective from account preparers. – *Accounting and finance*, 46 (4), 629–652.
- Joseph A. Schumpeter, 1911. *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*. Dunker & Humblot.
- Keller, S., Korkmaz, G., Robbins, C., Shipp, S., 2018. Opportunities to observe and measure intangible inputs to innovation: Definitions,

- operationalization, and examples. – Proceedings of the National Academy of Sciences, Vol. 115, No 5, 12638–12645. <https://www.pnas.org/doi/pdf/10.1073/pnas.1800467115>
- Laursen, K., Salter, A., 2006. Open for innovation: The role of openness in explaining innovation performance among U.K. manufacturing firms. – *Strategic Management Journal*, 27 (2), 131–150. <https://doi.org/10.1002/smj.507>
- Lee, C., Xiang, Z., 2023. Collaborative innovation and R&D disclosures: Evidence from co-patents. – ESSEC Business School Research Paper, No 2023-03. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4493328
- Leung, T. Y., Sharma, P., 2021. Differences in the impact of R&D intensity and R&D internationalization on firm performance – Mediating role of innovation performance. – *Journal of Business Research*, 131, 81–91. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.03.060>
- Linton, J. D., 2009. De-babelizing the language of innovation. – *Technovation*, 29 (11), 729–737. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2009.04.006>
- Manuylenko, V. V., Mishchenko, A. A., Bigday, O. B., Putrenok, Y. L., Savtsova, A. V., 2015. A comprehensive definition of the concept of innovation in Russian and international science. – *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5 (4), 1029–1037.
- Mazzi, F., Slack, R., Tsalavoutas, I., Tsoligkas, F., 2022. Exploring investor views on accounting for R&D costs under IAS 38. – *Journal of Accounting and Public Policy*, 41 (2), 106944. <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2022.106944>
- Merkley, K., 2014. Narrative disclosure and earnings performance: evidence from R&D disclosures. – *The Accounting Review*, vol. 89, No 2, 725–757.
- Naheed, R., Waqas, M., Ahmad, N., Iqbal, M., Ismail, M., 2024. Fostering sustainability and green innovation reporting in manufacturing firms: An investigation of barriers through ISM-MICMAC approach. *Environment, Development and Sustainability*. <https://doi.org/10.1007/s10668-024-04771-7>
- National Center for Science and Engineering Statistics, 2024, September 30. Business R&D performance in the United States nears \$700 billion in 2022 (NSF 24-334). U.S. National Science Foundation. <https://ncses.nsf.gov/pubs/nsf24334>
- Nekhili, M., Boubaker, S., Lakhali, F., 2012. Ownership structure, R&D voluntary disclosure and market value of firms: the French case. – *International Journal of Business*, vol. 17, No 2, 126–140.

- Nekhili, M., Hussainey, K., Cheffi, W., Chitoui, T., Tchakoute-Tchuigoua, H., 2016. R&D narrative disclosure, corporate governance and market value: evidence from France. – *The Journal of Applied Business Research*, vol. 32, No 1, 111–126.
- Nichita, E. M., 2019. Intangible assets – Insights from a literature review. – *Accounting and Management Information Systems*, 18 (2), 224–261. <https://ssrn.com/abstract=3408506>
- OECD/Eurostat, 2018, Oslo Manual, 2018. Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation. 4th Edition. The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities. Paris, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>
- Oliveira, L., Rodrigues, L., Craig, R., 2006. Firm-specific determinants of intangibles reporting: evidence from the Portuguese stock market. – *Journal of human resource costing & accounting*, 10 (1), 11–33.
- Paikada, A., 2024. Striking the balance: How much should your business spend on R&D? Relecura. <https://relecura.ai/striking-the-balance-how-much-should-your-business-spend-on-rd/>
- Paredes A., Damásio, B., Mendonca, S., 2025. Accounting for Oslo Manual: Reflecting on the Past and Setting the Stage for Future Research. – *Foresight and STI Governance*, 19 (1), 65–79. DOI 10.17323/fstg.2025.24058.
- Quan Minh Quoc Binh, Nguyen Minh Ha, Ngo Thi Huyen Trang, 2020. Application of an intangible asset valuation model using panel data for listed enterprises in Vietnam. – *Investment Management and Financial Innovations*, 17 (1), 304–316. DOI 10.21511/imfi.17[1].2020.26
- Rammer, C., Es-Sadki, N., 2023. Using big data for generating firm-level innovation indicators – a literature review. – *Technological Forecasting & Social Change*, 197, 122874. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122874>
- Reiman, A. J., Dotger, B. H., 2008. What does innovation mean for moral educators? – *Journal of moral education*, 37 (2), 151–164.
- Shroff, N., 2015. Real effects of financial reporting quality and credibility: Evidence from the PCAOB regulatory regime. Massachusetts Institute of Technology. Retrieved from: https://pcaobus.org/News/Events/Documents/10222015_CEA/Financial-Reporting-Quality-Shroff.pdf
- Small, H., 1973. Co-citation in the scientific literature: A new measurement of the relationship between two documents. – *Journal of the American Society of Information Science and Technology*, 24 (4), 265–269.
- Small, H., 2003. Paradigms, citations, and maps of science: A personal history. – *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 54 (5), 394–399.

- Stundziene, A., Pilinkiene, V., Vilkas, M., Grybauskas, A., Lukauskas, M., 2024. The challenge of measuring innovation types: A systematic literature review. – *Journal of Innovation & Knowledge*, 9, 100620. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2024.100620>
- Suleymanov, N. S., 2023. Accounting of general production expenses in organizations performing R&D on long-term contracts. – *Uchet. Analiz. Audit*, 10 (6), 31–38. <https://doi.org/10.26794/2408-9303-2023-10-6-31-38>
- Suwansin, N., Likitwongkajon, N., Sangchan, P., 2024. Do reported intangible assets create a better information environment? – *Global Business & Finance Review*, 29 (4), 55–69.
- Takov, B., Velev, M., 2021. Innovative activity of small and medium-sized enterprises. – *Economic Alternatives*, 4, 580–590. Retrieved from: <https://www.unwe.bg/doi/eajournal/2021.4/EA.2021.4.06.pdf>
- Tarca, A., 2012. The case for global accounting standards: Arguments and evidence. IFRS Foundation. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2204889> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2204889>
- Taylor, S. P., 2017. What Is Innovation? A Study of the Definitions, Academic Models and Applicability of Innovation to an Example of Social Housing in England. – *Open Journal of Social Sciences*, 5, 128–146. <https://doi.org/10.4236/jss.2017.511010>
- Teixeira Da Silva, S., Morais, A., Curto, J., 2013. Disclosure of R&D activities. – *Global Business Perspectives*, 1 (4), 391–417.
- Todorov, L., Shopova, M., Panteleeva, I. M., Todorova, L., 2024. Innovation metrics: A critical review. – *Economies*, 12 (327). <https://doi.org/10.3390/economies12120327>
- Torres Ortega, J., Ortega De La Rosa, J., Rodriguez Albor, G., 2024. Computer data analysis to estimate the effects of government effectiveness and voice accountability on research and development in Latin American countries (2002–2021). – *Procedia Computer Science*, 231, 583–588. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.12.254>
- Trott, P., 1998. *Innovation management and new product development*. Financial times. Great Britain, Prentice hall.
- Trott, P., 2011. *Innovation Management and New Product Development*. Fifth Edition. FT Prentice Hall.
- Truong, Y., Mazloomi, H., Berrone, P., 2021. Understanding the impact of symbolic and substantive environmental actions on organizational reputation. – *Industrial Marketing Management*, 92, 307–320. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.12.011>
- Twiss, B., 1974. *Managing technological innovation*. Great Britain, Longman INC.

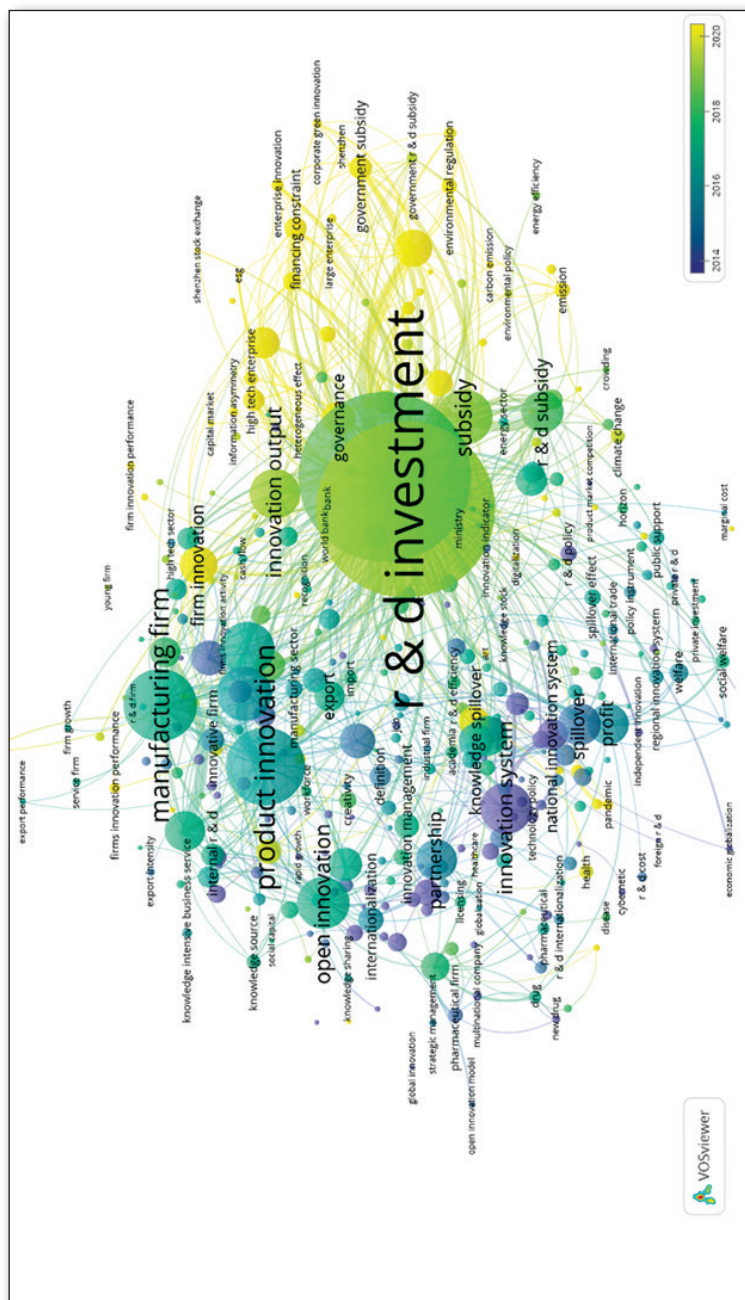
- Vogel, R., 2019. Credibility-boosting devices in corporate annual reports. – *Brno Studies in English*, 45 (2), 217–236. <https://doi.org/10.5817/BSE2019-2-11>
- Wallace, R., Naser, K., Mora, A., 1994. The relationship between the comprehensiveness of corporate annual reports and firm specific characteristics in Spain. – *Accounting and Business Research*, vol. 25, No 97, 41–53.
- Whitty, B., Gersten, J., Poskakukhina, Y., 2010. Accountability of innovation: A literature review, framework and guidelines to strengthen accountability of organisations engaged in technological innovation. Briefing paper, No 12, One World Trust.
- Xiao, X., Shailer, G., 2022. Stakeholders' perceptions of factors affecting the credibility of sustainability reports. – *The British Accounting Review*, 54 (1), 101002. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2021.101002>
- Zambon, S., Marzo, G., Bonnini, S., Girella, L., 2023. The production and consumption of information on intangibles: An empirical investigation of preparers and users. ICAS/EFrag. https://www.efrag.org/sites/default/files/sites/webpublishing/SiteAssets/ICAS6411_The%20production%20and%20consumption%20of%20information%20on%20intangibles_S4.pdf
- Zhaohui, Z., Xiaokang, C., 2011. Notice of Retraction Does R&D investment promote firms' performance? Evidence from the pharmaceutical and biological products listed firms. – In: 6th International Conference on Product Innovation Management. China, Wuhan, Hubei, 48–51. <https://doi.org/10.1109/ICPIM.2011.5983599>
- Zuca, M., 2009. Relevance And Credibility Of The Information From The Financial-Accounting Statements. *The Annals of the “Stefan cel Mare” University of Suceava. Fascicle of The Faculty of Economics and Public Administration. “Stefan cel Mare” University of Suceava, Romania, Faculty of Economics and Public Administration*, vol. 9 (2(10)), 231–237. [https://ideas.repec.org/a/scm/ausvfe/v9y2009i2\[10\]p231-237.html](https://ideas.repec.org/a/scm/ausvfe/v9y2009i2[10]p231-237.html)

Приложения

Приложение 1. Промени във времето на изследователския фокус в научната литература по темите за научноизследователската и развойната дейност и иновациите

Фигура 18 представя промените във времето на изследователския фокус в научната литература по темите за научноизследователската и развойната дейност и иновациите. Използваните цветове (от тъмносиньо до жълто) показват хронологията на публикациите, асоциирани с дадена ключова дума. Цветовете, които могат да се определят като „студени“ (по-близки до тъмносиньо), са за разработки, публикувани между 1995 и 2014 г. „Топлите“ цветове (към жълто) обозначават разработки, които могат да се считат за сравнително нови (публикувани през последните пет години).

Централно място в картата заема понятието „R&D investment“ (инвестиции в НИРД), като научният интерес по темата е най-голям през периода на анализа след 2019 г. Термини като „government subsidy“ (държавна субсидия), „subsidy“ (субсидия), „financing constraint“ (финансово ограничение), „corporate green innovation“ (корпоративни зелени иновации), „ESG“ (околна среда, социална отговорност и корпоративно управление), „emission“ (емисии) и „environmental regulation“ (екологична регулация) са с топли цветове на картата, което показва, че въпроси, свързани с иновационната политика, устойчивото развитие и държавната подкрепа в областта, се утвърждават като приоритетни направления в съвременните научни изследвания. Термини като „pharmaceutical firm“ (фармацевтична фирма), „new drug“ (ново лекарство), „innovation system“ (иновационна система), „R&D policy“ (политика за НИРД) и „firm innovation activity“ (фирмена иновационна активност) са основно в лилав цвят. Това предполага, че те са сред водещите теми през периода преди 2016 г., но към момента нямат актуална академична значимост. Теми, свързани с лекарства, пандемия и здраве, нямат доминиращо място на картата, като научният интерес към тях е приоритетно през периода около пандемията от COVID-19.

Фиг. 18. Карта на промените в изследователската проблематика, свързана с НИРД и иновации

Приложение 2. Медиян мониторинг

Медийният мониторинг може да се използва като инструмент, с който да се проследят публичният дискурс и популярността на темите, свързани с НИРД и иновациите, сред широката аудитория. Подобен мониторинг може да подпомогне за формулиране на концепция за НИРД и иновациите на базата на това как тези теми се представят в обществото (дали в положителен или отрицателен контекст), както и на акцентите в медийното отразяване.

Медиян мониторинг по ключови думи „НИРД“ и „отчитане НИРД“ е направен за периода от януари 2020 г. до 9 юни 2025 г. с използване на платформата „Сенсика“ (SaaS). Целта е да се определи фокусът на публикациите в онлайн медии и издания като едни от основните инструменти за обществена публичност на информация за НИРД и иновациите. За анализирания период са идентифицирани 2286 бр. публикации в онлайн медии и издания. Изследването не включва визуално съдържание, аудио/видеоформати и публикации без ясно заглавие. След направен първичен преглед в анализа са използвани само оригинални заглавия, оповестени в публичното онлайн пространство, като са премахнати пресподелени съдържания. В резултат броят на анализираните заглавия е редуциран до 1025.

През 2020 г. от общо 144 публикации (виж фиг. 19) могат да се разграничат пет основни тематични групи с различен фокус относно НИРД. Първата група обхваща теми, свързани със здравеопазването и фармацевтичния сектор, по-конкретно разработване на ваксини, здравната политика на страната в контекста на COVID-19 и инициативи на Европейския съюз в областта. Втората група включва публикации за правителствени мерки и политики по отношение на икономическите последици от COVID-19. Фокусът е върху спешни мерки, схеми за помощ и възстановителни програми. Третата група публикации е с фокус върху данни от Националния статистически институт и Евростат относно НИРД и иновативността на българската икономика. Представена е информация за ключовите показатели за България и позиционирането на страната в Европейското иновационно табло (European innovation scoreboard). Темите в групата имат фокус и върху финансирането на НИРД и публичните разходи за научноизследователска и развойна дейност в България. Четвъртата група обединява публикации относно световното развитие на НИРД и иновациите в

контекста на геополитически предизвикателства, наложени рестрикции върху големи ИТ и технологични предприятия. Присъстват теми за Китай, САЩ, търговски войни, Huawei и научно сътрудничество с Русия. Петата група обхваща заглавия с микроикономическо естество относно дейност и разработки на иновативни предприятия, новооткрити иновационни центрове, специфични механизми за подкрепа на фирмите чрез оперативни програми и проекти.

Фиг. 19. Брой публикации по години на базата на медиен мониторинг по ключови думи „НИРД“ и „отчитане НИРД“

Източник: по данни от „Сенсика“ (SaaS)

През 2021 г. са анализирани 146 публикации относно НИРД в онлайн български медии и издания, които могат да се обособят в четири основни тематични групи. Една от групите запазва своя тематичен профил от предходната година, по-конкретно темите, свързани с НИРД и иновативността на българската икономика на база данни от НСИ и Евростат. Основен акцент през 2021 г. е недостатъчното финансиране на научните изследвания в България. Липсата на инвестиции в науката и образованието се разглежда като пречка за подобряване на позицията на страната в международните класации спрямо други държави – членки на ЕС. Позиционирането и класирането на България спрямо други държави на база показатели като интензивност, финансиране и разходи за НИРД са също част от медийното съдържание в групата. Втората група публикации съдържа теми относно човешките ресур-

си в науката, включително застаряващ научен състав и намаляващ брой изследователи. Положителна тенденция е отчетена в контекста на българската научна продукция, която бележи сравнително високи нива на цитируемост и международна разпознаваемост. Третата група заглавия са относно инициативи, свързани с Европейския зелен пакт, климатичните стратегии, екологичните иновации и цифровизацията за зелени политики. Четвъртата група съдържа публикации за проекти, резултати от проекти, разпространение на данни за проектна дейност или покани за подаване на проектни предложения.

През 2022 г. са публикувани 198 медийни материала. Те могат да се групират в 4 основни групи. Както и в предходните години, едната група се повтаря, като включва публикации за данни от Евростат, НСИ и други официални източници, представящи количествени оценки на разходите за НИРД, инвестициите в публичния сектор и позиционирането на България в Европейското иновационно табло. Публикациите акцентират върху съпоставимостта на страната с други държави – членки на ЕС. Втората група медийни текстове са за икономическа конкурентоспособност на България в контекста на ниска производителност, ограничен иновационен потенциал и наличие на административни бариери пред бизнеса. В допълнение се правят международни сравнения, които показват относителното иновационно изоставане на страната в рамките на ЕС. Третата група публикации са насочени към проблеми, свързани с бюджетната политика на България относно финансирането на науката и научните изследвания. Фокусът е върху взаимоотношенията между научната общност и държавата относно недостатъчното бюджетно осигуряване за научна дейност. Четвъртата група публикации отразява международната иновационна политика и геополитически процеси, в това число иновационни действия и политики на ЕС, Русия и Китай.

Публикациите за 2023 г. са 125 броя, които също могат да се разграничат в 4 основни групи. Първата отразява позиционирането на страната в Европейското иновационно табло, като се представят данни и анализи, свързани с разходите за НИРД, недостатъчното финансиране на научните изследвания, ограничените възможности за технологичен напредък. Присъстват и публикации за международни инициативи, в които България има частично участие, но които отразяват усилията на страната за достигане на средните нива на ЕС по отношение на иновационната дейност и повишаване на научно-изследователския потенциал. Втората група обединява публикации,

свързани със здравеопазването и хранително-вкусовата промишленост. Фокус в групата са теми, посветени на иновации при ваксините срещу рак, биомедицината и изследванията относно здравословните храни. Третата група отразява теми за финансиране на НИРД чрез заеми, проектни дейности и европейски инициативи, насочени към подобряване на конкурентоспособността в различни индустрии. Тематичният фокус е поставен върху стратегиите на ЕС за технологична трансформация и икономическа устойчивост. Четвъртата група публикации са за международни и световни примери за фирмени иновации, резултати от НИРД и иновационно развитие на предприятия.

През 2024 г. анализираните публикации са 226 броя. Първата група от тях съдържа теми за финансирането на иновациите в България и позиционирането на страната в групата на „скромните иноватори“. Фокус е поставен върху данните от НСИ за разходи за НИРД, пазар на труда, БВП и държавните инвестиции в иновации. Втората група включва публикации по теми за международната иновационна политика на Китай, технологичните постижения на страната в областта на дигитализацията, автоматизацията, високите технологии и изкуственият интелект (ИИ). Третата група обхваща публикации за инициативи, програми и политики за НИРД и иновации. Включва теми за подписани споразумения, посещения на делегации, възможности за подаване на проектни предложения за финансиране на НИРД, трансфер на технологии и международни икономически форуми. Четвъртата група съдържа информация относно развитието на изкуствения интелект. Поставя се акцент и върху изоставащото развитие на страната в проекти, свързани с ИИ.

Обобщени и анализирани за 2025 г. (към 9 юни) са 186 публикации, които могат да се групират в 4 тематични групи. Първата е свързана с икономически прогнози от промени в глобални пазари. Темите включват прегледи на световните икономики с фокус върху САЩ, Европа и Азия, най-вече Китай. Анализите обхващат пазарни изменения, инвестиционни стратегии, прогнозни бъдещи сценарии за развитие и макроикономически оценки. Втората група е по теми за национални политики, инфраструктура и регионално развитие на България. Публикациите са за проектна дейност, европейски програми и обществени инициативи. Обсъждат се събития в институции, взаимодействие с бизнеса и гражданското общество. Третата група съдържа публикации относно финанси, капиталови пазари и технологична трансформация. Темите тук засягат фондови пазари, дялови инвестиции, цифрови тех-

нологии и нови финансови инструменти. Част от публикациите разглеждат иновациите и технологичните нововъведения във финансовия сектор. Сигурност, отбранителни проекти и геополитика са основните фокуси в четвъртата група от медийни заглавия. В нея са теми за военно финансиране, отбранителни иновации (особено в САЩ), киберсигурност и външнополитически приоритети.

От събраните онлайн публикации по-голямата част (около 66,1%) са неутрални. Положителните публикации са 26,8%, а 7% са отрицателни (виж фиг. 20). Неутралните публикации са в контекста на при-

Фиг. 20. Брой медийни публикации с неутрална, положителна и отрицателна тоналност по години на база медиен мониторинг, 2020–2025 г.

Източник: по данни от „Сенсика“ (SaaS)

ети стратегически документи, обявления за кандидатстване с проектни предложения, предстоящи събития, данни за разпространение на информация по текущи проекти, финансирани от националния или европейския бюджет. Положителните публикации са основно описателни и свързани предимно с фирмени постижения и световни новости. Текстовете са рекламни, представящи иновационния напредък в определен сектор или на дадена компания. Публикациите с отрицателен наратив са по-малко на брой, но имат по-критичен и оценъчен тон. Те се концентрират върху проблеми, свързани с финансирането на наука и научни изследвания, неефективност на националните по-

литики за подкрепа на иновациите, както и за позиционирането на страната в международни класации. За разлика от описателния стил на положителните текстове, негативните публикации са по-кратки и по-проблемно ориентирани към институционални слабости и липса на подкрепа и финансиране за развитие на иновационната екосистема.

Приложение 3. Въпросник за проведени индивидуални интервюта с представители на предприятия, които кандидатстват с иновация в конкурса „Иновативно предприятие на годината“

Раздел първи. Общо описание на предприятието

1. Моля, представете накратко предприятието.
2. Имате ли специално създаден екип за изследователска и развойна дейност? Ако да, колко човека наброява?
3. Имате ли нематериални активи, които пряко могат да се свържат с интелектуалната собственост и иновационната дейност на предприятието Ви?
4. Имате ли партньорства за иновации с други предприятия, институти, университети, общини и др.?

Раздел втори. Описание на иновацията, с която се кандидатства

1. Моля, опишете иновацията, с която кандидатствате.
2. Как се позиционирате спрямо конкурентите си, каква е уникалната добавена стойност на Вашата иновация?
3. Според Вас каква е степента на новост на иновацията Ви (примерно: новост за световния пазар; новост за българския пазар; иновация с по-добри технически/икономически характеристики от световни аналози; иновация с по-добри технически/икономически параметри от аналози в България)?

Раздел трети. Отчитане на НИРД и иновационната дейност на предприятията

1. Подавате ли справки за НИРД и иновационна дейност на предприятието към Националния статистически институт? Моля, пояснете защо?
2. Какви данни трябва да се събират, за да отразят в най-пълна степен иновативния потенциал на предприятията?
3. Какво може да мотивира предприятията да отчитат повече информация за иновациите си?

Приложение 4. Обобщени резултати от анализ на съдържанието на финансовите отчети на иновативни предприятия

Предприятие	Информация за НИРД и иновации на интернет сайта	Година	Счетоводна база	Одитиран отчет	Данни в ОПР за НИРД	Данни в баланса за вътрешно създадени ДНМА	Данни в отчета за други иновационни дейности	Нефинансови оповестявания за иновации и НИРД в отчета	Друга релевантна информация
„Солвей Соли“ АД	да, но е общо за цялата група	2021	МСС/ МСФО	да	не	не	не	не	Полезен живот на лицензи и регистрационни такси за произведени химически продукти. Данни в баланса за нематериални активи.
		2022	МСС/ МСФО	да	не	не	не	не	Полезен живот на лицензи и регистрационни такси за произведени химически продукти. Данни в баланса за нематериални активи.
		2023	МСС/ МСФО	да	не	не	не	не	Полезен живот на лицензи и регистрационни такси за произведени химически продукти. Данни в баланса за нематериални активи.

„ДигиТех Консулт“ ЕООД	не	2020	НСС	не	не	не	не	не	не	Публикуваният отчет е съкратен баланс и ОПР без допълнителни оповестявания. Данни в баланса за нематериални активи.
		2021	НСС	не	не	не	не	не	не	Публикуваният отчет е съкратен баланс и ОПР без допълнителни оповестявания. Данни в баланса за нематериални активи.
„Логисофт“ ЕООД	да	2020	НСС	не	не	не	не	не	не	Всички нетни приходи от продажби са посочени от НИРД. Няма данни в баланса за нематериални активи.
		2021	НСС	не	не	не	не	не	не	Всички нетни приходи от продажби са посочени от НИРД. Няма данни в баланса за нематериални активи.
„Нешънъл Оксиън Къмпани“ АД	не	Предприятието е учредено през 2022 г. В ТР все още няма публикувани финансови отчети за предприятието								
„Дейта Сайънс Съайъти“ ЕООД	не	2020	НСС	не	не	не	не	не	не	Предприятието е микропредприятие, публикувало е само съкратен баланс и ОПР без оповестявания и данни за дълготрайни нематериални активи или иновации
		2021	НСС	не	не	не	не	не	не	
„Диджитъл Полис Хъб“ АД	не	2023	НСС	не	не	не	не	не	не	Има публикуван доклад за дейността, в който е посочено, че „Дружеството не осъществява научноизследователската и развойна дейности“, както и че има дълготрайни нематериални активи.

„Ай Пи Секюрити Сълупънс“ ЕООД	не	2020	НСС	не	не	не	не	не	не	Нема оповестявания към отчета
		2021	НСС	не	не	не	не	не	не	Нема оповестявания към отчета
„Академия Шастлив живот“ ЕООД	не	2020	НСС	не	не	не	не	не	не	Нема оповестявания към отчета
		2021	НСС	не	не	не	не	не	не	Нема оповестявания към отчета
„Невро-морфика“ ЕООД	да	Предприятието е учредено през 2021 г. В ТР все още няма публикувани финансови отчети за предприятието								
„Янг Талънтс 50+“ ООД	не	За 2017, 2018 и 2019 г. е публикувано, че предприятието няма дейност. Най-ранният финансов отчет е от 2016 г., в който няма данни за НИРД, иновации или оповестявания. Отчетът е неодитиран по НСС.								
„Биоком“ ЕООД	да	За 2020 и 2017 г. е публикувано, че предприятието няма дейност. Най-ранният финансов отчет е от 2016 г., в който няма данни за НИРД, иновации или оповестявания. Отчетът е неодитиран по НСС.								
„Ен Ер Джи Софт“ ЕООД	не	2020	НСС	да	не	не	не	не	не	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензи, търговски марки, програмни продукти и други подобни права. В доклада за дейността е посочено, че не извършват НИРД.
		2021	НСС	да	не	не	не	не	не	

„Мелексис България“ ЕООД	да	2020	МСС/ МСФО	да	да – раз- ходи за развойна дейност и разбивка към нея	не	получени услуги от развойна дейност, тестване и пробинг	посочено е, че има НИРД и отделни отде- ли „Развой“ и „Разработка на софтуер“	Има оповестявания в ГФО за отчитане на лицензи
		2021	МСС/ МСФО	да	да – раз- ходи за развойна дейност и разбивка към нея	не	получени услуги от развойна дейност, тестване и пробинг	посочено е, че има НИРД и отделни отде- ли „Развой“ и „Разработка на софтуер“	Има оповестявания за разши- ряване на площта за НИРД.
		2022	МСС/ МСФО	да	да – раз- ходи за развойна дейност и разбивка към нея	не	получени услуги от развойна дейност, тестване и пробинг	посочено е, че има НИРД и отделни отде- ли „Развой“ и „Разработка на софтуер“	Има оповестявания за разши- ряване на площта за НИРД, повтарящо се с данните от 2021 г.
		2023	МСС/ МСФО	да	да – раз- ходи за развойна дейност и разбивка към нея	не	обучителна програма за раз- витие на инженерни таланти.	посочено е, че има НИРД и отделни отде- ли „Развой“ и „Разработка на софтуер“	Проект за обновяване и рекон- струкция на площта за НИРД, в т.ч. за нова високотехноло- гична лаборатория.

„Мултигест“ ООД	да	2020	НСС	не	не	не	не	получено финансиране за дълготрай- ни активи и текуща дей- ност по ОП „Иновации и конкурентос- пособност“	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензии, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
„Винарска изба Царина“ ЕООД	не	2020	НСС	не	не	не	не	получено финансиране за дълготрай- ни активи и текуща дей- ност по ОП „Иновации и конкурентос- пособност“	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензии, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
„Смарт Фарм Роботикс“ ООД	да	2022	НСС	не	не	не	не	получено финансиране за дълготрай- ни активи и текуща дей- ност по ОП „Иновации и конкурентос- пособност“	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензии, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
„Винарска изба Царина“ ЕООД	не	2020	НСС	не	не	не	не	получено финансиране за дълготрай- ни активи и текуща дей- ност по ОП „Иновации и конкурентос- пособност“	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензии, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
„Смарт Фарм Роботикс“ ООД	да	2022	НСС	не	не	не	не	получено финансиране за дълготрай- ни активи и текуща дей- ност по ОП „Иновации и конкурентос- пособност“	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензии, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.

„Зекенг“ АД	да	2022	НСС	не	не	не	не	не	Нема оповестявания към отчета.
		2023	НСС	не	не	не	не	не	Нема оповестявания към отчета.
„Биофарма Лабораториес“ ЕООД	да	2020	НСС	не	не	не	не	не	Нема оповестявания към отчета. Има ДНМА в баланса.
		2021	НСС	не	не	не	не	не	Нема оповестявания към отчета. Има ДНМА в баланса.
		2022	НСС	не	не	не	не	не	Нема оповестявания към отчета. Има ДНМА в баланса.
„Уотър Фуел Инженеринг България“ ООД	да	2020	НСС	не	не	не	не	не	Предприятието е микро и е публикувало само съкратен баланс и ОПР.
		2021	НСС	не	не	не	не	не	
„Бизпортал“ АД	не	2021	НСС	да	не	да, продукти от развойна дейност	не	не	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензи, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
		2022	НСС	да	не	да, продукти от развойна дейност	не	не	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензи, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
		2023	НСС	да	не	да, продукти от развойна дейност	не	не	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензи, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
„Хомо Деус“ ЕООД	не	2021	НСС	не	не	не	не	не	Предприятието е микро и е публикувало само съкратен баланс и ОПР.

„Грийн Ливинг Фарм“ ЕООД	да	2020	НСС	не	не	не	не	не	не	Предприятието е микро и не е публикувало оповестявания.
		2021	НСС	не	не	не	не	не	не	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензии, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
„Джипитиес“ ЕООД	не	2020	НСС	не	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчета.
		2021	НСС	не	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчета.
		2022	НСС	не	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчета.
		2023	НСС	не	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчета.
„Гамифино“ ООД	да	2021	НСС	не	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчета.
„Карбон Тех Ар Джи“ ООД	Нямат собственият сайт, използват Фейсбук. Там има за иновации.	2022	НСС	не	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчета.

„Рентроникс“ АД	не	2022	НСС	да	не	не	В баланса има данни за ДНМА, като в приложенята е посочена стойност на ДНМА, вътрешно създадени от развойна дейност.	Да, посочено е, че разходите за научна дейност се посочват в ОПР. Условия за признаване на ДНМА от развойна дейност. Данни за отчитане на амортизация на ДНМА от развойна дейност.	В доклада за дейността е посочено, че дружеството извършва развойна дейност за алтернативни методи за използване на техника. В справката за нетекущи активи са посочени данни за права върху интелектуална собственост и разходи за придобиване на ДНМА.
		2023	НСС	да	не	не	В баланса има данни за ДНМА, като в приложенята е посочена стойност на ДНМА, вътрешно създадени от развойна дейност.	Да, посочено е, че разходите за научна дейност се посочват в ОПР. Условия за признаване на ДНМА от развойна дейност. Данни за отчитане на амортизация на ДНМА от развойна дейност.	В доклада за дейността е посочено, че дружеството извършва развойна дейност за алтернативни методи за използване на техника. В справката за нетекущи активи са посочени данни за права върху интелектуална собственост и разходи за придобиване на ДНМА.

„Барин Спортс“ АД	да	2020	НСС	не	не	да	не	не	Няма оповестявания към отчетта. Данни в баланса за концесии, патенти, лицензи, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
		2021	НСС	не	не	да	не	не	Няма оповестявания към отчетта. Данни в баланса за концесии, патенти, лицензи, търговски марки, програмни продукти и други подобни права.
„Био Бенимин“ ООД	да	2022	НСС	не	не	не	не	не	В доклада за дейността е посочено, че не извършва НИРД. В баланса има данни за ДНМА, но няма оповестявания за тях.
		2023	НСС	не	не	не	не	не	В доклада за дейността е посочено, че не извършва НИРД. В баланса има данни за ДНМА, но няма оповестявания за тях.
„Гига Аутомата“ ООД	да	2020	НСС	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчетта.
		2021	НСС	не	не	не	не	не	Данни в баланса за концесии, патенти, лицензи, търговски марки, програмни продукти и други подобни права и активи. Няма оповестявания към отчетта.
„Сименсо“ ЕООД	да	2020	НСС	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчетта.
		2021	НСС	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчетта.
		2022	НСС	не	не	не	не	не	В справка за приходите и разходите са посочени нетни приходи от НИРД.
„Нова Екологичи“ ЕООД	Нямат собствен сайт. Продават през ел. търговци.	2020	НСС	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчетта.
		2021	НСС	не	не	не	не	не	Няма оповестявания към отчетта.

Приложение 5. Анкетна карта за изследване на достоверността при представяне на данни за научноизследователската и развойната дейност и иновациите на нефинансовите предприятия в България

** Указва задължителен въпрос*

Имейл адрес*

.....
.....
.....

Информирано съгласие и поверителност на личните данни
Уважаеми участници,

Настоящото анкетно проучване се провежда с научна цел. Получените данни ще бъдат обобщени, обработени и съхранявани от доц. д-р Даниела Венциславова Георгиева във връзка с изпълнението на планова тема, озаглавена „Оценка на достоверността при представяне на данни за научноизследователската и развойната дейност и иновациите на нефинансовите предприятия в България“. Темата е включена в научноизследователската програма на Института за икономически изследвания при БАН и е утвърдена на заседание на Научния съвет с протокол № 9 от 26.06.2024 г.

Целта на изследването е да се определят предпоставките и причинно-следствените връзки, водещи до несъответствия между предоставените данни от нефинансовите предприятия и реалното състояние и развитие на научноизследователската и развойната дейност (НИРД) и иновациите в страната.

Проучването се извършва в съответствие с Регламент (ЕС) 2016/679 за защита на личните данни (GDPR) и българското законодателство за защита на личните данни.

Обработка на лични данни

Вашите отговори ще бъдат използвани единствено за целите на научното изследване и няма да бъдат предоставяни на трети страни без вашето изрично съгласие. Участието в анкетата е изцяло доброволно, като имате право по всяко време да прекратите участието си, без да посочвате причина. От събраните данни ще бъдат публикувани и представяни на конференции и други научни събития само обобщени резултати.

Няма да бъдат събирани данни за вашето име или за наименованието на организацията, която представлявате.

Вашиите права

Съгласно действащата нормативна уредба вие имате право на:

- достъп до предоставените данни и информация за тяхната обработка;

- коригиране на неточни или непълни данни;

- оттегляне на съгласието за участие по всяко време без негативни последици;

- искане за изтриване на вашите данни, ако те се съхраняват извън анонимизирана форма.

Вашият e-mail няма да бъде използван за връзка с вас, а само за предотвратяване на многократно попълване на въпросника от едни и същи лица.

Ако имате въпроси относно проучването или обработката на вашите данни, можете да се свържете с доц. д-р Даниела Венциславова Георгиева на d.georgieva@iki.bas.bg.

С попълването на анкетата вие потвърждавате, че сте прочели и разбрали информацията по-горе, и давате доброволното си съгласие за участие в изследването.

Благодарим ви за участието!

- Съгласен съм личните ми данни да бъдат обработени в съответствие с представената информация.

- Не съм съгласен личните ми данни да бъдат обработени.

I. Демографски и професионални характеристики на респондентите

Настоящата секция на анкетно проучване има за цел да събере информация за демографските и професионалните характеристики на респондентите, като гарантираме пълна анонимност и съответствие с нормативната уредба за защита на личните данни.

1. Какъв е Вашият пол?*

- Мъж
- Жена
- Предпочитам да не отговарям

2. Каква е Вашата възраст?*

- 18–24 г.
- 25–34 г.
- 35–44 г.
- 45–54 г.
- 55–64 г.
- Над 65 г.

3. Какво е Вашето образование?*

- Основно
- Средно
- Средно специално
- Професионален бакалавър
- Бакалавър
- Магистър
- Доктор

4. Каква е Вашата длъжност?*

- Главен счетоводител
- Оперативен счетоводител
- Одитор
- Друго:

5. Колко години трудов стаж имате в областта на счетоводството?*

- Под 1 година
- 1–5 години
- 6–10 години
- 11–20 години
- Над 20 години

6. Счетоводното предприятие, в което работите или го управлявате, е (съгласно чл. 19 от ЗСч):*

- Микропредприятие
- Малко предприятие
- Средно предприятие
- Голямо предприятие
- Друго:

7. В кой сектор оперира предприятието, в което работите или го представлявате, за целите на проучването?*

- Образование, наука и научноизследователска дейност
- Информационни и комуникационни технологии (ИКТ)
- Финансови услуги
- Търговия (на едро, на дребно, електронна търговия)
- Туризм, хотелиерство и ресторантьорство
- Здравеопазване
- Транспорт, логистика и складови услуги
- Държавна администрация и обществени услуги
- Строителство и инфраструктура
- Енергетика
- Селско стопанство
- Горско стопанство
- Добивна промишленост – въгледобив
- Добивна промишленост – металообив, нефт и газ
- Преработваща промишленост – хранително-вкусова
- Преработваща промишленост – текстилна
- Преработваща промишленост – фармацевтична
- Преработваща промишленост – химическа
- Култура, медии и развлекателна индустрия
- Друго:

8. Какво разбирате под иновация?*

.....

.....

.....

.....

9. Какво разбирате под научноизследователска и развойна дейност (НИРД)?*

.....

.....

.....

.....

10. Предприятието, което представявате в проучването, извършвало ли е научноизследователска, развойна и иновационна дейност през последните 12 месеца?*

- Да

- Да, за определен период
- Не
- Не мога да определя
- Друго:

11. Ако сте извършвали НИРД и иновации, какъв е бил основният им фокус? (възможност за повече от 1 отговор)

- Разработване на нови продукти или услуги
- Подобрене на вече съществуващи в предприятието продукти и услуги
- Оптимизация на производствени процеси
- Изследвания в областта на нови технологии
- Изграждане на вътрешнофирмено ноу-хау
- Друго:

12. Как определяте дали продуктите или услугите на предприятието са иновативни?

.....

.....

.....

.....

.....

II. Отчитане и оповестяване на научноизследователската и развойната дейност (НИРД) и иновационни дейности

Цел на секцията е да събере мнения относно отчитането и разкриването на информация за нематериалните активи, резултат от НИРД, във финансовите отчети. Вашите отговори ще допринесат за по-добро разбиране на предизвикателствата, свързани с настоящите счетоводни стандарти, и ще помогнат за идентифициране на възможности за подобрене.

13. Моля, оценете приоритета на следните документи при отчитане на НИРД и иновационните дейности във финансовите отчети на предприятията и пред НСИ*

	Не се използва	С нисък приоритет	Среден приоритет	Висок приоритет	Критично важен документ
СС 38 „Нематериални активи“					
МСС 38 „Нематериални активи“					
Наръчник от Осло (Oslo Manual)					
Методическо ръководство „Фраскати“ (Frascati Manual)					
Системата от национални сметки (SNA)					
Указания на НСИ към Справката за научноизследователската и развойната дейност					
Указания на НСИ към Справката за иновационната дейност на предприятието					
Научна литература					
Закон за счетоводството					

14. Откъде може да се получи най-достоверна информация за НИРД и иновационната дейност на предприятията?*

- Отчета за приходите и разходите
- Баланса
- Нефинансовите оповестявания към отчетите
- Докладите за дейността
- Справката за иновационната дейност на предприятията, подавана към НСИ

- Справката за научноизследователската и развойната дейност, подавана към НСИ
- Друго:

15. Кои източници на данни използвате (бихте използвали) при попълване на справката за НИРД и справката за иновационна дейност на предприятията? (възможност за повече от 1 отговор)*

- Отдели/дирекции по НИРД и иновации
- ERP системи
- Счетоводен софтуерен продукт
- Информация от управителя
- Отдел „Човешки ресурси“, „Труд и работна заплата“ или друг подобен
- Отдел „Маркетинг“ и „Бизнес развитие“
- Отдел „Правен“, „Патентен“, „Интелектуална собственост“
- Отдел „Логистика“
- ИТ отдел/звена за дигитална трансформация
- Системи за управление на активи (EAM/CMMS)
- Друго:

16. Каква информация за иновационната дейност и НИРД на предприятията е подходящо да се оповестява във финансовите им отчети?*

.....

.....

.....

.....

17. Как отчитате/бихте отчели резултатите от НИРД и иновационната дейност на предприятията?*

- Като дълготраен нематериален актив
- Като дълготраен материален актив
- Като продукт
- Като стока
- Текущ разход
- Друго:

18. Има ли предизвикателства пред счетоводното отчитане на иновациите и НИРД от предприятията?*

- Да
- Не
- Не мога да преценя

19. Ако сте отговорили с „да“ на предходния въпрос, посочете какви са основните предизвикателства при признаването на създадени в резултат на НИРД активи? (възможност за повече от 1 отговор)

- Липса на обективни методи за първоначално признаване и оценка на активите
- Субективност в управленските оценки за бъдещи ползи и признаване
- Висока степен на несигурност относно бъдещите ползи
- Разлики между националните счетоводни стандарти и международните изисквания
- Липса на обективни методи за последваща оценка
- „Изхвърлянето“ от баланса на активи в резултат на НИРД, придобити на база безвъзмездно проектно финансиране
- Липсата на активни пазари за иновации затруднява определянето на реалната им стойност
- Нежелание за оповестяване на данни за НИРД и иновации от предприятията
- Неясни изисквания за амортизиране и обезценка на балансови активи, резултат от развойна дейност, до момента на получаването им на патент
- Няма ясни стандарти за разпределение на разходите по иновационни проекти
- Капитализирането на разходи за НИРД показва по-стабилни финансови резултати във времето, но това може да създаде рискове от надценяване на активите
- Съществуването на множество иновации и резултати от НИРД, които не са достатъчно представени във финансовите отчети
- Друго:

III. Отчитане на НИРД и иновации пред Националния статистически институт

Настоящата секция съдържа въпроси, свързани с попълването и отчитането на данни в справката за иновационната дейност на предприятията и справката за НИРД, които се предоставят на На-

ционалният статистически институт (НСИ) в рамките на годишната отчетност за дейността на нефинансовите предприятия в страната.

20. В каква степен смятате, че настоящите справки за иновационната дейност и НИРД, подавани към НСИ, дават реална представа за иновационния капацитет на предприятието?*

- Напълно отразяват иновационния капацитет и реализирани НИРД дейности
- Частично отразяват иновационния капацитет и реализирани НИРД дейности
- Не отразяват адекватно иновационния капацитет и реализирани НИРД дейности
- Друго:

21. Имали ли сте трудности при попълване на справките, които се подават към НСИ, за НИРД и иновационната дейност на предприятията?*

- Да
- Не
- Не мога да преценя

22. Ако сте отговорили с „да“ на предходния въпрос, моля, посочете за кои разходи за НИРД най-често срещате трудности при отчитането им в справка пред НСИ? (възможност за повече от 1 отговор)

- Разходи за заплати и персонал
- Разходи за придобиване на дълготрайни активи, предназначени за НИРД
- Разходи за фундаментални изследвания
- Разходи за приложни изследвания
- Разходи за експериментални разработки
- Друго:

23. Оценете релевантността на следните твърдения:*

	Напълно релевантно	Частично релевантно	Нерелевантно
Указанията към справките, предоставени от НСИ, са ясни и достатъчни за попълването им			
От обхвата на лицата, които следва да попълват справката, са „изключени“ много иновативни предприятия			
Счетоводителите попълват справките, независимо дали е препоръчително да се попълват от управителя на предприятието			
Изискуемите данни не са съобразени със счетоводните стандарти и терминология			
Не се предлага ясна дефиниция за иновациите и видовете научни изследвания			
Не всички иновации са резултат от научноизследователска и развойна дейност (НИРД), но в статистическите отчети те често се разглеждат заедно			
Предприятията не винаги имат точни вътрешни системи за проследяване на иновационните процеси, водещо до подаване на некоректни данни към НСИ			

В статистическите справки се набляга на разходите за иновации, но не се проследява достатъчно икономическото въздействие (например ефектът върху приходите, конкурентоспособността и устойчивостта на пазара)			
Справката за иновационната дейност на предприятията не събира количествени данни, които са необходими за реалната оценка на иновационния потенциал на предприятията			
Попълването на статистическите справки често е трудоемко и ресурсно натоварващо, което води до непълни или неточни данни			
МСС 38 „Нематериални активи“ не позволяват капитализиране на определени разходи за иновации, което води до разлика между счетоводната и статистическата отчетност			
Липсата на последващ контрол на подадените в справките данни е предпоставка за некоректното им попълване			
Прекомерната прозрачност може да доведе до намаляване на иновационната активност поради риска от разкриване на търговски тайни			

В индустрии, зависими от външно финансиране, по-доброто финансово оповестяване може да доведе до увеличени инвестиции в НИРД			
Отчитането на качествени данни за НИРД е по-подходящо от количествените данни			

24. Моля, дайте предложения за подобряване на отчетността към НСИ в областта на иновациите:*

.....

.....

.....

25. Моля, оценете значимостта на следните индикатори за иновационния капацитет на предприятията:*

	Незначителен	Слаб	Среден	Висок	Критично важен
Брой патенти и лицензи					
Дял на персонала, зает в НИРД и иновации					
Разходи за НИРД					
Наличие на отдел за НИРД и иновации					
Степен на удовлетвореност на потребителите от иновацията					
Възвращаемост на инвестицията в НИРД през следващите три години					
Време за разработка и пускане на нови продукти					
Достъп до финансиране за иновации					

Брой сътрудничества с научноизследователски институти и университети					
Инвестиции на предприятието в технологии и дигитализация, предназначени за НИРД					
Наличие на иновационна култура, лидерство и креативност					
Ефективност на внедряване на пазара					
Източник на финансиране на иновацията – външен или вътрешен					

Край на въпросника!

Участието Ви при попълването на този въпросник ще помогне за идентифициране на ключовите предизвикателства, свързани с отчитането на НИРД и иновации, като резултатите могат да бъдат използвани за извеждане на релевантни предложения за подобряване на методологията и регулаторната рамка в България.

Благодаря за отделеното време!

Приложение 6. Резултати от дисперсионен анализ при резултативна променлива години стаж и избрана факторна променлива, $\alpha = 0,05$

Факторна променлива	F	Df между групите	Df в групите	Sig. (p-стойност)
Начина на отчитане на НИРД и иновационните дейности	0,617	5	42	0,687
Визия за документа, даващ най-достоверна информация за НИРД и иновационната дейност на предприятията	1,547	5	42	0,196

Визия относно степента, в която настоящите справки, подавани към НСИ, дават реална представа за иновационния капацитет на предприятието	2,831	3	44	0,049
---	-------	---	----	-------

Източник: на базата на обработени данни от анкетното проучване с използване на SPSS

Даниела Венциславова Георгиева

**ДОСТОВЕРНОСТ НА ДАННИТЕ
ЗА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА,
РАЗВОЙНАТА ДЕЙНОСТ И ИНОВАЦИИТЕ
НА НЕФИНАНСОВИТЕ
ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ**

Българска, първо издание

Рецензенти *проф. д-р Румяна Пожаревска,*
доц. д-р Аделина Миланова

Редактор *Елисавета Найденова*
Художник на корицата *София Попйорданова*
Графичен дизайнер *Даниела Мицева*

Формат 60 × 90/16
Печатни коли 11,50

Печатница на Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 5

www.press.bas.bg

ISBN 978-619-245-608-5 (pdf)

Даниела Венциславова Георгиева е доцент в Института за икономически изследвания при Българската академия на науките, секция „Икономика на фирмата“. Тя е възпитаник на Международното висше бизнес училище (МВБУ), където защитава ОКС „бакалавър“, ОКС „магистър“ и ОНС „доктор“. Преподавател е в МВБУ и УНСС. В своето кариерно развитие тя заема позиции като декан и доцент в МВБУ,

институционален „Еразъм+“ координатор в МВБУ, изследовател към СУ „Св. Климент Охридски“ – Стопански факултет, началник на политически кабинет в Министерството на туризма в рамките на служебен кабинет и др. Тя е старши анализатор и експерт програми и проекти във Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ с фокус на дейността си върху подпомагане на бизнеса чрез иновации и научни изследвания. Областите, в които работи научно и като преподавател, са: скрити иновации, финансиране и отчитане на иновационни дейности и проекти, оповестявания за НИРД към финансовите отчети на предприятията, иновативност на предприятията, счетоводство и др.

Доц. д-р Георгиева има участия като ръководител и експерт в множество проекти в сферата на иновациите, финансирани от Фонд „Научни изследвания“, Изпълнителната агенция за насърчване на малките и средните предприятия, „Еразъм+“, „7РП“, „Хоризонт 2020“, „ИНТЕРПРЕГ“ и др. Тя има множество сертификати за повишаване на квалификацията, спечелени награди, стипендии и отличия, включително и специализация в Индия по въпросите за насърчване на иновациите и предприемачеството чрез бизнес инкубатори.

www.press.bas.bg

9 786192 456085

